

KULTÚRA

ROČNÍK XI. – č. 5

DVOJTÝŽDENNÍK ZÁVISLÝ OD ETIKY

5. MARCA 2008

Vydáva Factum bonum, s. r. o. • Šéfredaktor Teodor Križka • Redakcia: Sološnická 41, 841 05 Bratislava, Tel./fax: 654 12 388 • e-mail: redakcia@kultura-fb.sk • Cena 29 Sk

Zo života včiel vieme, že im život často strpčuje klieštik, malý parazit na ich chrbtoch. Ak včelár zanedbá ochranu, včely opúšťajú úľ v akomsi očakávaní, že klieštik ostáva v úli a na novom mieste už nebude. Reálne si ho však nesú na chrbte do nového úľa.

Konanie mnohých ľudí pripomína túto epizódu zo života včiel. Možno aj veľké množstvo rozvodov môže mať tieto súvislosti. Prelietavý, málo stály život postmoderného človeka, Európana, môže mať do určitej miery aj tieto súvislosti. Ako včela má skúsenosť s klieštikom, podobne niet človeka, ktorý by nemal skúsenosť s nejakým prehrskom. A preto: ak Európa nechce pripustiť, že má kresťanské korene, nemusí to byť iba obava z náboženskej neznášanlivosti minulých čias, ale aj presvedčenie, že klieštik v kožušku nás Európanov, ostane v úľoch starej Európy a v novom dome zjednotenej Európy už nebude.

Kontrola toho, či máme v kožušku klieštika alebo nie, prebiehala v tradícii náboženským spôsobom. Cez radenie sa so svedomím, cez desatoro, cez ponuku rozhrešenia a vzťahu k absolútnemu dobru. Dá sa pozorovať snahu v európskych inštitúciách konštituovať tieto miery iba politicky, a to centralisticky. A práve to môže byť signál, že klieštik je znova na našich chrbtoch.

Z psychológie poznáme, že problém jednoty má niekoľko úskalí. Môže ísť o zámenu za konfúziu, splynutie jednotlivca so skupinou. Strácajú sa potrebné ohraničenia. Symptómy sú rôzne. Napríklad strata generačných hraníc. Problém s identitou. Signál straty generačných hraníc v postmodernom priestore Európy je prítomný. Ďalej môže ísť o pseudojednotu, kedy sa ignorujú prirodzené rozdiely. V rozdieloch sú dopredu dané vzdialenosti. Uniformita sa chápe ako jediný dôkaz o tom, že so spoločenstvom sa to myslí dobre. V súčasnom období si novodobé európske spoločenstvo musí preto ujasniť vzťah kohezivity k flexibilitě. Je to predpoklad procesu spolupráce.

Nejde iba o túto polaritu. Treba si uvedomiť všetky polarity, ktoré charakterizujú európsku kultúru už od antiky. Polarita racionality a iracionality, akcie a kontemplácie, pravdivého a relatívneho, vitality a voluntarity, vedomého a nevedomého, objektívneho a subjektívneho. V miera, ako sa darilo tieto polarity riešiť, bol v Európe relatívny pokoj alebo nepokoj. Tieto polarity sú trvalo osnou vývoja európskosti a jej politických systémov. Vytvárajú zázemie pre motiváciu. Zdá sa, že v súčasnom štádiu života Európskej únie prebieha akýsi dodatočný zápas o konečnú verziu motivácie, prečo by mala byť Európa zjednotená. Nie je to abstraktný problém, ale až veľmi konkrétny.

Napríklad polarita: kontinuita a zmena. Zme-

Tibor Kovalik: Rastislav

Osobnosť verzus elity

STANISLAV HVOZDÍK

na – napr. revidovať Trianon, verzus kontinuita vývoja, ktorú umožnil pád maďarskej koncepcie Uhorska. Maďarský historik Lendvai v knihe Tisíc rokov maďarského národa má kapitolu s názvom „Zaslepenosť bez hraníc: maďarské vedomie vlastného poslania a národnosti“. Konštatuje, že maďarská historiografia opustila pozície romantikov a maďarizáciu už nezakrýva plášťom. To je racionálne oproti iracionálnemu.

V uvedenej knihe P. Lendvaia nájdeme, žiaľ,

aj také zhodnotenie, v ktorom sa sťažuje, že Maďarsko sa muselo vzdať 3,5 milióna obyvateľov a územia, ktoré zodpovedá dnešnému Slovensku v prospech vtedajšieho Československa. To je príklad, ako ľahko sa dostávajú elity u našich južných susedov na iracionálnu stranu polarity medzi racionálnym a iracionálnym.

Elita sa môže v najvšeobecnejšom zmysle slova chápať ako skupina s privilegovanými možnosťami konzumu. Sú to ľudia úspechu, ktorí zaujímajú vplyvné postavenie v spoločnosti alebo majú iným spôsobom na ňu vplyv.

Pokračovanie na 10. strane)

Dnes začnem netradične. Poďakovaním. Žiaľ, poďakovaním doslova v úvodzovkách. Totiž tesne pred dokončením práce na novom čísle Kultúry mi ktorýsi dobrodinec poslal e-mailom vírus a zničil mi tak operačný systém počítača. Odhliadnuc od smutnej okolnosti mal tento chrapúnsky čin aj pozitívny účinok. Overil som si, že som aj po tomto skutku schopný v pokore prijať stratu a znovu vykonať už raz zavŕšenú prácu.

Samozrejme, nemohol som zopakovať všetko - nie každý váš príspevok som stihol zálohovať. Preto prosím všetkých, ktorí poslali redakcii svoje príspevky na uverejnenie redakcii Kultúra, aby tak urobili opäť. Lebo z pochopiteľ-

Udalosti zvláštneho významu

TEODOR KRIŽKA

ných príčin sa pri formátovaní pevného disku stratili všetky údaje, teda aj pošta, ktorú som od vás dostal.

A teraz k dvom závažným udalostiam, jednej zahraničnopolitickej a druhej vnútroptickej.

Došlo k precedensu, ktorého schválenie by znamenalo deštrukciu základov krehkej stability v Európe. Kosovo, odvekú súčasť Srbska, jeho väčšinové albánske obyvateľstvo jednostranne odtrhlo od materského štátu. Zaiste by tak nemohlo urobiť, keby toto rozhodnutie nemalo krytie takej supervelmoci ako USA. Kto sa pýta, prečo Bushovi záleží na samostatnosti Kosova, musí vedieť, že americkej administratíve samozrejme nejde o vyriešenie národnostných požiadaviek Albáncov, ale o protektorát nad týmto územím, cez ktoré chce viesť životne dôležité ropné potrubia.

Tak ako to je vlastne s medzinárodným právom a demokraciou? Nie sú to náhodou iba sofistikované nástroje, ktoré sa použijú všade tam, kde je to výhodné iba jednostranne?

Chápem, že v danej situácii sa slovenská vláda ocitla medzi dvoma mlynskými kameňmi – medzi kameňom americkej hegemonie a svedomím, ktoré nás núti solidarizovať sa so srbským národom, na ktorom sa evidentne pácha zločin? Kto iný má byť citlivý na takéto zločiny, ak nie my Slováci a Česi, ktorých zradili pred sedemdesiatimi rokmi tie isté európske štáty, aké dnes zrádzajú Srbsko? Po evidentnej zrade Dzurindovej vlády, ktorá umožnila bombardovať Belehrad, si jednoducho nemôžeme dovoliť druhý chybu. Ani za cenu zdvihnutého prsta odkláňkovek.

No a vnútroptickej udalosti číslo jeden bolo tresnutie dverami na sídle KDH, ktoré urobili Mikloško, Palko, Minárik a Bauer. Prekvapilo to iba tých, ktorí nepoznajú ideové prepojenia týchto pánov na skupinky, ktorých hlásnou trúbou je Týždeň. Tento časopis už dávnejšie pri-niesol na titulnej strane nadpis avizujúci KONIEC KDH!

(Pokračovanie na 2. strany)

www.kultura-fb.sk

Vonkoncom nie som zástancom Lisabonskej zmluvy. Práve naopak. Ak by jej osud závisel iba odo mňa, podpísal by som ju až medzi poslednými, aj to s nedobrym pocitom. Pretože, povedzte si pravdu, nepodpísať ju už nemožno. To, čo sa dalo zachrániť vo vzťahu k EÚ, už dávno zašantročila, čuduj sa svete, práve Dzurindova vláda (v spolupráci so všetkými, ktorí 11. mája 2005 zdvihli ruku za ratifikáciu „Európskej ústavy“). Takže dnešné vyvážanie Dzurindu a spol. v NR SR v súvislosti s ratifikáciou tzv. Lisabonskej zmluvy nemožno považovať za nič iné ako za tyranu väčšiny menšinou. Je to súčasne populizmus ako vyšitý - horší od toho najhoršieho, niekdajších „dvojnásobných platov“, ktoré nepodarený Mikuláš sľúbil každému z nás už pred viac ako desiatimi rokmi.

V ľudskej pamäti je desať rokov iba nedávna minulosť.

Preto Dzurinda, ak by mal aspoň štipku súdnosti, nemohol by dúfať, že sme už na jeho cigánstva zabudli a netrúfol by si opäť spoločne so svojimi vernými vyrukovať do ďalšieho ohlupovacieho boja s verejnosťou. K tomu celkom bez fantázie, opäť iba s tým, že je u nás ohrozená demokracia.

Ak v r. 1996 -1998 sa pustil do boja za jej záchranu pod vedením Jána Čarnogurského a „dokázali to“- ľudia výsledok ich boja vnímajú inak – dnes im zrejme ruže nepokvtnú. Ukázali to voľby v r. 2006. Preto teda opäť zdvihli zástavu „Za záchranu demokracie“? Musí to byť nedostatok invencie alebo im už skutočne tečie do topánok. (Žeby SPP?). Pokiaľ ide o to, čo sa deje, oproti r. 1996 je rozdiel iba v tom, že Dzurinda už žiadnych radcov nepotrebuje (vyrástol nám, súdruh) a sám si trúfa byť hlavným ideológom. Pravdaže, verí, že sa mu opäť podarí o svojej pravde a genialite presvedčiť všetkých, ktorí mu už prestali veriť (najmä tých pomimo Slovenska). „Nádeja“ sa pritom, že oni - najmä tí, ďaleko za Atlantikom – vidia, že túto dnešnú hru nehrá iba pre seba, a preto si nerobí ťažkú hlavu z dohovárania akýmsi Barrosom, či inými „nulami“ z EÚ. On zrejme hrá s väčším (mo)túzom v rukáve, azda s tým najmocnejším.

Ferdinand Takáč SJ:

Život ma naučil mať ľudí rád

Väzenské spomienky

slovenského Chorváta jezuitu

Dobrá kniha, Trnava 2007

Niekdajší väzeň Gestapa, redaktor ČAS-u, šéfredaktor Katolíckych novín, pomocný opravár výťahov, jezuita so širokým rozhľadom, začínajú spomienky zatknutím v Trenčíne.

V bývalom saleziánskom ústave, „eštebárni“ v Žiline, jeho spoločníkom na ceste je Róbert Capo, ktorý mu odhalil svoju hlbokú ranu. Šiel na faru v Kysuckom Novom Meste pre krstný list. Blahobytný, vzdelaný pátko, „vlastenecký kňaz“, neskorší pacista, ho privítal slovami: - No, už ide radolský zobrať.

- Strašne ma to zabolelo, cítil som sa ponížene až po zem – vysypal zo seba Capo.

Iného jeho spoločníka, agronóma Kutlíka, pochádzajúceho z evanjelickej kňazskej rodiny, obvinili, že zapríčinil hynutie oviec.

- Ako by som mohol úmyselne pomáhať pri úhyne tých nevinných ovčiek, keď som ich mal tak rád? Bol zruinovaný. Čo povedia moje deti, budú sa za mňa hanbiť. Na predošlej ceste naletel špicľovi a trápil sa výčitkami pre to, čo poprezrádzal.

- Čo má to stálo námahy, kým som ho postavil na nohy – povzdychol si v spomienke Ferdiš Takáč.

Primitívny vyšetrovateľ sa k nemu správa aj takto: „Takáč, keby som mal sekeru, rozpolím vám hlavu“. Alebo: „Keby môj vlastný brat bol jezuitom, prial by som vidieť ho tam, kde vy sedíte“. Keď sa ho však spýta, či v zápisnici (inak plnej „ypsilonov“) nie sú chyby, odpovedá milosrdne: „Nie, nie sú, pán porúčik.“

Na margo súrového zaobchádzania so sedemdesiatročným pátrom Rudolfom Mikušom si kladie otázku: „Kde to len tieto bezcitné ľudské obludy nachytali?“

Pri zamyslení sa nad vyšetrovateľom „odborníkom“, ktorého požičal Sovietsky zväz, konštatuje: „Jestvuje zlo, ktoré má korene v pekle.“

Keď mu vyšetrovateľ, ktorý reval ako posadnutý, položil tučnú ruku pod bradu, pomyslí si: „tieto ruky nikdy nepracovali“ a spomína, ako trinásťročný oral pluhom, ktorý ťahal kravičky.

Po rozpustení reholi prosil niekdajšieho funkcionára Hlinkovej mládeže, potom komunistu, aby mu pomohol nájsť zamestnanie. Takto mu pomohol:

- Na to, čo si kedysi popísal proti komunistom v ČAS-e, by sa dalo zabud-

USA, nech tam bude vládnuť ktokoľvek, pri očakávanom vývoji ich ekonomiky, sa vonkoncom nemôžu páčiť akési (zatiaľ iba v úvahách) Spojené štáty európske, ku ktorým EÚ smeruje Lisabonská zmluva. A tu je parketa pre Mikího. Preto by sa neposnažil? Ak to vyjde, možno mu jeho vďační chlebobdarcovia ponúknu oveľa viac ako iba „akéhosi“ komisára dnes aj zajtra ešte neistej (azda)veľmoci. Napríklad taký Pan Ki-mun skončí ako generálny tajomník OSN o necelé štyri roky. Na rade je síce Južná Amerika, ale čo keby? Možno sa mu za jeho služby odvdáčia práve takto. OSN predsa potrebuje reformy a on už skúsenosti má. A nie hocijaké! Superegocentrik, maličký mužiček z maličkého štátu zo strednej Európy, ako najvýznamnejší reformátor svetovej organizácie. To by bolo term. Z tej slávy sa aj nám všetkým na Slovensku čosi ujde. Chlieb preto síce lacnejší nebude, ale nielen chlebom je človek živý, všakáno. Razom sa zabudne na akési dvojnásobné platy a iné pletky.

Takže, nesväť účel prostriedky? Môže vôbec prekážať štipka tyranie a či azda aj kopec pokrytectva hoci aj s celou horou populizmu? Vôbec nie, pravdaže, iba ak ju (ho) produkujú tí správni ľudia. Rozhodujúci je predsa výsledok. Nuž, nezúfajme, bratia Slováci, tešme sa, že ho (našho Mikího) máme - aj s tou jeho SD-KÚ. Vlastne, únia ako únia, stačila by nám vari aj jedna, no nie?

Takže, ktohovie, ako to nakoniec s Lisabonskou zmluvou dopadne na marcovom zasadnutí NR SR.

A ešte maličký dôvetok: Medzi tými, ktorí podali v r. 2005 na Ústavný súd sťažnosť na to, že NR SR v rozpore s Ústavou SR ratifikovala Európsku ústavu, boli známi priatelia a obdivovatelia USA, Ondrej Dostál, riaditeľ Konzervatívneho inštitútu, Peter Tatár predsa Občianskej konzervatívnej strany a sním spoločne jej prominentní členovia Peter Zajac a Peter Osuský. Nie je to zaujímavé? Neodmietol ju žiaden Slot a ani iný slovenský nacionalista, iba naši význační svetoobčania! Zdá sa, že iba na Slovensku je to tak - všetko naruby.

JOZEF HLUŠEK

Slovensko moje a.... ...jeho statoční

núť. Ale že si bol jezuitom, to sa nedá napraviť.

Do väzenia sa dostal pre „velezradu“, ktorú „spáchal“ aj tak, že raz dával duchovné cvičenia študentom v lese pri Beluškých Slatinách.2

Spomína aj na cestu, ktorá ho priviedla do Spoločnosti Ježišovej a kde významnú úlohu zohrala kniha profesora Varsíka o Trnavskej univerzite.

Zo Žiliny deportovali skupinu jezuitov cez Pankrác do Ružyne tak, aby jeden druhého nevideli.

Na ceste mu bol spoločníkom Václav Černý, zničený, roztrásený človek, ktorý sa bál „špagátu“. Zabrali Ferdišove slová: „Václav, to Pán Boh nedopustí, už vzhľadom na tvoje malé deti“. Nato Černý vstal a spustil: „Poslyš, jestliže mi Panna Mária dá život... znova vstoupím do Cirkve a budu žít, jak to Cirkve žádá!“. Keď to vyzeralo, že sa rozlúčia, odhrýzol (iný nástroj ako zuby nebol) Ferdiš pre Václava polovicu maďarskej salámy z balíka od brata, ktorý ho posilňoval aj listami.

Zamýšľa sa nad záhadou, prečo obvinení v politických procesoch päťdesiatych rokov, ako aj napríklad otec biskup Ján Vojaššák, vypovedali proti sebe. Nebolo to zo slabošstva, zo slabej vôle alebo z rezignácie! Oni prešli peklom.

Uvádza aj výnimku, ktorou bol minister Alexander Mach. Ten mu porozprával, ako odolával nahováraniu, aby krivo svedčil proti „buržoáznym nacionalistom“. Potvrdil a spresnil mu aj vedomosť o tom, ako premohol pokúšenie zastreliť Hitlera.

V spomienkach zalieta aj do čias, kedy sa v jeho rodnej dedine verilo na strašidlá.

V máji 1956 postavili desať jezuitov, na čele ktorých bol P. Ján Srna, pred štátny súd na Pankráci. Ferdiš sa nebojavo prihlásil k jezuitom a spravil súdu prednášku. Páter Mikuš mu cez prestávku pošeplal: „Som na Vás hrdý, Ferdiš!“

Z Ružyne odviezli Ferdiša do Jáchymova. Tam sa stretol s vojenským pilotom, ktorý sa pokúsil odletieť na Západ a z Jáchymova utiecť cez tunel, ktorý kopali pod ostatným drôtom. Bol tam i jeho krajan Ján Ševčík, ktorému dali 12 rokov za to, že nechcel vstúpiť do JRD.3 Zomrel dva týždne pred vypršaním trestu v Leopoldove.

Potom nasledovali Valdice, bývalý kláštor s barokovým kostolom, ktorého umeleckú výzdobu zničili a premenili na

výrobnú halu. Tam počul od vážna, príslušníka ÚŠB4, že keď ho pred rokmi súdili, ČAS písal o ňom „zle“.

- Bol by som sa chcel do najhlbšej zeme prepadnúť po tých slovách. Veď som to bol ja, kto napísal tie riadky. Svoj poznatok dotýčenému nevyznal, ale v spomienkach si povzdychol:

Nech mi Boh odpustí a môj dnes už neznámy brat.

Ďalším zastavením bol tábor Tmavý dŕl blízko obce Rtyně pri Trutnove. Do kňazskej spoločnosti tam dávali aj bývalých komunistických prominentov, aby ich tak chránili pred „diviakmi“. V knižke sa stretáme s otrasnou scénou ako títo mladí väzni dávajú „nakladačku“ „buržoáznemu nacionalistovi“, ktorý kedysi vo vysokej diplomatickej funkcii vyhlásil, že v Československu niet koncentračných táborov. Pred zrakmi dozorcov!

V bani zavinil páter Takáč nehodu, ktorá sa našťastie skončila dobre. Na izbe lekára - vážna odslúžil vianočnú omšu.

Kvôli očnej chorobe ho dali znova do Valdic, kde sa zbližil s kňazom Rudom Bošňákom. Navrážom sa postázovali na svojich prísnych otcov.

V brusiarni olovnatého skla boli tvrdé normy, ktoré sa Ferdišovi darilo sotva plniť. Takých, čo mali najnižší výkon, trestali hladom a zimou.

Tu vidíme galériu známych kňazov: Imrich Ďurica, Matej Marko, Michal Petráš, Bohuš Kolář, Augustín Malý, Štefan Košťál5, Ondrej Dermek, Vilám Hořák, Juraj Aginas Gabura6, Dominik Bartosiewicz ako aj viacerých väzňov s dramatickými osudmi.

Slovenský dôstojník Július Majerčák dostal v trinástom roku väzenia list od synov, ktorí ho obviňujú z existenčných ťažkostí. Teda príčinou nie je zvrhľý režim, ale otec, politický väzeň. P. Takáč mu pomohol zbaviť depresie (z úmyslu „podrezať si žily“) a dočkal sa nielen amnestie, ale predtým aj návštevy manželky, s ktorou mohol ísť mimo väznice.

Michal Čukan, slovenský gróf Monte Christo, americký špión, ktorému sa podarilo utiecť z Leopoldova.

Letec Jozef Hnátek sa v spomienkach zamýšľa nad obeťami v nemeckých mestách a ponorkách, ktoré bombardoval.

Na konci knižky sa dočítame, že za 13 rokov odsúdili 32 jezuitov na 181 rokov za podvracovanie republiky a vlastizrady.

Teda za život podľa ľahkých pravidiel, za vzájomné stretávanie.

KAROL KUBÍK

Udalosti zvláštneho významu

(Dokončenie z 1. strany)

Tento titulok neavizoval obavu. Tento titulok avizoval pokyn na odchod a vznik nového politického subjektu, lebo v KDĽ stratili vplyv sily, ktoré na Slovensku realizujú americké záujmy. Veď si len spomeňte, koľko podivných ľudí sa v minulosti dostalo do parlamentu a do exekutívy po chrbtoch slovenských kresťanov! Kto by si myslel, že viacerých niekdajších nominantov KDĽ do parlamentu a i. niekedy stretne v kostole na sv. omši, žil mimo zdravého úsudku.

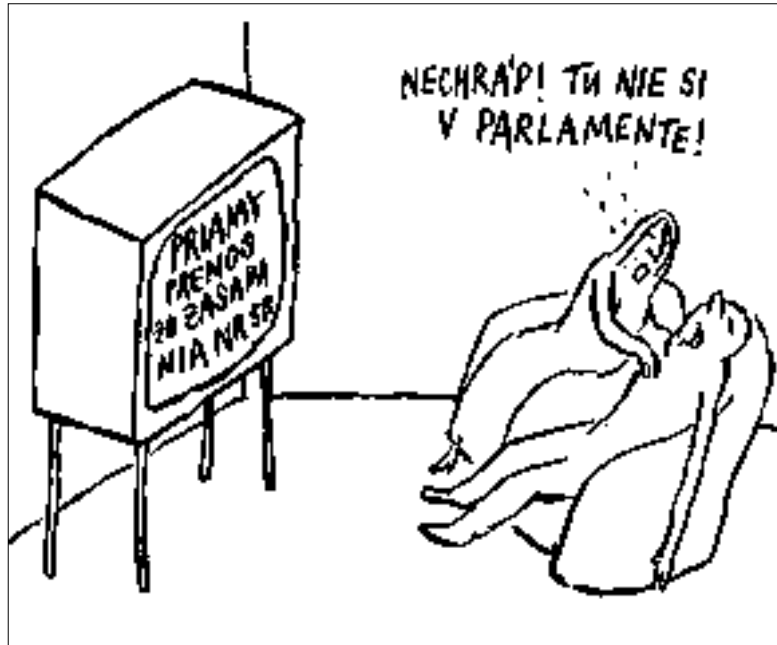
Odchod skupinky z KDĽ je úplne logický. Veď Palko už dávnejšie surovým spôsobom osočil nespochybniteľnú mravnú autoritu na Slovensku kardinála Korca a dokonca kritizoval aj celú Cirkev za kolaboráciu so súčasnou vládou. Ak odhliadneme od všetkého, čo som spomínal vyššie, za takýchto okolností považujem odchod skupinky z hnutia za celkom férový a rytiersky krok. Nakoniec, nikdy som týchto pánov, obzvlášť milého a charizmatického Františka Mikloška, nepovažoval za človeka, ktorého si nehodno vážiť. Čudujem sa však Pavlovi Hrušovskému, že mu je ľúto za nimi, veď na jeho mieste by som Vladimírovi Palkovi po jeho síce legitímnych, no pri všetkej to-

lerantnosti kontroverzných výrokoch sám navrhol hľadať si miesto medzi väčšími mravnými autoritami ako kardinál Korec, a tie nám Palko s Mikloškom zaiste čoskoro predstavia...

V týchto súvislostiach vôbec neprekvapujú ani turbulencie v SDKÚ-DS. Od kauzy „skupinka“, v ktorej Mikuláš Dzurinda vypovedal pred vyšetrovateľom, že vo verejnom živote existuje nátlaková partia riadená cudzími spravodajskými službami, je úplne jasné, že svieca jeho politického života dohára. Palkova skupinka tým, že sa pokúsi založiť nový politický subjekt, okrem iného vlastne iba reaguje na objednávku vytrhnúť spod sedacích svalov politickú stoličku Dzurindovi a Hrušovskému a umožniť tak opäť väčší vplyv tých, ktorí sa pomaly, ale isto zradnosťou vlastných charakterov dostali na okraj politického života u nás. Ak sa im to podarí, teda ak sa náhodou podarí oslabiť KDĽ a SDKÚ a vznikne platforma na integráciu týchto podivných skupiniek a ich zaslepených prívržencov, bude to nadhlo prehra konzervatívneho myslenia na Slovensku.

Úprimne želim KDĽ, aby po mnohých rokoch našlo svoju originálnu, pôvodnú, slovenskú, kresťanskú tvár.

TEODOR KRÍŽKA

Kresba: Andrej Mišanek

Pius XII. a Židia

Nemka, sestra Pasqualina M. Lehnertová, ktorá bola hospodárkou u Pia XII. Vo Vatikáne, napísala veľmi zaujímavú knihu o dlhoročnej službe tomuto pápežovi. Pomenovala ju: „SMELA SOM MU SLÚŽIŤ“. (Pascalina Lehnert, *Ich durfte Ihm Dienen*, Naumann, Würzburg, 1982, 1986.)

Výberáme z nej pár záberov. „S hrôzou si spomínam na hrôzostrašné ráno v auguste r. 1942. V ten deň priniesli noviny palcovými písmenami správu, že *Verejný protest* holandských biskupov proti neľudskému prenasledovaniu Židov mal ničivé následky. Hitler dal v nasledujúcej noci zatknúť 40 tisíc Židov a poslal ich do *plynu*.“ Noviny v to ráno doručila služba práve pred odchodom na audiencie. Prečítal si len nadpis a zbledol ako krieda.

Po návrate z audiencie – bolo to okolo 13. Hodiny v čase obeda. Svätý otec prišiel za mnou do kuchyne s dvoma husto popísanými hárkami, k otvoreniu ohňu. Povedal mi: „Chcel by som tieto papiere spáliť. Je to môj protest proti prenasledovaniu Židov. Dnes večer mal vyjsť v Osservatore Romano. No keď som sa dozvedel o škandáli v Holandsku – a to stálo život 40 000 Židov – tak potom môj protest by stál najmenej 200.000 životov. Za to nesmiem, ani nemôžem prevziať zodpovednosť. Preto je lepšie na verejnosti *m l č a t*“ a pre tých úbohých ľudí robiť v tichosti ako doteraz všetko, čo je ľudsky možné.

„Svätý otec“, dovolila som si namie-

tať, „nie je škoda spáliť čo ste napísali? Možno to bude niekedy potrebné!“

„I ja som si to myslel, ale ak sem prenknú, ako sa to stále povráva a Hitler nájde tieto papiere – a môj protest je napísaný ostrejšie ako holandský, čo sa potom stane s katolíckymi a Židmi v krajinách, ktoré ovládajú Nemci? Nie, je to lepšie zničiť!“ Svätý otec počkal, až tie listy zhoreli a až potom opustil kuchyňu... (s. 131 a nasl.)

Známy židovský teológ a historik – Prof. Pinkas Lapide – vo svojej knihe „RÍM A ŽIDIA“ (Pinkas E. Lapide, Rom u. die Juden, 1967) napísal (s. 288): „Katolícka cirkev umožnila za pontifikátu Pia XII. Záchranu 700 tisíc Židov... pravdepodobne až 800 tisíc pred istou smrťou z rúk nacistov... tieto čísla, aj keď malé s porovnaním so 6 miliónmi našich mučeníkov... ďaleko presahuje všetkých zachránených inými cirkvami, náboženskými inštitúciami a pomocnými organizáciami. Okrem toho stojí tu pred nami ako *VÝKRÍČNÍK* neodpuštitelne váhanie a pokrytecké heslá i prejavy tých, ktorí mali omnoho väčšie možnosti zachraňovať Židov, keď ešte bol na to čas: MEDZINÁRODNÝ ČERVENÝ KRÍŽ a ZÁPADNÉ DEMOKRACIE.“

Keď zomrel Pius XII. rímsky rabin povedal: „Židia budú vždy vďačne spomínať na to, čo Katolícka cirkev na pokyn Pia XII. pre nich vykonala za 2. Svetovej vojny!“ (Günther Weisenbeck: Wiener Kirchenzeitung, 17. 4. 1939.)

Z archívu Katolíckeho samizdatu

ANTON SEMEŠ

ZDENKA LACIKOVÁ

Pieseň pre anjela

Pred odchodom

Ak sa ti odísť zachce, zrazu,
budeš stáť nemý. V rozpakoch.
Cesta jak ryha v lesku glazúr
dopredu vábi obidvoch.

Ešte si zbalím do uzlíka
farby a štetce. Plátno tiež.
Gniavi ma odchod. Ticho vŕzľakám.
Hádám mi teraz rozumieš,

chápeš, že ľahko neodchádzam,
idem však tam, kam ideš ty.
Jednako, tuším – tma je hrádza,
ktorá nič dobré neveští.

Zrnká pokoja

Láme sa svetlo, plameň sviece.
Možno nás delí napoly.
Na hrotoch dýk sa zatrbliece.
Ostro nás oheň zabolí.

Pofúkame si staré rany,
rany – tie, čo sa nehoja.
Slovička švíkov rozpáraných
trúsia v nás zrnká pokoja.

Pondelkové ráno

Uvidím, či sa časom nevzdá
vidina šťastia, neha v sne.
Zasvieti moja večná hviezda
a nikdy viacej nezhasne.

Bláznovstvo citu, čo nám velí.
Celý svet na dne pohára.
Deň, ktorý príde po nedeli,
ešte len oči otvára.

Hádanka

Fatálny príbeh! Kto mu verí?
Gestá ti všetko prezradia –
hádanku z dusnej atmosféry,
i keď si mimo poradia.

Je taký deň, čo jakživ nebol,
keď sa zem z dráhy odchýli.
Len pre nás je tu modré nebo,
more a zem. A omyly.

Ozvena chvíľ

Neodíď, kým sa neprebudím.
Od mojich pier sa neodvráť.
Pomimo prejdí. Ukryť údiv.
Rýchly čas je jak kolovrat –

stále sa krútia čierne cverny.
Tisíc chvíľ a ich ozvena.
Uviazla láska predo dvermi.
Vretienko spánok znamená.

Na poplach

Zachcelo sa ti zrazu bežať
a ja mám strážiť oheň, dom.
Budem tu. Pevná. Pevná veža.
Cítim, že voči dotykom,

dotykom cudzích budem bdieť.
Ešte sa nebáť priznať strach.
Falošne mocná citadela.
Gong zvonu bije na poplach.

Čaj pre leto

Harmanček, jeho hebké kvety,
chcem si dnes doniesť z horských lúk.
Iskierkou slnka bude svietiť,
jantára lesk a nehy zvuk

každúčký lupeň v sebe nosí,
lupienok každý naozaj.
Má ma rád? Nemá, aspoň ktosi?
Navarím letu jemný čaj.

V hniezde z trávy

Ostrovy, kde si nikdy nestáť.
Poznám tu každú roklinu.
Rozprestriem krídla. Úzka cesta
skúsi ma chabo prvinúť.

Trochu sa bojím. V hniezde z trávy
usteliem iba pre nás dvoch,
veď obzor zhltoť slnko. Trávi.
Zabudli všetci. Len nie Boh.

Pieseň pre anjela

Ach, láska, veriť by som chcela.
Budeš tu stále so mnou stáť?
Cikáda v piesni pre anjela
doladí slová, akurát

epilóg píše niekto iný,
fádny je tento nový deň.
Glgnem si z vína a ty z víny.
Hneď potom k tebe pribehnem.

Labyrint citov

Chladné je, smutné chladné ráno.
Iné si čakal. Iný čas.
Júl prišiel a s ním teplý vánok
kľukatou cestou medzi nás

labyrint citov zamaskoval.
Menlivá nádej nových dní.
Naspamäť poznám tvoje slová.
Ozvi sa. Potom zabudni.

Váhavý večer

Podkasat' šaty a prejsť vlny
riečiskom divých mocných vôd,
spĺývať v nich, viriť ich prúd plný,
triasť sa, keď neviem, kde je brod...

Už nechcem vidieť vaše oči.
Váhavý večer vošiel k nám.
Zbytočne sa zem ďalej točí
a ja tu márne nariekam.

Naruby

Barchetom moje telo prikry.
Celý svet zdá sa naruby.
Deň, o ktorom viem, že je príkry,
exces na ceste záhuby.

Fragmenty triašky, krátkej chvíle,
granáty bozkov na niti.
Hádám to bude faksimile.
Chcem ho a viem, že chceš i ty.

Na miskách váh

Iba ty poznáš, keď mi vnútri
jesenné kvety uvádzu.
Kalichy klonia. Peľ z nich utri.
Lupene stras a vojdi dnu.

Možno máš málo skrytých priani.
Neveľa snov na miskách váh.
O tajnom sľube na svitaní,
povieme rose v kvetinách.

Na dne

Zranený svet ma k sebe volá
a plače na dne ulity.
Bude mu peceň z nášho stola
cudzí tak ako si mi ty?

V nedávnych dňoch sa svetová verejnosť mohla zoznámiť so zaujímavými číslami o súčasnom stave hospodárstva USA z článku, ktorého autorom je Robert Weissman*. Slovákov vždy veľmi zaujímalo, ako sa nášmu veľkému bratovi a či strýkovi (?) dári a keďže ešte stále majú mnohí naši do USA cestovaniachti ví spoľobčania problémy so získaním víza, prinášame im – bez komentára – takmer úplný preklad uvedeného článku i so všetkými odvolávkami autora, ktorými podopiera svoje tvrdenia.

Je tu čosi, v čom by sme všetci mohli byť zajedno s G. Bushom tak, ako to vyjadril vo svojom prejave o stave Únie, keď povedal: „Máme pred sebou veci, ktoré treba dokončiť.“ Okrem týchto slov, ukazuje sa však ťažké uveriť vo veľkú časť z toho, čo povedal. „Zatiaľ čo stále dúfame v ľudí našej krajiny, že ona bude prosperovať“, naše slobody budú aj naďalej zabezpečené a postavenie Únie bude aj v budúcnosti pevné“, vyhlásil.

Ale postavenie našej Únie je v každom ohľade menej pevné. Vezmime len do úvahy nasledujúce údaje:

1. USA venujú viac ako 700 000 miliónov dolárov na vojenské výdavky Rozpočet na r. 2008 vyčleňuje pre Ministerstvo obrany a aktivity súvisiace s nukleárnymi zbraňami Ministerstva energetiky 506 900 mil. dolárov, okrem 189 400 mil. dolárov na vojenské operácie v Iraku a Afganistane. [1]

Druhá časť vojenských výdavkov ide na účet Štátneho departmentu národnej bezpečnosti a ďalšie organizácie.

Kongres schválil okolo 700 000 mil. dolárov [2] na vojny v Afganistane a Iraku. V tejto sume však ešte nie sú zahrnuté sociálne výdavky: strata životov, zranení atď. Doterajšie náklady na tieto dve vojny (Afganistan a Irak) prevyšujú už teraz to, čo bolo vydané – očistené o infláciu – na účet vojny vo Vietname.

Výdavky USA do tejto oblasti predstavujú približne polovicu z celosvetových vojenských výdavkov. [3]

Podľa niektorých prepočtov, viac ako polovica osobitných federálnych výdavkov je už tiež umiestnená tak, že v konečnom dôsledku pôjdu na zbrojenie. [4]

2. Bohatstvo sa zákratnou rýchlosťou koncentruje

A to takou zákratnou rýchlosťou, že je obtiažne ho štatisticky podchytiť k niektorému konkrétnemu dátumu. Podľa Sama Pizzigatiho z prestížneho informatívneho bulletinu Too Much v r. 2004 jedno percento najbohatších ľudí v USA vlastnilo majetok v hodnote viac ako 2,5 bilióna USD, čo je viac, ako malo 90% nášho obyvateľstva z druhej strany majetkovej škály (od najchudobnejších).

Koncentrácia bohatstva a príjmov odráža radikálnu zmenu, ktorá nastala v posledných troch desaťročiach, pokiaľ ide o deľbu celého dôchodku USA: v r. 1976 dostávalo 1% najbohatších 8,83% z národného produktu, v r. 2005 to už bolo 21,93%. [5]

3. Príjmy vysokých činiteľov a finančníkov z Wall Street tu rapidne vzrástli

Podľa informácie Institute for Policy Studies, vysoký úradník jednej z firiem, ktoré figurujú vo Fortune 500, dostane 364 krát väčšiu mzdu, ako jej radový pracovník, zamestnanec. V r. 1980 bola táto proporcia „iba“ 40 ku 1. [6]

Pravda, vedúci pracovníci výrobných podnikov a služieb mimo finančného sektora nie sú tí, ktorí dnes zarábajú najviac. V súčasnom hyperfinančnom hospodárstve sa skutočnými boháčmi stali finanční „guruovia“. A sú nimi stále napriek enormným stratám, ktoré Wall Street akumuluje. Podľa kancelárie Finančného kontrolóra štátu New York, finančné stimuly vysokých úradníkov z Wall Street dosiahli v r. 2007 až 33 200 miliónov dolárov, čo je iba o 2% menej ako v predchádzajúcom roku. Celkové kompenzácie a benefity v siedmich najvýznamnejších finančných firmách dosiahli 122 000 miliónov dolárov, čo je o cca 10% viac ako v r. 2006. A to napriek tomu, že celkové čisté výnosy týchto firiem sa znížili o cca 6%. [7]

Avšak také škandalózne kompenzá-

Spojené štáty v číslach

Zahanbujúci stav Únie

acie, aké dostávajú správcovia súkromných kapitálových fondov a hedge funds, niektorí viac ako jednu miliardu dolárov za jediný rok, nemôžu platiť ani tradičné banky. Tieto individúá k tomu vďaka finančným úskokom, platia iba také dane zo svojich príjmov, ktorých výška zodpovedá ani nie polovici z toho, čo musí zaplatiť zubár, ktorý má ročný príjem 200 000 dolárov.

4. Veľké korporácie sa stali vlastníkmi väčšej časti národného bohatstva

Ako informuje Business Week, zisky veľkých korporácií dosiahli počas poslednej dekády 8% HDP, keď na začiatku dekády deväťdesiatych rokov to bolo „iba“ cca 6,5% [8]

5. Bublina s nehnuteľnosťami a kolaps vysokorizikových hypoték vyháňajú milióny rodín z ich domovov

Center for Responsible Lending (Centrum pre zaručiteľné zadĺženie) si myslí, že 2,2 mil. vysokorizikových hypoték, ktoré boli poskytnuté počas posledných rokov, už skončilo bankrotom alebo hypotekárnou exekúciou. Majitelia bytov, podľa prognózy Center for Responsible Lending, prídu týmito náhlymi operáciami o 164 000 miliónov dolárov [9] V sumáre, straty odvodené od prudkého pádu cien bytov môžu dosiahnuť 2 bilióny dolárov (2000 000 000 000) a každá piata vysoko riziková hypotéka podpísaná počas posledných dvoch rokov skončí pravdepodobne hypotekárnou dražbou.

6. Štrbina vytvorená medzi bohatstvom bielych a čiernych Američanov nemá vyhliadku na zatváranie, v skutočnosti sa rozširuje

Ak vezmeme za referenčné súradnice vývoj tejto trhliny počas periódy r. 1982-2004, Afroameričania dosiahnu so svojimi bielymi spoľobčanmi iba paritu za 594 rokov, podľa združenia United for a Fair Economy. Ale katastrofa s vysoko rizikovými hypotékami postihuje predovšetkým menšinové komunity a vyvoláva to, čo United for a Fair Economy odhaduje a pomenúva ako najväčšie ožobračenie farebných v modernej histórii USA. [10]

7. Ženy majú aj naďalej nižšie mzdy ako muži

Podľa Institute for Women's Policy Research relácia medzi platmi žien a mužov je v priemere 80,8% u pracovníkov na plný úväzok. Pokroky v zrovnoprávnení pohlaví sa významne zabrzdili od r.1990, keď v rozmedzí r.1980 - 1990 sa rozdiel znížil o 11,4%, v nasledujúcich 15 rokoch iba o 5,4%. [11]

8. Viac ako každé šieste dieťa žije v chudobe

Môže byť azda horšie obvinenie najbohatšej spoločnosti v histórii? V r. 2006 bola miera chudoby v USA 12,3%, čo by v prípade detí reprezentovalo 17,4% hodnotu. Okrem toho však oficiálna spodná hranica chudoby je absurdne nízka. Tak ako ju definuje Office of Management and Budget, hranica chudoby pre štvorčlennú rodinu v r. 2006 bola 20 614 dolárov a pre jednu osobu iba 10 294 dolárov. [12]

9. Viac ako 45 miliónov osôb nemá zdravotné poistenie

Podľa údajov Census Bureau, 47 miliónov osôb nemalo v r.2006 zdravotné poistenie, čo predstavuje 15,8% obyvateľstva. [13]

10. Obchodný deficit USA je vyšší ako 5% HDP

V r. 2006 spomenutý deficit dosiahol hodnotu 763 600 miliónov dolárov. [14] V istom momente tento obchodný deficit sa bude musieť vyrovnat' (odstrániť) a ako sa zdá, tá potreba nastane skôr ako neskoro. Podľa toho, ako klesá hodnota dolára, možno očakávať väčšiu infláciu a vyššie strednodobé úrokové miery. A v dôsledku toho reálna životná úroveň v ekonomických ukazovateľoch bude klesať.

11. Energetická efektivita je dnes horšia ako pred dvadsiatimi rokmi. Priemerná spotreba amerických automobilov a kamiónov je dnes 9,40 l/100 km, vyššia ako v r.1987, keď bola 9,08 l/100 km. [15] Norma spotreby sa nezmenila, o málo sa zvýšila podľa energetického zákona z r.2007 daň, a tak počet vozidiel každého druhu na cestách stúpa deň čo deň.

12. Infraštruktúra bude zaostávať. American Society of Civil Engineers odhaduje, že bude chýbať 1,6 bilióna dolárov najmenej po dobu 5 rokov, aby bolo možno infraštruktúru krajiny dostať opäť do prijateľného stavu. [16]

13. Viac ako dva milióny osôb je zatvorených vo väzniciach.

Aké kolosálne plytvanie ľudským talentom! Koncom roka 2006 bolo v USA 2 258 983 väzňov vo federálnych väzniciach, štátnych alebo miestnych [17]. Bolo to o cca 2,9% viac ako v r. 2005. Počet väzneného obyvateľstva sa zvyšoval o 3,4% ročne od r.1995. Muži afroamerického pôvodu sú zatváraní 6,5 krát a muži s latinskoamerickým pôvodom 3 krát častejšie ako bieli.

Táto situácia je horšia – v niektorých prípadoch oveľa horšia – ako na začiatku vlády Georga W. Busha, ale jej korene siahajú do dvojtvarnej politiky uskutočňovanej počas uplynulých tridsiatich rokov, ktoré boli priaznivé pre dereguláciu, odovzdávanie verejného majetku súkromným firmám (privatizáciu), globalizáciu, hyperfinančný charakter ekonomiky, niektoré extravagantne vysoké vojenské výdavky, znižovanie daní bohatým a škrtý v sieti sociálnych istôt.

Ak by USA chceli skúsiť reálnu zmenu – a reálne posilniť stav Únie – je nutné zaradiť spiatocku vo všetkých týchto politikách.

POZNÁMKY:

- [1] Center for Arms Control and Non-Proliferation
- [2] Center for Arms Control and Non-Proliferation
- [3] Ročenka SIPRI 2007 (Stockholm International Peace Research Institute)
- [4] War Resisters League
- [5] Too Much
- [6] Executive Excess 2007, Institute for Policy Studies
- [7] Tomoeh Murakami Tse y Renae Merle, The Bonuses Keep Coming, The Washington Post, 29.1.2008
- [8] Michael Mandel, How Real Was the Prosperity, Business Week, 23.1.2008
- [9] Losing Ground: Foreclosures in the Subprime Market and Their Cost to Homeowners, Center for Responsible Lending
- [10] Foreclosed: State of the Dream 2008, United for a Fair Economy
- [11] The Gender Wage Ratio: Women's And Men's Earnings, Institute for Women's Policy Research
- [12] <http://www.census.gov/hhes/www/poverty/poverty06/tables06.html>
- [13] <http://www.census.gov/hhes/www/hlth-hlthin06/hlth06asc.html>
- [14] <http://www.census.gov/foreign-trade/statistics/highlights/annual.html>
- [15] Fuel Economy Basics (Union of Concerned Scientists)
- [16] American Society of Civil Engineers, Report Card for America's Infrastructure, <http://www.asce.org/reportcard/2005/index.cfm>
- [17] US DOJ, Office of Justice Statistics, Bureau of Justice Statistics <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/prisons.htm>

* Robert Weissman je šéfredaktor amerického časopisu „Multinational Monitor“, ktorý vychádza vo Washingtone DC a tiež riaditeľ organizácie Essential Action, ktorej internetová stránka, (rovnako ako uvedený časopis) sú napr. podľa občianskeho združenia „Priatel'ia Zeme“ výborným zdrojom informácií pre výskumy zaoberajúce sa praktikami súkromných obchodných spoločností.

Spracoval JOZEF HLÚSEK

Kniha „Kauza Štefánik...“ prišla na trh v januári 2005, a hneď vyvolala dve extrémne reakcie. Jedni ju vítali, lebo zo spoľahlivo identifikovaných prameňov dokumentovala to, čo sa dozvedeli z prvej ruky od svojich predkov a dala celú vec do širších historických a politických súvislostí (kniha bola behom niekoľkých mesiacov vypredaná rovnako ako dotlač). Druhí sa snažili šíreniu knihy zabrániť, bagatelizovali ju bez vecných argumentov a kde mohli, potlačovali uverejnenie recenzií. Aj negatívna recenzia bola pre nich nežiaducou popularizáciou. Isté skupiny kníhkupectiev na Slovensku nesmeli knihu predávať. Niektoré kruhy boli proti knihe, pretože spochybňuje čiastočne pravdivosť legendy o osloboditeľovi tatíčkov Masarykovi a jeho nástupcovi Benešovi a vrhá ostrejšie svetlo na ich cieľavedomé politické, hospodárske a kultúrne zameranie na postupné pohltie Slovenska.

V jednom štáte nemôžu existovať vedľa seba dve protirečiacie si legendy a po rozdelení štátu, v ČR žije stará legenda a na Slovensku ju udržujú pohrobkovia ČSR alebo nepravníci vzniku Slovenskej republiky.

Kniha nebola vítaná, lebo vyvracia oficiálnu verziu Štefánikovej havárie, ba čo viac, obsahuje dokumenty naznačujúce, že išlo o pripravené odstránenie politického odporcu. Odhaľuje aj mnohé nelichotivé záškuby politickej moci v Masarykovej republike.

Niektorí historici sa snažili knihu ignorovať a odmietajú odbornú diskusiu o knihe a o dokumentoch ktoré obsahuje. Sami sa však dosiaľ nepokúsili vysvetliť spoľahlivo dokumentované skutočnosti, ku ktorým mohli mať prístup a ktoré sú v rozpore s oficiálnym nepravdivým tvrdením o smrti Štefánika. Nezaujíma ich, kam sa stratili protokoly o výpovediach asi 70 očitých svedkov havárie, z ktorých niektorých zatvárali, prípadne sa im vyhrážali, ak budú hovoriť. Nezaujíma ich, že sa nevyšetrovali a nezatvárali tí, čo strieľali, ale vyšetrovali a zatvárali sa tí, čo videli strelbu, teda presne naopak, ako sa to pri vyšetrovaní robieva, neskúmajú, prečo sa nenašli žiadne spisy o vyšetrovaní havárie (s. 14, 65), nepátrajú, kam a prečo sa stratil pitevný protokol napísaný Dr. Kabelíkom, v ktorom uviedol medzi iným, že Štefánikovo srdce bolo odtrhnuté (s. 116), hoci existuje niekoľko protokolárnych výpovedí svedkov, že ranenému generálovi ležiacemu na zemi tepna pracovala ešte silne (s. 65).

Prečo sa v odbornej českej a slovenskej historickej literatúre nikdy neobjavili odborné diskusie o možnej a dobre zdôvodnenej verzii úmyselného zostrelenia Štefánikovho lietadla? Prečo sa ignorujú dokumenty a vymýšľajú nové neopodstatnené verzie?

Po autogramiáde mojej knihy v Bratislave v máji 2005 prišiel za mnou starší pán a upozornil ma na chybu v mene poručíka mimo služby, ktoré má byť Vilém Kopečný, nie Konečný (s. 46). Predstavil sa ako jeho syn Ivan. List Viléma Kopečného som v knihe spomenul, lebo popisoval protiletadlový guľomet, a súčasne to bol príklad svedka, ktorý dobrovoľne, z vlasteneckého dôvodu upozornil na skutočnosť, že dostal príkaz nestrieľať v ten deň na žiadne lietadlo. Išlo mu o to, aby pravda o úmyselnom zostrelení nezhoršila vzťah Slovákov k Čechom, čo by využili Maďari.

Odobne uvažovali nielen vlasteneckí Česi, ale aj niektorí Slováci. Americký Slovák, ktorý bol svedkom strelby a bol tiež na pohrebe, napísal Albertovi Mamateyovi okrem iného, že „*teraz musíme čušať a v tichosti to zadržať, bo z toho povstalo by nepriateľstvo medzi slovenským národom proti bratom Čechom a potom by sa slovenský národ žiadal odlúčiť od Čechov a pripojiť by sa k otrockému Maďarsku.*“

Ivan Kopečný mi porozprával, ako jeho ota po maturite roku 1917 na učiteľskom ústave v Brne a po polročnom vojenskom výcviku poslali na taliansky front. Tam sa mu podarilo prejsť na druhú stranu a vstúpiť do légie, kde absolvovaním jazykového kurzu získal hod-

EMIL KAROL KAUTSKÝ

Kauza Štefánik

Autorov dodatok k dotlači knihy z augusta 2007

nosť poručíka. Jazykový kurz bol dôležitou súčasťou výcviku kvôli schopnosti dorozumieť sa s talianskymi dôstojníkmi. Delostrelecká čata, ktorej velil, zaujala palebné postavenie na bratislavskej Kalvárii v januári 1919 a strážila odtiaľ mesto až do začiatku júna. Po demobilizácii zostal dobrovoľne učiť na Slovensku a natrvalo sa tu usadil. Ivan Kopečný na základe svedectva svojho otca ako aj štúdia príslušnej historickej literatúry uverejnil vo viacerých slovenských periodikách články, aby poodhalil zahraničnopolitické pozadie atentátu na MRŠ.

Po skončení prvej svetovej vojny bola prítomnosť talianskej vojenskej misie v Česko-Slovensku trňom v oku francúzskej vláde, najmä keď vrchným veliteľom časti česko-slovenskej armády bol taliansky generál. Podnikali sa kroky, podnecované aj E. Benešom, na jej odchod a návrat domov. Štefánik sa staval proti tomu z obavy o obranyschopnosť mladého štátu. Výmena talianskych dôstojníkov za francúzskych by zasiahla do štruktúry armády oslobodzujúcej Slovensko. Nastali by komunikačné ťažkosti a celkové oslabenie brannej sily práve v kritickom období formovania hraníc Česko-Slovenska. Napokon Štefánik predsa len čiastočne ustúpil a dohodou Foch-Diaz z 24. apríla 1919 obmedzil pôsobenie talianskej vojenskej misie iba na východ od rieky Moravy. Napriek tomu Pellé a Kľofáč rozdelili Slovensko na dva obvody, pričom východný obvod v Košiciach podliehal francúzskemu generálovi Edmondovi Ch. Hennocquaeovi, ktorý posielal potom do Bratislavy francúzskych styčných dôstojníkov. Prichádzali tam aj ďalší francúzski dôstojníci a špecialisti, vrátane generála Mittelhausera, veliteľa tzv. Západnej armádnej skupiny. (Všimnite si fotografiu na s. 22). Vo Vajnorochoch na letisku už boli v máji 1919 rozostavané hangáre pre ich lietadlá, čo bola ďalšia zámliečka, pre prítomnosť rôznych francúzskych špecialistov v čase priletu Štefánikovho lietadla. To všetko zapadalo do systematických prav na vytesnenie Talianov, aké naznačil Beneš Masarykovi v liste z 5. apríla 1919 (s. 37). Najväčšou prekážkou pre vytesnenie Talianov bol živý Štefánik. Keď po Štefánikovej smrti dňa 1. júna 1919 odišli talianski dôstojníci a velenie čs. armády zloženej prevážne z legionárov vycvičených a vyzbrojených v Taliansku prevzali Francúzi, ukázalo sa, že Štefánikove obavy boli v plnej miere opodstatnené.

Výmena velenia sa udiala počas dôležitej fáze bojov, započatých 27. 4. 1919, kedy na základe operačného rozkazu ministra Kľofáča, započal postup Piccioneho armády na obsadenie novej, tzv. Clemenceauovej línie, ktorá mala byť základom na vytýčenie štátnej hranice medzi Slovenskom a Maďarskom. Táto línia rozširovala územie Slovenska až po hrebene Matry a Bukových vrchov. Do 4. mája obsadila Piccioneho armáda maďarskú toľajskú oblasť, Miškovec (2.5.1919) a obkľúčovala hűževnatu bránu šalgotariánsku hűdoholnú panvu. Za tejto situácie sa ponáhlal Štefánik do vlasti. Aj po Štefánikovej smrti boje legionárov pokračovali pri obsadzovaní územia, ktoré podľa francúzskeho predsedu vlády Clemenceaua malo patriť Slovensku. Výmena velenia vojska v tejto fáze spôsobila komunikačné ťažkosti a zmätok. Maďarská rozviedka zavčas zistila prípravu odsunu Talianov a Béla Kún načasoval podľa toho mohutnú ofenzívu, počas ktorej maďarské červené gardy prelomili front na celej čiare, v krátkom čase obsadili východné Slovensko a 16. júna zriadili v Prešove bábkovú Slovenskú republiku rád. Výmena vrchného velenia neprihliadajúca na stav na fronte a slúžiaca zámerom Beneša a niektorých Francúzov bola nezodpo-

vedná, vyžiadala si životy a zdravie mnohých vojakov a civilného obyvateľstva a vážne ohrozila územnú celistvosť Česko-Slovenska, čo by sa dalo označiť za vlastizradu. V ďalšom si ukážeme kto a ako hľadal vinníka nielen pre túto vlastizradu, ale aj pre „zostrelenie Štefánikovho lietadla pri Bratislave omylom“, ako zneli prvé oficiálne správy o tragédii, ktoré sa objavili vo Francúzsku.

V Bratislave medzi legionármi sa tvrdilo, že vojaci boli uvedení do osudného omylu rozkazom, podľa ktorého sa v čase Štefánikovho priletu očakávalo maďarské výzvedné lietadlo, a to bolo treba bezpodmienečne zostreliť (mesačník Svedectvo z mája 2002 a „Černá kniha minulosti“ od Z. Ludvika seniora, Frankfurt nad Mohanom 2001). Taký rozkaz sa samozrejme v žiadnom archíve nenašiel, žiaden dôstojník by taký rozkaz nedal na papier, širil by sa iba ústne.

„Mylné zostrelenie“ sa muselo akosi dotočene zdôvodniť. Najvyšším miestam sa také naivné a vojensky nekompetentné vysvetlenie nepáči a naviac muselo čeliť faktu, že generál Piccione vydal rozkaz „4. mája nestrieľať na žiadne lietadlá!“ Prijatie takého rozkazu dosvedčil aj Vilém Kopečný. Muselo by sa nájsť vysvetlenie prečo protiletadlové pozície, ktoré ostali pod talianskym velením, dostali príkaz nestrieľať v ten deň na žiadne lietadlo a pozície na letisku a v okolí, ktoré boli pod francúzskym velením ten rozkaz nedostali. Preto sa vrchnosť rozhodla popierať strelbu, a za haváriu viniť silný vietor.

Tým sa problém nevyriešil, legionári, ktorí boli vtedy v Bratislave mnoho videli a medzi sebou živo komunikovali o tej udalosti. Roku 1919 zostrelenie lietadla pred nimi nikto netajil, ale nepravdivo sa hovorilo a písalo, že bolo zostrelené omylom.

Vilém Kopečný povedal synovi aj o tom, že po odchode talianskych dôstojníkov a po prevzatí velenia francúzskymi dôstojníkmi, presviedčali noví veliteľia vojakov, že Štefánika netreba ľutovať, lebo chcel zriadiť na Slovensku s pomocou talianskych generálov vojenskú diktatúru a preto boli nahradení francúzskymi veliteľmi. Táto falošná argumentácia sa im hodila nielen ako dôvod k zostreleniu, ale aj ako dôvod k výmene talianskeho velenia za francúzske. Dve muchy jednou ranou! Lenže obidve muchy žili tajne naďalej, a tak sa vymýšľali proti nim nové lži. Ako zvaliť aj vinu za katastrofálne následky výmeny velenia na mŕtveho Štefánika?

Neviem, kto si vybral na túto úlohu nehistorika generála Šnejdárka. Ten napísal v zborníku, ktorý vyšiel r. 1936 pod názvom „Vpád maďarských boľševikov na Slovensko v r. 1919“, že „... Dne 24. května (1919) bylo uzavřeno mezi vládou pražskou a římskou jednání, jež vedl generál Štefánik, ministr války republiky Československé. Tímto ujednáním byl sjednán okamžitý (podtrhol E.K.) návrat

generála Picciona, jehož posláni byl nahrazen důstojníky francouzskými.“ Že by si generál Šnejdárka nepamätal, že 24. mája bol Štefánik už mŕtvy? Odpusťme mu túto maličkosť a zamerajme sa na jeho text, ktorý sa zrejme opiera o Štefánikovu dohodu Foch-Diaz z apríla 1919 (uvedenú na s. 34 tejto knihy), v ktorej nie je nič o okamžitom návrate generála Piccioneho. V poslednom odstavci dohody je iba zmienka, že úloha vojenskej misie je dnes skoro dokončená a „talianska vláda teda predpokladá čo najskoršie odvolanie misie.“ Talianska misia bola odvolaná až 24. mája 1919, čiže nie okamžite, ale až po Štefánikovej smrti, keď úloha misie rozhodne nebola skoro dokončená, a neodvolala ju talianska vláda. Pretože vinník stále ešte nebol odhalený, na pomoc prišiel falšovateľ slovenských dejín Dušan Kováč ďalšiu lžou, keď vo svojej knihe Kronika Slovenska napísal, že Štefánik sa v stane talianskej armády v Padove pred svojím odletom 4. mája dohodol o odvolaní talianskej vojenskej misie. Minister Kľofáč vydal asi týždeň po Štefánikovej smrti nasledujúci rozkaz: „Podľa dohody medzi vládou talianskou a generálom Štefánikom, ministrom vojny, prevzme dňom 14. mája vrchné velenie všetkých síl ČSR operujúcich na východ od moravských hraníc generál Piccione.“ Tým potvrdil, že Štefánik v Taliansku dohodol pravý opak toho, čo píše Dušan Kováč vo svojej knihe. Prečo sa historici nepozrú na dokumenty o odvolávaní talianskej vojenskej misie? Chcú stále ešte kryť vlastizradné konanie pána Beneša? Načo máme okrem pražských historických ústavov na Slovensku dva historické ústavy, HÚ SAV a Vojenský historický ústav, keď si historici neplnia svoje povinnosti? Namiesto odstraňovania prekrútených a bielych miest v slovenských dejinách a ignorujú fakty reproduktujú históriu, napísanú pre nás tak, ako sa to hodilo našim porúčnikom.

Dnešní českí a niektorí slovenskí historici hűževnatu bránia v publikáciách oficiálnu verziu havárie. Slovenský Literárny klub v ČR v spolupráci so spoločnosťou generála MRŠ vydal r. 2006 s podporou Ministerstva kultúry ČR a Artfórom 21 Zborník k 125. výročiu narodenia MRŠ. Najviac textových stránok zborníka zaplnil Dušan Kováč. Zborník obsahuje aj kapitolu z pripravovanej knihy majora Šebu „Čs. vojsko v Itálii“. Zastavme sa pri nej. Z čoho a kým je pripravovaná, keď Šeba zomrel r. 1953? Zrejme hojne využíva text napísaný Šebom na žiadosť prezidenta Masaryka. Diplomata Šeba vedel, aký druh informácii prezident od neho očakáva a jeho 41 stránkový text obsahuje mnoho poznámok, ktoré sa dajú proti Štefánikovi zneužiť. Neuprel však jeho veľkosť, vychválil jeho styky a úspechy a celkove ho opísal ako veľkú osobnosť. Šebov text sa hojne využíval proti Štefánikovi a využíval ho aj prezident, ktorý príležitostne používal cudzie texty pre svoje politické ciele. Písal aj sám do novin pod pseudonymom a stávalo sa, že nadiktoval články, ktoré vyšli potom pod menom iného politika alebo novinára.

(Napríklad tak zahájil útok proti generálovi Gajdovi, keď si v máji 1926 pozval do Lán vybranú spoločnosť, po večeri vyšli do parku a prezident im čítal niečo, čo znelo ako koncept jeho úvodníka, hovoriaceho o kríze demokracie a parlamentarizmu a že istá časť buržoázie chce nahradiť hradnú politiku diktatúrou a preto sa vraj hľadá vhodný generál. Prítomní hľadeli na jeho výstup nechápavo, tak im prezident naznačil, že sa jedná o Gajdu, ktorý sa spriahol so Stříbrným a s Kramářom stojacim v pozadí. O pár dní, 13. mája 1926 uverejnila Nová svoboda článok sociálneho demokrata R. Bechyně pod názvom Hľadá sa ge-

nerál s rovnakým obsahom, aký čítal prezident v Lánoch. Masaryk sa zrejme nechcel priznať k autorstvu a „poveril“ Bechyněho aby to uverejnil pod svojím menom. O tejto historke sa zmieňuje Jaroslav Pecháček (56) a A. Klímek (31).

O obdobnom prípade nám podal svedectvo Ivan Herben, syn českého publicistu a redaktora Jana Herbena (1857-1936), známeho zbožňovateľa T. G. Masaryka a autora knihy „Život a dílo prezidenta osvoboditele“. Ivan Herben, bývalý vedúci činiteľ Československej národnej strany a šéfredaktor Svobodného slova, žijúci od roku 1948 v New Yorku, napísal 13. mája 1961 Dr. Jozefovi Lettrichovi, bývalému predsedovi Slovenskej národnej rady (1946-1948), repliku na jeho článok NEDOCENENÝ ŠTEFÁNÍK (uverejnený r. 1959 pri príležitosti 40. výročia tragického úmrtia gen. Milana Rastislava Štefánika v exilovom časopise ČAS, vychádzajúcom vo Washingtone). Ivan Herben popísal, ako počúval doma v Hotišove so zatieneným dychom, keď Masaryk vyprával jeho otcovi a iným prítomným (Machar, Šámal, Kvapil, Veselý a Fr. Drtina) o Štefánikovi a že o tom čo im vyprával existuje dokument - Peroutkov článok v časopise Prítomnost, diktovaný Masarykom. (Ide o článok, ktorý potom Peroutka zahrnul do svojej knihy „Budování státu“ ako kapitolu „Štefánikova smrt“). Masaryk zrejme požiadal Peroutku, aby napísal niečo o smrti Štefánika, ale pretože neexistovali informácie, Masaryk mu ich nadiktoval. Peroutka to ošperkoval svojím štýlom do tejto konečnej úpravy: „*V neděli 4. května 1919 před polednem chystala se Bratislava slavnostně uvítat Milana Rastislava Štefánika, ... Deputace a zástupci vlády čekali, aby jej pozdravili v tom okamžiku, kdy po letech zase vystoupí na půdu vlasti... velký italský dvojplášník začal kroužit nad blízkým letištěm. Bylo větrné počasí. Snad sražen větrem, snad z jině, nikdy nevysvětlené příčiny aeroplán prudce zakolísal, začal kolmo padat k zemi... Tragedie, jak se tušilo, byla dokonána...V určitém ohledu zůstalo Slovensko zemi Jánosičků... A musíme přemýšlet, jakou roli by byl hrál v demokratické republice tento zarytý individualista s aristokratickými zálibami, kdyby ho nebyl osud skolil na samém počátku.... A jaké by z toho vznikly zmatky?* „ (Článok v Prítomnosti vyvolal na Slovensku veľké pobúrenie proti Peroutkovi, hoci skutočným pôvodcom článku bol pán prezident Masaryk).

Uplýnulo už mnoho rokov, priami svedkovia udalosti pومierali a historici udržujú svoje postoje aj odmietaním svedectiev z druhej, tobôž z tretej ruky. Francúzskych vojenských archívov sa neobávajú, lebo v prípadoch úmrtia sa nesmú sprístupniť skôr než po 100 rokoch. Objasneniu prípadu nestojí v ceste ani tak nedostatok dôkazov, ako udržovanie legendy o tatíčkov Masarykovi – osloboditeľovi. O generálovi Štefánikovi smela vznikáť a existovať iba taká legenda, ktorá nebola s tou legendou v rozpore. Ľudia majú radi legendy a dokážu privrieť oko, keď ich obľúbená legenda je v rozpore s inou legendou. Na jednom politickom priestore sa však legendy musia prispôbiť. V akej situácii je ešte aj dnes Slovenská republika, keď to na jej území ešte neplatí? Dačo by bolo treba urobiť! Ak sa nevyľúčia zásadné rozpory v legendách, neočakávajme pravdu a objektivitu o spoločnej histórii. Korekcia legend nebyva populárna, dokonca sa považuje za neslušné skúmať ich pravdivosť. „*Legendu, že vzťahy medzi Štefánikom a T. G. Masarykom, ale najmä Dr. E. Benešom boli dobré, už málo kto uznáva za pravdivú. Ak bol nejaký spor o Štefánikovi, história ho už rozhodla, alebo ešte rozhodne bez ohľadu na to, čo vytvorila legenda, alebo čo hovorili takí činitelia ako boli jeho spolupracovníci Masaryk a Beneš, ktorí si pevne sadli – jeden na prezidentský stolec a druhý na kreslo ministra zahraničných vecí, dali sa oslavovať ako osloboditelia a na Štefánika sa divali ako na pastorka, s ktorým si nevedeli rady. Voči svojmu spolupojovníkovi sa nezachovali veľkodušne, spravodlivo a slušne.*

(Pokračovanie na 11. strane)

Dňa 23. februára uplynulo päťdesiattri rokov od úmrtia významného francúzskeho básnika a spisovateľa Paula Claudela. Chcel by som upriamiť pozornosť na niektoré dôležité Claude-love diela a myšlienky, prezentované cez prizmu niektorých členov slovenskej katolíckej moderny, obzvlášť Jána Harantu.

V prvej polovici štyridsiatych rokov bolo nesmiernou výhodou a prednosťou básnickej skupiny nadrealistov, „že mali prístupníkov schopných propagovať avantgardnú poéziu a získavať pre ňu čitateľov.“⁴¹ To si uvedomovali mladší i starší priaznivci katolíckej moderny, inšpirovaní Bremondom, Papinim, Claudelom atď., a vytvárali okolo nej prajnú atmosféru.

Claudelovské podnety v tomto období prinášal do slovenskej literatúry, okrem mladého budúceho teológa Štefana Senčíka či Slavkoviana (vlastným menom Ján Švec), aj Ján Haranta, ktorý tohto francúzskeho básnika, dramatika a katolíckeho konvertitu prekladal.

Claudelovo dielo sa však na Slovensku dost' pomaly a ťažko udomáčňovalo. „Jeho Krížová cesta, preložená evanjelickým kňazom E. B. Lukáčom, vyšla v roku 1929, potom až v roku 1940 vyšlo jeho dramatické „mystérium“ Zvestovanie“⁴², v preklade Slavkoviana a s doslovom jezuitu Izidora Štefika. O daný preklad žiadal Haranta, v liste zo dňa 4. októbra 1940, šéfredaktora Slovenských pohľadov Stanislava Mečiara so slovami, že by rád „do samých Pohľadov napísal o ňom recenziu.“⁴³ Mečiar mu následne poslal korektúrne hárky Claude-lovho Zvestovania s prosbou o spomínanú recenziu. Dodáva, že vie o tom, ako veľmi patrí tento francúzsky spisovateľ medzi Harantových obľúbených autorov. Vie, že ho študoval, a práve on je povolaný k tomu, aby slovenskej literárnej verejnosti povedal „o tomto diele patričné slová. U nás sa niektorí aj z inteligencie nazdávajú, že náš národ nedorástol ešte na takú kultúrnu úroveň, aby sme mohli predkladať diela takejto výšky duchovnej a umeleckej ako je Zvestovanie.“⁴⁴ Šéfredaktor SP však veril, že „Slovensko je už schopné prijať aj tie najvyššie umelecké hodnoty, len ich treba našim slovom spracovať a slovenským umom pochopiť.“⁴⁵ Preto Harantu ešte raz veľmi dôrazne žiadal, aby mu pomohol a vykonal „pre ujetie sa diela Claudelovho u nás dôležitú prácu.“⁴⁶

V tej dobe mladý trenčiansky kaplán túto ponuku neodmietol a v novembri, roku 1940, vyšla v Slovenských pohľadoch jeho rozsiahla recenzia Claudelovho Zvestovania. V jej úvode sa zmieňuje o danom francúzskom spisovateľovi so slovami, „že ho milosť božia povolala za básnika. (...) V Claudelovi vyrastal opravdivý syn tejto zeme. Preto si vieme vysvetliť, prečo v jeho bohatom literárnom diele zaznieva zem takým mohutným spevom, že sa nám zdá, ako by po Synovi Človeka a ctihodných autorov Písma nikto z pozemšťanov nevedel tak pekne hovoriť o zemi ako Claudel.“⁴⁷ Následne vyzdvihol dôležitosť jeho konverzie ku kresťanstvu, pretože azda len „Papini v histórii konvertitov mohol by sa porovnať ku Claudelovi v intenzite duševných tragik. (...) Nikto na svete nemôže mať úprimný vzťah ku Claudelovi-básnikovi, keby ho chcel vidieť len ako básnika a premlčoval by skutočnosť jeho konverzie, ktorá na celú jeho tvorbu vtlačila nezmazateľný znak. (...) („Či cieľom života je žiť? Či nohy dieťok božích budú pripútané k tejto zemi úbohej? Cieľ nie je žiť, lež umierať, a nielen tesáť kríž, lež naň vystúpiť a dať, čo máme, veselo! V tom je radosť, v tom je sloboda, v tom je milosť, v tom je večná mladosť.“) (Zvestovanie, 132.)“⁴⁸ Slovenského čitateľa v danej recenzii oboznámil i s poetikou typického claudelovského verša. „Je to nový verš, ktorého biblický rytmus vyčarí pred vami skrývanú veľkosť prežívajúceho skutočného a silu duše, ktorá sa cíti v Bohu. To nie je próza, ako by sa niekto nazdával, ani báseň v próze. To je čisté umenie, z ktorého žiari nevýslovné teplo duše.

JÁN GALLIK

Mocné dielo Paula Claudela

(* 6. augusta 1868 - † 23. februára 1955)

(...) Je to hymna, je to prorocký spev.“⁴⁹ V závere recenzie Haranta značne vychválil Slavkovianove prekladateľské umenie, keď daný preklad krásneho Claude-lovho dramatického mystéria⁵⁰ v štyroch dejstvách s prologom označil za dokonale, a v niektorých úsekoch priam magicky, priblížené slovenskému prostrediu v jeho rodnej reči. „Nie, nezveličujeme, keď vyzdvihujeme klady tohto prekladu, lebo preložiť Claudelov verš a preniesť ducha do slovenského rúcha dokonalejšie sa ani nedalo.“⁵¹

Prehlbenejšie nazeranie na literárnu tvorbu a pochopenie filozoficko-svetonázorovej spätosti poézie s katolíckym náboženstvom, priniesol, básnikom a priaznivcom katolíckej moderny v roku 1943, Senčíkov preklad Claudelovej prednášky Náboženstvo a poézia⁵². V danej prednáške uviedol Claudel tri hodnoty, ktorými náboženstvo pomáha a osož poézii. Prvou hodnotou je viera v Boha, ktorá umožňuje chválu. Druhou je slovo a treťou dráma, ktorá nás stavia do pozície hercov v zaujímavej dráme, napísanej nekonečne múdрым a dobrým autorom.

Zároveň v tom istom roku vychádza zbierka prekladov zo zahraničnej lyriky O tebe spieva zem (1943), v ktorej sa objavil i Harantov preklad Claudelovej básne Matka Božia Pomocnica. To, prečo bol Claudel podľa mladého trenčianskeho kaplána básnikom „na prvých miestach, nie ústrania, básnikom zápasov, nie pokoja, básnikom revolúcie ducha v boji o Boha, nie básnikom tichého odovzdania do priepastnej krásy velebnosti Božej“⁵³, dokazujú verše o plachých sirotách a vydedencoch zeme, žene opilca a matke slabých detí, ktorá má uprieť zrak na Matku Vykúpenia („to všetko zamlč tam, sa zahľadi na Rodičku, / nech bujnie bezprávie i psota, všetko jedno, / bez žalôb tíško hľaď, to najkrajší dar zisku, / že biedna s Trpiacou stretli sa v tichu vedno...“⁵⁴).

Haranta spomenul Claudela aj vo svojom príspevku (Katolícky básnik dnes) na večierku katolíckej poézie v roku 1947. V tom čase priznal, že „formát katolíckeho francúzskeho Claudela v slovenskom katolíckom básnikovi ešte nenarástol“⁵⁵, hoci o dvadsať rokov neskôr dodal, že „Ján Motulko má mnoho básní typickej claudelovskej formy.“⁵⁶ I tu si možno všimnúť nesmierny záujem ambiciózných autorov katolíckej moderny o mocné dielo tohto francúzskeho spisovateľa.

Koncom štyridsiatych rokov sa Haranta podujal vydať dielo s názvom Srdece a myšlienka (následne premenované na titul Z milosti slova) pozostávajúce z úvah, esejí a fejtónov, „v ktorých zaujíma svoje stanovisko k mnohým otázkam kultúrno-duchovným, ktoré sa vynorili na púti moderného slov. katolíckeho básnika cestou za najvyššou pravdou, ktorou je Boh.“⁵⁷ Dané dielo bolo už 7. júla 1948 opatrené cirkevnou klauzulou s povolením na vydanie, následne bola prevedená apretúra (úprava) Milom Urbanom a boli dodané aj pozitívne posudky od Františka Šubíka i Janka Silana. V tom roku bola však už pri moci komunistická vláda, ktorá v náboženských dielach videla nepriateľa marxistickej ideológie. Preto boli oprávnené obavy redaktora časopisu Nová práca, keď 12. novembra 1948 posla Harantovi list so slovami, že aj keď je dielo pripravené do tlače, nevie čo bude ďalej. „Už nerozhodujeme my, kedy čo vyjde“⁵⁸, spomína sa v danom liste. Zaujímavosťou je, že dielo, označené Silanom ako to najlepšie, čo „vytrysklo z kresťanských a slovenských prameňov, je čisté, hlboké, zušľachtľujúce a pravdivé, v pravom zmysle slova ľudové“⁵⁹, nevyšlo ani o rok, keď jestvovala na Povereníctve informácií a osvetly Spolku svätého Vojtecha žiadosť o povolenie k tlači, vystavená 3. decembra 1949 s presne uvedeným počtom strán a nákladu v kusoch. Dielo napokon zostalo len v rukopise (uložené je v Ar-

chíve literatúry a umenia v Martine). V ňom však okrem iného nájdeme štúdiu s názvom Claudel, básnik katolíckeho univerzalizmu spoločne s prekladmi z jeho tvorby (verše uvedené pod názvom Svätý Jozef a Pražské jezuliato). V oboch básňach sa Haranta snažil vystihnúť podstatu jeho umenia, spočívajúcu v záujme o drobnosti, „okolo ktorých prechádza mnohý smrteľník chladne.“⁶⁰ Claudel však patrí k umelcom, ktorí ich vedia „preniesť a uviesť do veľkých súvisov s naším životom, časom a večnosťou. („Keď náčinie už zložilo sa a denná práca skončila sa, / keď od Karmela po Jordán až zem v noci v klasoch spala zasa, / ako niekedy, keď mladým bol a tma už bolo v izbe čítať, / Jozef s prevetkým vzdychom

srdca s Bohom začína hovor žitia.“⁶¹ - Svätý Jozef). V diele Z milosti slova sa nachádzajú preložené ešte dve Claudelove štúdie: O turínskom plátne a Obhajoba Judášova. „V prvej sa Claudel prihovára za pravdivosť turínskeho plátna, ktoré sa dotklo nielen skutočností, ale i zázraku. V druhej praniejuje ľudí z Kariotu deformujúcich život v každom čase týchto nešťastných dejín.“⁶²

Zaujím o Claudelovo dielo neutíchal u Jána Harantu ani v časoch tvrdej komu-

nistickej totality. Pravdepodobne koncom päťdesiatych rokov zostavil zbierku s názvom Zem pod krížom (uvažoval aj nad názvom Stabat Mater), obsahujúca dve básne a tri básnické cykly napísané na pamiatku troch básnikov (Ch. Péguy, J. Zahradníček, P. Claudel). „Venoval im ich ako mariánsky cititeľ.“⁶³ Práve Matka Božia bola väčšine katolíckych básnikov v ťažkých časoch jediná blízka, útočisko a zároveň zdroj výčitiek („Dovoľte mi byť zradcom svojho mena / viacej už nepoškvrim svoj kameň a prah / ako ho poškvrimli vody babylonskej rozkošnice. / Dovoľte mi onemieť v materskej reči / ktorou kydali hany na to čo mi bolo sväté / ktorou znesvätili urážkami Tú / ktorá nad nami vyplakala posledné slzy / z ktorých nám vyrástli Tatry / kostoly aj domy pane-

POZNÁMKY:

1. PAŠTEKA, J.: Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny. Bratislava: Lúč, 2002, s. 115.
2. Tamtiež, s. 115.
3. Korešpondencia J. HARANTA › MEČIAR, S.: SNK v Martine, Archív literatúry a umenia, signatúra 164 C 30.
4. Korešpondencia S. MEČIAR › HARANTA, J.: SNK v Martine, Archív literatúry a umenia, signatúra 164 O 15.
5. Tamtiež.
6. Tamtiež.
7. HARANTA, J.: Paul Claudel: Zvestovanie. In: Slovenské pohľady, roč. 56, 1940, č. 11, s. 669 - 670.
8. Tamtiež, s. 670.
9. Tamtiež, s. 671.
10. V ňom predstavil ľudí rozmanitých pováh a vnútorných stavov, nesúcich tie najtvrdšie obete.
11. HARANTA, J.: Paul Claudel: Zvestovanie. In: Slovenské pohľady, roč. 56, 1940, č. 11, s. 676.
12. CLAUDEL, P.: Náboženstvo a poézia. In: Kultúra, roč. 15, 1943, č. 8 - 9, s. 362 - 366.
13. HARANTA, J.: Katolícky básnik dnes. In: Nová práca, roč. 3, 1947, č. 6, s. 322 - 323.
14. HARANTA J. a kol.: O tebe spieva zem.

láky aj mrakodrapy / Tú ktorá za nás hovorievala u Kráľa / ktorej chceli uzamknúť ústa a rozsekať lúče / z jej rozovretých rúk“⁶⁴ - Pamiatke Paula Claudela). V roku 1957 zaradil do rukopisej zbierky Pieseň lásky rozlúčkovú báseň s názvom Tiché rekviev (Za Paulom Claudelom † 23. II. 1955). V nej veľmi intenzívne rezonujú verše typu „Naveky chvála Tebe, / že v zmätkoch toľkých modelí, / lesk ktorých duše strebe, / Ťa vyznával tu Claudel!“⁶⁵

Francúzsky spisovateľ Paul Claudel bol teda pre Jána Harantu rozhodne veľkým človekom a umelcom. Dokazujú to i jeho slová uverejnené v Katolíckych novinách v roku 1968 v článku Te Deum za básnika pri príležitosti storočnice narodenia tohto významného umelca: „Claudel vystaval mocné dielo, ktoré nepozná syntézu, ale je ako Jakubov rebrik, spájajúci zem s nebom. Je mohutné ako strom. Svojím realizmom kotví v hlbínach zeme, korene má mocne zapustené do konkrétneho, ale vzostupným elánom svojho lyrizmu dosahuje výšky neba rozmanitosťou a mnohorakosťou plodov básnickej tvorby.“⁶⁶

Tnava: SSV, 1943, s. 34 - 35.

15. HARANTA, J.: Katolícky básnik dnes. In: Nová práca, roč. 3, 1947, č. 6, s. 322.
16. HARANTA, J.: Te Deum za básnika. In: Katolícke noviny, roč. 83, 1968, č. 33, s. 4.
17. ŠUBÍK, F.: Ján Haranta: Srdece a myšlienka (posudok). Archív Spolku svätého Vojtecha v Tnave, fasc. 470 / 473.
18. Korešpondencia REDAKCIA NOVÁ PRÁCA › HARANTA, J.: SNK v Martine, Archív literatúry a umenia, signatúra 210 U 24.
19. SILAN, J.: Ján Haranta: Z milosti slova (posudok). SNK v Martine, Archív literatúry a umenia, signatúra 210 AH 17.
20. HARANTA, J.: Z milosti slova. SNK v Martine, Archív literatúry a umenia, signatúra 165 D 9, s. 46.
21. Tamtiež, s. 46.
22. HARANTA, J.: Te Deum za básnika. In: Katolícke noviny, roč. 83, 1968, č. 33, s. 4.
23. PAŠTEKA, J.: Ján Haranta - Spolu v zemi pozhňanej. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006, s. 31.
24. Tamtiež, s. 321.
25. PAŠTEKA, J.: Ján Haranta - Spolu v zemi pozhňanej. Prešov: Vydavateľstvo Michala Vaška, 2006, s. 268.
26. HARANTA, J.: Te Deum za básnika. In: Katolícke noviny, roč. 83, 1968, č. 33, s. 4.

Medaily ako mosty medzi ľuďmi

na Slovensko strávil posledné roky svojho dlhého a plodného života znova v meste, kde prežil svoje detstvo. Mesto Trnava mu roku 1997 udelilo svoje najvyššie ocenenie - Čestné občianstvo.

Pamiatku tohto nevšedného umelca nám pripomína nová kniha s názvom *Mosty z medailí*, ktorá vyšla na rozhraní rokov vo vydavateľstve Tirna a ktorá sa pred krátkym časom dostala na pulty kníhkupectiev. Novinka bola pripravená

už v lete minulého roka a pôvodne mala byť darom k 87. narodeninám Wiliama Schiffera. No po jeho nečakanej smrti sa vydanie knihy kvôli doplnkom zohľadňujúcim tento smutný fakt posunulo na neskôr. Vyše 250 stránová publikácia, ktorú zostavili a spoluautorstvy pripravili Peter Horváth a Zdenko Šímko, nie je odbornou monografiou posudzujúcou Schifferovu umeleckú tvorbu, ale prináša spomienky na stretnutia s ním takmer od polstovky známych osobností. Ich meno-slov je veľmi pestrý – od kardinála Jozefa Tomka, cez herečku Soňu Valentovú, Schifferovho celoživotného priateľa, operného speváka Jo-

zefa Heribana, spisovateľa Drahoša Machalu, diplomata Ivana Puškáča, historika Jozefa Šimončiča, hudobníka Stanislava Šurína, až po blízkych rodinných príslušníkov nebohého umelca. Samotné spomienkové príbehy, ktoré nielenže osvetľujú vznik mnohých medailí, ale pritom vytvárajú aj prirodzene pôsobivý obraz nebohého umelca, najmä jeho človečenský rozmer, sú akoby orámované dvomi básňami renomovaných básnikov: *Williamovi Schifferovi* od Pavla Stanislava a *Záznamník (za W. Schifferom)* od Teodora Križku.

Čitateľov nepochybne oslovia aj úsmevné historiky zo života Wiliama Schiffera a výber jeho vtipných bonmotov, ktoré zozbieral spoluautor knihy Zdenko Šímko. Okrem základného prehľadu biografických údajov o Schifferovom živote kniha uvádza aj výberový zoznam jeho medailí a plakiet i zoznam jeho významnejších výstav. Ponúka aj zaujímavú fotografickú prílohu, do ktorej okrem historických čiernobielych fotografií z archívu umelca prispeli známi trnavskí fotografi Jozef Filipek, Blažej Vittek a Jozef Šelesták. Posledne menovaný sa postaral aj o peknú grafickú úpravu knihy. Tvorbu Wiliama Schiffera ilustruje vyše 50 vyobrazení medailí, ktorými umelec doslova vytváral mosty medzi ľuďmi, i jedinečná fotodokumentácia z príprav a stavby súsošia sv. Cyrila a Metoda v Ríme, či zo slávneho odhalenia pamätnej stély generála M. R. Štefánika v Paríži.

Hoci umelcov ateliér zostal opustený, nová kniha je dôkazom toho, že na umelca a človeka formátu Wiliama Schiffera sa nedá zabudnúť.

IVAN RADY

Možnosti poznania osobnosti Jána Okáľa – kultúrneho národného dejateľa, exilového pracovníka, redaktora, publicistu, spisovateľa a prekladateľa – boli do prevratového roku 1989 pre širokú verejnosť na Slovensku zatvorené, pretože žil od druhej svetovej vojny až do svojej smrti ako politický emigrant mimo vlasti (Rakúsko, Nemecko, Taliansko, USA). Patrila však medzi najvýznamnejších národných pracovníkov a literátov slovenského povojnového exilu. V neľahkých podmienkach diaspory obetavo pracoval na udržiavaní národného povedomia rodákov v zahraničí a poznal sa vari so všetkými vážnejšími Slovákmi po celom svete. O mnohých zanechal cenné svedectvá v spomienkových knihách, početných periodikách i v korešpondencii.

Výber z pamiatok na tieto kontakty a na spisovateľovu osobnosť sprístupnilo 21. novembra 2007 Slovenské národné literárne múzeum Slovenskej národnej knižnice, umiestnené v prvej historickej budove Matice slovenskej v Martine na výstave *Srdcom som zo Slovenska nikdy neodišiel*. Autorka scenára Mária Rapošová, odborná pracovníčka spomínaného ústredného literárneho múzea, využila základy svojej staršej výstavy, ktorá bola pod rovnakým názvom prvýkrát exponovaná v rodnej obci spisovateľa pri príležitosti 90. výročia jeho narodenia a neskôr ešte v štyroch ďalších mestách a obciach severného Slovenska. V Martine ponúkla okrem chronologického prehľadu života a tvorby autora na 14 paneloch aj výber autentických ukážok z knižného diela, publicistickej tvorby, z nepublikovaných rukopisov, bohatej korešpondencie a vecných pamiatok. Z nich zaujali najmä knihy s venovaniami, ktoré sa za bývalého Česko-Slovenska zložitými cestami aj napriek prísnej pražskej cenzúre predsa len dostávali občas k svojim adresátom. Zachovala sa však aj kniha, ktorú daroval tajomník Matice slovenskej Jozef Cíger Hronský s rukopisným venovaním začínajúcemu, vtedy ešte iba 22 ročnému literátovi, pri návšteve jeho rodiska. Len o pár mesiacov neskôr hostil aktívny mladík v rodnom Gombáši aj básnika Jána Smreka s manželkou Blankou a dcérkou Helenkou, o čom svedčil vystavený výber z ich vzájomnej korešpondencie a historická fotografia, zachytávajúca ich na prechádzke po miestnom kúpeľnom parku v spoločnosti jazykovedcov Ľudovíta Nováka a Henricha Barteka.

Ďalší výber z korešpondencie zapožičanej z Archívu Slovenského národného múzea v Martine poskytol zaujímavé svedectvá o kontaktoch Jána Okáľa s maliarom Martinom Benkom. Ich vzťahy dokumentovali listy a obrazy, najmä kópia variantu ilustrácie k Sládkovičovmu Detvanovi, ktorú majster Benka venoval v origináli na Vianoce 1939 svojmu kamarátovi Jankovi, o čom svedčilo rukopisné venovanie pod ilustráciou. Odchod Jána Okáľa v roku 1945 do emigrácie prerušil ich vzájomné kontakty, ale koncom šesťdesiatych rokov korešpondovanie obnovili. V listoch z Ameriky sa Okáľ Benkovi vyznával, že Slovensko videl aj jeho očami, a preto by rád do svojej pripravovanej knižky spomienok na detské roky v Gombáši zaradil frontispice s Benkovou kresbou. Maliar totiž Gombáš a okolie dôverne poznal, chodievajúc tam čerpať inšpiráciu po niekoľko desaťročí. Malebný hornatý kraj s rázovitou architektúrou i ľudmi stvárňoval na desiatkach kresieb i maliieb, z ktorých 8 olejomalieb na kartóne i na plátne a 18 samostatných kresieb pochádzajúcich z fondov Múzea Martina Benku Slovenského národného múzea v Martine bolo v origináli

exponovaných buď priamo nad Okáľovými pamiatkami alebo v susednej kinosále literárneho múzea. Vďaka tejto kolekcii, možno vlastne hovoriť o literárno-galerijnej dvojvýstave venovanej dielu Jána Okáľa a výtvarnému stvárneniu jeho rodného kraja Martinom Benkom.

O vzájomných kontaktoch oboch umelcov bola reč aj počas slávnostnej vernisáže. Konala sa v Národnej dvorane Slovenského národného literárneho múzea za bohatej účasti hostí, vrátane brata a troch synov spisovateľa s rodinami. Okrem hlavného príhovoru autorky scenára výstavy od-

MÁRIA RAPOŠOVÁ

*Vlast' moja drahá, taká si mi blízka,
hoc nám tu diaľka uväznila oči.
Darmo ma drví tu obloha nízka,
túžbu po tebe nikto neznivočí.*

Úvodné verše výstavy od Jána Okáľa

Umeleckým prednesom z poézie Jána Okáľa a čítaním jedného z Okáľových listov, písaného Martinovi Benkovi 11. až 14. apríla 1970 zo Spojených štátov amerických, sa na vernisáži predstavila Eva Kalnická, v minulosti úspešná recitátorka súťaží Vanso-

v Revúcej – Peter Javorka. Po celý čas hral výlučne vlastné skladby, vrátane zhudobnených básní Jána Okáľa zo zbierok *Najkrajšia pesnička* a *Nedoručené pohľadnice*. Spevácky ich interpretovala študentka Gymnázia Štefana Moyzesa z Ružomberka Terézia Jarošová.

Výstava v Slovenskom národnom literárnom múzeu bola verejnosti prístupná od 21. novembra 2007 do 19. januára 2008. Pretože zaujala početných návštevníkov i médiá, prinášame príhovor autorky scenára z vernisáže, v ktorom predstavila túto

Srdcom zo Slovenska neodíšiel

O výstave Jána Okáľa

Portrét Jána Okáľa od Jozefa Cincika

zneli v programe aj spomienky spisovateľovho brata Karola Okáľa (vyše 80-ročného stále aktívneho kronikára a publicistu) na brata Jána a na Martina Benku, najmä ako spoločne prežívali Vianoce 1944 – Štedrý večer u Okáľov na Kollárovej ulici v Martine a Prvý sviatok vianočný v ateliéri Martina Benku, kde im vtedy maliar s vrúcnyim vzťahom k hudbe aj zahrál na svojich husličkách.

osobnosť a upozornila na Okáľove vzťahy s maliarom Benkom.

Ján Okáľ, utečenec, ktorého česko-slovenské úrady po druhej svetovej vojne vyhlasovali najprv za mŕtveho a potom za nepriateľa štátu, nosil svoje Slovensko po celý život v sebe. Takže napriek tisícakm precestovaných kilometrov z neho srdcom vlastne nikdy neodišiel. Svedčí o tom nielen bohatá korešpondencia s osobnosťami doma i po svete, ale aj jeho rozsiahla publicistická, básnická, prozaická, prekladateľská a každodenná kultúrna národná činnosť. Aktuálne potreby si vyžadovali, aby bola rôznorodá, vykonávaná v provizórnych podmienkach, čo mu bránilo, aby sa zaradil v stupnici národných poetov vyššie. Ale aj napriek tomu sa v jeho diele nájde dosť literárnych prejavov, ktoré stihol vybrúsiť na čisté, formou príťažlivé a obsahom presvedčivé. Jeho básnické kvality potvrdil okrem iných aj predseda Spolku slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí známy básnik Andrej Žarnov, ktorý už takmer pred 30 rokmi napísal vydavateľovi Jánovi Horáčkovi na Slovensko nasledujúce slová: „V marci ma navštívil Janko Okáľ. Okopnel na hlave, ale pero má nádherné. Štýlom a jadrnou rečou tu prevyšuje všetkých. Vo svojich črtách začiera do krásnych spomienok. Jeho zbierky básní s krátkymi strofami sú skvelé a ich krásu zvyšujú ešte aj Cincikove ilustrácie.“

Dovoľte mi teda, aby som načrela do životopisu a tvorby tohto slovenskej verejnosti zatiaľ málo známeho autora a národného kultúrneho pracovníka.

Narodil sa pred 92 rokmi 25. novembra 1915 na dolnom Liptove v dedine Gombáš, ktorú o 4 roky neskôr výtvarne objavil mladý maliar Martin Benka, jeho neskorší kamarát.

Otec Jána Okáľa bol roľníkom, starý otec richtárom. Matka Jankovi zomrela, keď mal 7 rokov a otec sa čoskoro znova oženil. Prvorodený sa mal stať roľníkom alebo drevorubačom, ale zasiahol pán učiteľ, ktorému bolo nadaného chlapca ľúto. Dovtedy naliehal na rodičov, kým ho nedali ďalej študovať, a tak sa stal učiteľom. Vese-

lým, nápaditým, až huncútom. Keď napr. žiačky vyrušovali, vyvolal ich pred tabuľu, obrátil k sebe chrbtom, hlavy im pevne zviazal ich vlastnými vrkočmi vlasov a začal ich skúšať. Nech ktorákoľvek odpovedala, vždy pritom hýbala aj hlavou tej druhej, čo bolo veľmi komické, takže celá trieda burácala od smiechu a vinničky sa ukrutne hanbili.

Už ako učiteľ začal písať do *Slovenských pohľadov* i do *Smrekovho Elánu*. So Smrekom sa zoznámil ako 21-ročný, keď mu v lete 1937 – pravdepodobne na Benkovo odporúčanie – zabezpečil ubytovanie i program mesačného dovolenkového pobytu na Gombáši.

V tom istom roku pozval mladý pán učiteľ do svojho rodiska aj tajomníka Matice slovenskej Jozefa Cígera Hronského na osvetovú prednášku, sprevádzajúcu ho aj na celodennom výlete po rodnom chotári. Svedčí o tom fotografia a knižný dar Hronského s venovaním, ktoré sú na výstave exponované. Hronský si všimol Okáľove aktivity aj literárnu tvorivosť a vyžiadal si ho zo školstva za pracovníka Matice slovenskej. Vtedy už bol mladý maticiar ženatý. Jeho manželka pochádzala od Bérešov z Martina, preto sa nasťahovali do domu manželkiných rodičov. Tam ich navštevovali mnohé významné osobnosti, medzi nimi aj Martin Benka, ktorý u nich trávil napríklad Vianoce alebo zabíjačkové hody. Hneď na prvé vianočné sviatky v Martine, ktoré slávili v roku 1939 spolu, daroval maliar mladému kamarátovi veľkú ilustráciu Detvana. Na čelnej strane obrazu sa nachádza písomné venovanie aj s datovaním, čo si môžete prečítať sami, pretože tento Benkov dar je súčasťou našej výstavy. Na znak úcty voči majstrovi pomenoval Ján Okáľ svojho druhorodeného syna, ktorý prišiel na svet práve v tom čase, Martinom.

V kultúrnom prostredí nášho mesta sa mladý osvetový referent Matice slovenskej zoznámil alebo si upevnil kamarátstvo aj s výtvarníkmi Jozefom Cincikom, Ľudovítom Fullom, Františkom Kudláčom, Fraňom Štefunkom, spisovateľom Ľudom Ondrejom, literárnym kritikom a historikom Stanislavom Mečiarom, jazykovedcami Henrichom Bartekom a Ľudovítom Novákom i ďalšími osobnosťami. Podľa Okáľových amerických spomienok to bolo najkrajšie obdobie v jeho živote.

Prišla však vojna, ktorá mu osudovo poznačila život. Narukoval, a hoci sa časom stal dôstojníkom pracujúcim na oddelení kultúry Ministerstva národnej obrany v Bratislave, nadobudol otriasajúce osobné skúsenosti aj z Východného frontu na Ukrajine, aj zo slovenského povstaleckého územia, ale aj z transportov do západonemeckých koncentračných táborov, kam ho po vypuknutí Slovenského národného povstania odvliekli Nemci ako zajatca. Zážitky z vojnových paradoxov, keď mu raz mieril na brucho sovietsky samopal a len o pár dní neskôr zas nemecký, ako aj neistota z povojnového prenasledovania, ho priviedli k rozhodnutiu zaradiť sa po Veľkej noci 1945 do kolóny utečencov smerujúcich na Západ. Neskôr sa pridal ku skupine maticiarov, putujúcich cez Rakúsko a Nemecko do Talianska.

Už na Slovensku bol literárne veľmi plodný. Publikoval stovky článkov v rozličných novinách, časopisoch i zborníkoch a samostatne vydal za päť rokov 6 vlastných kníh. Potom v hlavnom meste Talianska vydával a kolportoval časopis *Rim*, prekladal do slovenčiny známe Františkove *Chvály stvorenstva* a pre slovenských pútnikov pripravil knihu *Svätý rok 1950*. Okrem toho si zaznamenával vlastné

verše, ktoré uzreli svetlo sveta až po rokoch na americkom kontinente v zbierkach *Nedoručené pohľadnice* a *Voda a víno*.

Činný bol však aj v iných oblastiach národných a sociálnych aktivít, z čoho sa najčastejšie uvádza jeho práca tajomníka Ústredia sociálnej starostlivosti o slovenských emigrantov v Európe. Pomáhajúc početným emigrantom, veľa cestoval po Taliansku, robil im tlmočníka na úradoch a vybavoval potrebné doklady.

V niektorých štúdiách sa nesprávne uvádza, že v Taliansku musel čakať 5 rokov na vízum do Spojených štátov amerických. Nemusel. V Ríme zotrval tak dlho preto, aby bol bližšie k domovu, kde zanechal manželku a troch malých synov. Dúfal, že aj im sa podarí ujsť a šetril pre nich peniaze na cestovné lístky. Keď mal voľno, túlal sa rímskymi ulicami a bez peňazí – len svojimi hladnými očami – nakupoval darčeky pre manželku. Raz na ovocnom trhu na Námestí víťazstva jej zložil takúto boľavú básničku:

*V čerešniach oheň drieme
na starodávnej vázke,
krv tejto sladkej zeme
a slnca slzy ťažké.*

*Kto ich len nežne snímal
z vetvičky, parádnice?
Pošlem ti darček z Ríma:
najkrajšie náušnice.*

Náušnice však neposlal. Ani zlaté, ani čerešničkové, zato však prišli cestovné lístky pre štyri osoby na zaoceánsku loď z Janova do Buenos Aires – ktoré sú na výstave exponované – nepoužité. Rodina totiž na určené miesto neprišla, a tak si začal osamelý utečenec vybavovať samostatné doklady na vycestovanie do Spojených štátov amerických, kde bolo viac krajanov a žilo sa ľahšie, než v Južnej Amerike.

Začiatkom roku 1950 nastúpil s poľskými emigrantmi na zaoceánsku vojenskú transportnú loď, ktorá ho dopravila do New Yorku. Odtiaľ sa dostal vlakom do štátu Indiana, do mesta Whiting, kde ho prijal rodák Jozef Chilla so spisovateľom Msgr. Milošom K. Mlynarovičom a duchovným otcom Jánom J. Lachom. Tento poslednemenovaný veľkorysý mecén Slovákov zveril Jánovi Okáľovi v roku 1951 redaktorstvo najstarších slovenských novín amerických krajanov – *Slováka v Amerike*. Pri nich začal nový redaktor vydávať aj ročenku *Literárny almanach Slováka v Amerike*. O niekoľko rokov, keď musel Ján Lach noviny predať inému majiteľovi a ich redakcia sa presťahovala do mesta Middletown v štáte Pennsylvánia, odišiel Ján Okáľ do Chicaga, nájdúc si prácu ako tlačiarenský robotník. Ale popri zamestnaní vo voľnom čase sa ďalej venoval publicistickej i umeleckej literárnej tvorbe, ktorú mu často ilustroval jeho celoživotný priateľ Jozef J. Cincík.

Ešte vo Whitingu v roku 1954 vydali Okáľ s Cincikom ilustrovanú a kaligrafickým písmom stredovekej karolínskej minuskuly ozvláštnenú *Kroniku o dejstvovaní, sláve a ponížení Slovákov*. Vyšla aj v ďalších vydaniach – v druhom v kanadskom meste Cambridge roku 1975 a v treťom – v bratislavskom vydavateľstve

J. Okáľ pred odchodom do emigrácie

LITERA roku 1994. Okrem už prv spomínaných zbierok poézie inšpirovaných pobytom v Taliansku, ale uverejnených až po rokoch v Amerike, vydal J. Okáľ v Chicagu zbierku *Malý kalendár s podnázvom Vignetky a kameje*, z ktorej na vernisáži recitovala Eva Kalnická.

Na začiatku 70-tych rokov mal Ján Okáľ česť zúčastniť sa na tvorení básnických i výtvarne reprezentatívnej knihy *Odkaz* spolu s ďalšími tromi poprednými exilovými autormi – Rudolfom Dilongom, Karolom Strmeňom a Mikulášom Šprincom. Zbierku obohatili kresbami a grafikami popredných slovenských výtvarníkov, takže sa stala jednou z najkrajších kníh slovenskej exilovej literatúry. O rok neskôr vydal Ján Okáľ knihu veršov *Cielito lindo*, inšpirovanú zážitkami zo spoločnej cesty s Jozefom Cincikom po exotickom Mexiku.

Po celý život si náš básnik liečil boľavú dušu humorom a namáčal svoje pero i do satiricky zafarbených atramentov. Už v Martine prispieval do známeho humoristického časopisu *Kocúr* a rubriku *Kocúra* potom zaviedol aj do novín *Slovák v Amerike*. Stala sa vraj prvou a najčítanejšou časťou tohto periodika. Vďaka tomu kocúrovské vtipné verše vyšli aj samostatne knižne pod názvom *Veľký kalendár Kocúra na rok 1976 a na ďalších sto rokov*. Okrem toho sa v Ríme podieľal na vydaní satirickej zbierky *Kumšty* a v Amerike vydal roku 1962 satirický román *Bliženci*.

Od detstva sa ľahko učil cudzie jazyky – romčinu, nemčinu, niektoré slovanské jazyky a v emigrácii prirodzene taliančinu i angličtinu, čo ho priviedlo k prekladateľstvu. Ešte na Slovensku preložil z ukrajinčiny a upravil na vydanie pre mikulášsky Transcius knižku krátkych próz pod názvom *O vrabčekom Čvirikáčovi a iné rozprávky*. V Taliansku prekladal z taliančiny do slovenčiny verše sv. Františka a spomínanú knihu pre pútnikov. V Amerike dlho básnický obrusoval a čistil filozoficky i formou príťažlivé variácie na štvorveršia perzského autora Omara Chajjama, takže sa stali viac Okáľovými než preloženými Chajjamovými básňami. Knižne vyšli roku 1980 v slovenskom vydavateľstve kanadského mesta Cambridge.

Medzitým napísal v angličtine pre amerických Slovákov beletrizovaný

životopis nášho najslávnejšieho národného hrdinu – George Janosik. A Carpathian Saga, ktorá vyšla v Chicagu roku 1954.

Zo životopisnej literatúry vydal Ján Okáľ roku 1980 v Cambridge aj knihu pod názvom *Dr. Jozef G. Cincík, pútnik dvoch svetov*. Je to dosiaľ – aj po takmer 30-tich rokoch od prvého vydania – najrozsiahlejšia a najkompletnejšia životopisná monografická štúdia o slovenskom výtvarníkovi, umenovedcovi a kunsthistorikovi Jozefovi Jurajovi Cincíkovi. Vyšla preto aj v ďalšom vydaní na Slovensku roku 1998.

Krušné udalosti životov mnohých osobností slovenského povojnového exilu z prostredia Rakúska, Nemecka a Talianska zachytil vo dvoch všeobecne vysoko oceňovaných memoárových knihách *Leto na Traune* a *Výpredaj ľudskosti*. Stali sa bohatým zdrojom informácií pre historikov i literátov, ba aj predmetom bádania jazykovedcov (napr. v časopise Slovenská reč), lebo Okáľova slovenčina a svieži štýl ani po jeho takmer polstoročnom odlúčení od domova nestratili svoju živosť a príťažlivosť. O ich kvalitách svedčí aj skutočnosť, že vyšli nielen v Amerike, ale po autorovej smrti aj na Slovensku.

Popri Okáľovej literárnej tvorivosti zdôrazňujú zahraničné i domáce pramene jeho rozsiahlu spolkovú a organizátorskú činnosť. Bol členom mnohých slovenských krajských, amerických i medzinárodných spolkov a združení od Slovenskej ligy v Amerike až po Medzinárodnú typografickú úniu. Obetavo pracoval najmä vo Svetovom kongrese Slovákov, kde viedol kultúrnu komisiu a od roku 1979 až do smrti bol vedúcim a zodpovedným redaktorom Bulletinu tejto celosvetovej organizácie zahraničných Slovákov.

Na Svetových festivaloch slovenskej mládeže pôsobil ako porotca literárnych súťaží, vydávajúc z nich v spolupráci s ďalšími krajskými dobrovoľníkmi knižné pamätnice. Posledným veľkým podujatím, na ktorom sa ešte zúčastnil, bol Štvrtý svetový festival slovenskej mládeže v rakúskom Semmeringu v júli 1989. Vtedy s ním, aj napriek dožívajúcej totalite, nasnímal rozhovor aj Slovenská televízia.

Počas festivalu si účastníci urobili autobusový výlet k slovenskej hranici, takže po takmer polstoročí od svojho úteku stál Janko Okáľ odrazu zoči-vuči Slováku a spolu s ostatnými mu posielal okrem tónov slovenskej hymnickej piesne *Kto za pravdu horí* nechtiac aj svoje slzy. Fyzický návrat do milovanej domoviny totiž ešte stále nebol možný. O pár mesiacov politický prevrat síce prišiel, ale jeden z najplodnejších národných kultúrnych pracovníkov slovenského povojnového exilu bol už veľmi ťažko chorý a onedlho v jednej chicagskej nemocnici zomrel.

Nezomrela však jeho láska k domovu, ktorú vyžarujú jeho práce a ľudia, s ktorými sa križovali jeho cesty. Sú medzi nimi nielen spisovatelia, ale aj maliari, sochári, hudobníci, operní speváci, historici, politici a národní meceni, čo sme chceli prezentovať aj na našej výstave. Výtvarníkov tentoraz reprezentuje výber z výtvarného diela Martina Benku z prostredia Okáľovho rodiska.

Utečenec

*Už každé vtáča hniezdo má
a každý jeleň brloh v hore,
len ja som všade nedoma,
po svete nosím srdce choré.*

*Som ako zvariak vo Váhu,
čo každý príval kotúľa,
čo v prúde hľadá odvahu
a nevie kam sa dotúla.*

*Už nemám svojho chotára,
len fatalizmus pltníka
a celý svet mi otvára
tulácke srdce drotára,
keď hľadím na dno štvrtníka.*

*Všeličo človek potára,
keď víno ústa otvára.*

Ukážka z korešpondencie J. Okáľa s M. Benkom

*Drahý môj Martin,
vrúčne Ti ďakujem za riadky, ktorými si sa ozval na moju knižočku (Malý kalendár s podnázvom Vignetky a kameje, vydané r. 1969 v Chicagu – pozn. M. Rapošovej). Za tie roky, čo sme sa nevideli, veľmi často som na Teba spomínal, najmä, keď sme sa stretli s Jozkom Cincikom, s ktorým – niekedy takrečeno každodenne, niekedy len občas a zriedka – sme si boli veľmi, veľmi blízki a viaceré veci sme spolu robili, najmä v časoch, keď som redigoval časopis Slovákov v Amerike, ale aj potom, keď som mal svoju tlačiareň Neografia. Niekoľko Cincikových vecí som pripravoval do tlače a takmer všetky jeho väčšie práce som sledoval stránku za stránkou ako vznikali. Styk s ním bol mi vždy pozhnaním, lebo dalo by sa povedať, že on bol takým mojim svätým pokušením. Spolu sme na akési výročia vydali knižočku Kronika Slovákov, kde on kresby a ja verše sme spravili. Podobne spoločným dielkom bol aj zborníček o Jánošíkovi, ktorý vyšiel po anglicky pri príležitosti odhalenia Jánošíkovho obrazu na jednej malej kolégií v Pennsylvánii. On okrem toho vydal krásnu vec o Blatnickom meči (Meč slovenského vladára), ďalej o goralských sponkách a vari najväčšiu jeho knižku o Kuthbrechtovom evangelistári, ktorá vyšla po anglicky, vytlačila moja tlačiareň. Škoda, že som sa vlastnej tlačiarne musel vzdať pre veľmi zlý zdravotný stav asi pred ôsmimi či deviatimi rokmi, hoci stále v tlačiarstve pracujem, lebo zo všetkého, čo som tu začal (okrem redaktorstva) sa mi to najlepšie páči. Redaktorstva som sa musel vzdať, lebo vydavateľ sa časopisu musel vzdať a nový vydavateľ bol súčasne aj redaktorom. To by tak veľmi zhruba bolo o mne.*

O Tebe som sa dozvedal viac ako by si si myslel a veľmi pozorne som sledoval, čo mi len bolo možné o Tvojej práci i živote. Potešilo ma, že Tvo-

ja práca našla také vysoké ocenenie a že dielo svoje máš dalo by sa povedať pod vlastnou strechou. S veľkým záujmom som si hneď po vyjdení prečítal aj Tvoju knihu „Za umením“ a len som si želel, aby si ju v niektorom z nových vydání mohol rozšíriť o veci, ktoré sa Ti už do prvého vydania nezместili a dotkol si sa ich iba letmo, ako napríklad prvý pobyt v Orave po návrate z Prahy alebo život v Martine po druhom návrate z Prahy a spoluprácu v tomto meste. Bol som veľmi šťastný, že Ti dali trochu stien v divadle na freskú, ale bolo mi ľúto, že sa mi nepodaril plán, aby aspoň časť výzdoby kaplnky sv. Cyrila a Metoda v Ríme bola od Teba. Nevie, čo sa stalo, keď som odporúčal povolaným ľuďom, aby Ťa v tej veci navštívili. Veď byť zastúpený v meste Michelangela, Rafaela, Bramanteho, Reniho, atď. pre umelca môže byť zadostučením. Ja neviem, aké sú okolnosti, ale verím, že by sa ešte vždy dalo v tejto veci niečo vykonať, ak by si Ty mal záujem. Podľa mojej mienky slovenskí umelci mali v tejto kaplnke spraviť to, čo práve pred sto rokmi mali českí umelci pri úprave kaplnky sv. Cyrila a Metoda v bazilike sv. Klementa a Bulhari v podzemí priamo v miestach, kde bol Cyrilov hrob. Toto sú miesta, kde sa umelec miluje s večnosťou a musí mať pocit vlastnej nesmrteľnosti... No a zrejme spomínam si na tie časté stretnutia, či už u Teba alebo v mojej domácnosti. Vieš, pre mňa to navždy ostalo zdrojom akejsi duchovnej obnovy a obecnstva s naším drahým Slovenskom. So Slovenskom, ktoré som videl a miloval aj Tvojimi očami, Tvojimi farbami, Tvojím srdcom. Nech Ťa za to Boh požehnáva a dá Ti na dlhé a dlhé roky dobrého zdravia a života.

Vrúčne si Ťa objímam a ostávam Ti oddane vďačný

*Tvoj Jano Okáľ
Berwyn 14. apríla 1970*

„Za všetkým, na čom nám záleží, je treba hľadať horlivosť, chuť a tvrdú drinu“.

V súvislosti s menom Doc. PhDr. Jozefa Melichera možno vecne poznamenať, že do kontextu slovenskej literatúry sa zaradil ako spisovateľ, etnológ, zberateľ folklórnych textov, literárny historik, publicista, vysokoškolský pedagóg.

Z hodnotení posudzovateľov jeho literárnokritickej aktivity však možno objaviť množstvo konkrétnejších prívlastkov i oslovení, pričom niektoré dokonale vystihovali jeho celoživotné smerovania a odrážali jeho vzťah k spoločnosti – *mladý nádejný pedagóg a humanitný vedec, vysokoškolský pedagóg, skladník (robotník), bibliograf, archivár, regionálny kultúrny historik, dialektológ, folklorista, literárny vedec, teoretik a kritik literárnej výchovy, filozof, etik, estetik, publicista*, a vcelku výstižne ho charakterizoval Andrej Červenák, keď o ňom povedal, že pôsobil ako „všestranne tvorivá a renesančná individualita, ktorá sa vylieva do oceánu Tvorivosti viacerými prítokmi ľudskej kreativity. Je hľadačom: hľadá a odhaľuje zmysel vecí, dejov, javov, ale predovšetkým zmysel človeka“ prípadne spoločné vyjadrenia členov Katedry slovenskej literatúry na FF UKF v Nitre na margo jeho osoby pri príležitosti jeho sedemdesiatin: „to, čo stihol doteraz urobiť, ho nielen ctí, ale vzbudzuje aj náš zaslúžený obdiv a uznanie“.

Narodil sa 20.3.1929 v Hronských Kľačanoch. Maturoval na Učiteľskej akadémii v Leviciach. Je absolventom Vysokej školy pedagogickej v Bratislave, odbor slovenský jazyk a literatúra. Po niekoľkoročnom učiteľskom pôsobení bol v rokoch 1960-1965 vedúcim Okresného archívu v Leviciach a v rokoch 1966-1973 pôsobil na Pedagogickej fakulte v Nitre ako odborný asistent. Akademický titul (PhDr.) získal v roku 1972 za rigoróznu prácu *Lyrický rozprávač Andrej Chudoba*. Keďže však „jeho publikačná činnosť bola v prikom rozpore s cieľmi komunistickej výchovy“ a pretože „v rokoch 1968-1969 hrubo narušil socialistický poriadok“ (ako sa to sformulovalo v kádrovom posudku a vo výpovedi zo zamestnania), tak v nasledujúcom období sa zamestnal len ako skladník v Bytovom podniku mesta Nitry. Neskôr pracoval ako knihovník – bibliograf v Archeologickom ústave Slovenskej akadémie vied v Nitre. Tu sa podieľal na vydávaní ročníkov *Bibliografie slovenskej archeológie* (1980-1989). V roku 1974 vyšla kniha Andreja Chudobu: *Sedemdesiat povestí spod Slovenskej brány* vo vydavateľstve Mladé letá v Bratislave. Folklórne texty tejto publikácie zozbieral Jozef Melicher a zbeletrizoval ich Andrej Chudoba. Meno autora sa z kádrových dôvodov nemohlo uviesť. O rok na to mu z tých istých dôvodov nemohla vyjsť jeho kniha *Veselo i vážne o čilejkároch*. Podobne skončili i rukopisy *Detský svet pod Slovenskou bránou*, *Každá mátoha inak máta*, *Vlastivedná čítanka Levického okresu*.

Po Nežnej revolúcii sa vrátil na Pedagogickú fakultu a dnešnú FF UKF v Nitre, kde prednášal dejiny slovenskej literatúry v disciplínach Úvod

Vecne i reminiscentne

Za Jozefom Melicherom (*20.3.1929 - †16.1.2008)

do štúdia literatúry, Literárny zemepis a etnokultúra, Slovenský literárny realizmus, Katolícku modernu a Zamlčovanú literatúru. Za docenta teórie a dejín slovenskej literatúry sa habilitoval roku 1992 súborom publikovaných prác *O literárnom regionalizme, Z interpretácii folklórnych textov, Nad zamlčovanými autormi*.

Sám ako autor sa prezentoval publikáciami ako napríklad: *Tekovské povesti* (1989). Zbierka obsahuje 123 beletristicky spracovaných ľudových povestí z tekovskej oblasti v troch skupinách: ide o historické príbehy (v kap. Dávne chýry), príbehy poverové (Každá mátoha inak máta) a príbehy humoristické (v kap. Smiech nie je hriech). Zvlášť zaujímavá je záverečná časť Slovo na záver, ktorá je štúdiou o folklóre. V recenzných reakciách na spomínanú knihu možno nájsť príspevky s názvami ako „Kniha ako morálna rehabilitácia“ (A. Chudoba), „Chýry a zvesti z tekovského kraja“ (V. Obert), „Odklätie spisovateľa Jozefa Melichera“ (Andrej Zábredský).

Ďalšiu zbierku (99) historických, poverových a žartovných príbehov spod Sitna a dolného Poiplia *Hontianske povesti* (1996) označil A. Chudoba ako „druhý dych rozprávača“ a Štefan Švolík ako „fakty opradené pútavým príbehom“.

O nasledujúcej zbierke *Požitavské povesti* (1998-spoluautor Jozef Trubín) Štefan Balák vo svojej recenznej reakcii na knihu poznamenal, že „sa s povestami vrece roztrhlo“. Boli to (53) zväčša podivné a prekáračkové príbehy z Požitavie – z okolia Zlatých Moraviec, Vrabeľ a Nových Zámok.

Od *Zobora po Sitno* (1998)- Táto knižná publikácia – ako o nej hovorí Andrej Červenák – vymedzuje v jeho myšlienkovom svete dve konštanty – *národne duchovnú* (Zobor, Nitra, Sitno a ich slovenské tradície v procese formovania slovenskej národnej duchovnosti) a *národne-existenčnú* (hrdinskú, ktorá poskytovala ľudu bez politických a sociálnych práv vieru a nádej na vyžitie a prežitie ťažkých časov národného života). K týmto dvom premisám – k viere a nádeji – Jozef Melicher pridáva tretiu konštantu svojho duchovného a tvorivého života – *lásku*. Človek, ktorý prežil odstavenie, poníženie, nespravodlivosť, mohol by po svojom návrate a rehabilitácii uplatňovať revanšizmus v svojich postojoch. Lenže tvorivý a charakterný človek Jozef Melicher, ktorý spoznal existenčné a duchovné utrpenie to nikdy neurobil. Preňho je každý človek absolútnou hodnotou, stvorenou na obraz Boží. Poslanie človeka, literárneho vedca a spisovateľa vidí v tom, aby upevňoval a tvoril božské predpoklady v každom človeku. *Aj v tom najneľudskejšom človeku, pretože aj v ňom tliea iskra Božia, ktorú treba rozduchávať a upevňovať.* (Literárne stopy pod Zoborom, s. 75-76).

V tom istom roku mu vyšli i folklórne obrázky z rodného kraja pod názvom *Čilejkárska rapsódia*. Sú to obrázky (80) s piesňovými vsuvkami z oblasti tzv. čilejkárskych obcí (okolo Levíc), cieľom ktorých bolo prostredníctvom beletrizujúcich podaní poukázať na tradičný spôsob života našich predkov.

Dialektologické bohatstvo svojho regiónu spracoval v *Krátkom slovníku nárečia tekovsko-čilejkárskeho* (1996). Možno ho považovať za výkladový slovník nárečia okolo Levíc. Zaujímavo je napísaný Doslov pod názvom *Záchrana archetypálnych*

zvyškov jazyka v hodine dvanásť.“

Tvoril aj literárnovedné práce, ktoré zhrnul v publikáciách *Poézia katolíckej moderny* (1990, 1991, 1994), *Zamlčovaná literatúra* (1995). V prvej nájdeme genézu slovenskej katolíckej moderny a profile jej domácich i exilových reprezentantov. Druhá je knižnou prednáškou, štúdiom a recenziou o zamlčovaných autoroch a ich dielach s dôrazom na autorov slovenskej katolíckej moderny. Veľmi zaujímavo na to recenzne zareagoval Aloš Stankovský v názve svojej recenzie *Sprítomnenie umlčaných* (Slov. nár. noviny, 1997, č. 32, s. 12).

Literárne stopy pod Slovenskou bránou (2000) – práca je o literárnych tradíciách oblasti pod Slovenskou bránou (Južné Pohronie, Poiplie, okolie Levíc, Šiah, Želiezoviec, Tlmáč a Pukanca). Z kultúrno-historického hľadiska zaznamenáva osoby, ktoré sa v regióne narodili, tu študovali, pôsobili alebo zomreli. Je tu podávaný obraz o tom, ako sa skúmaný región prostredníctvom svojich miestnych tradícií začlenil do celku slovenskej národnej kultúry.

Okrem toho bol Jozef Melicher spoluautorom zborníkov *Nitra, naša Nitra, Almanach Nitra, Život a dielo Svetoslava Veigla* (1995) a i.

Okrem recenzentskej a literárnokritickej práci v časopisoch ako Literárny týždenník, Slovenské pohľady, Slovenský jazyk a literatúra v škole, Duchovný pastier, Verbum, Katolícke noviny sa veľmi úspešne prezentoval aj v Slovenskom rozhlasu ako autor rozhlasových pásiem. V roku 1998 bol odvysielaný jeho triptych o poézii básnikov katolíckej moderny: *I. Báseň ako modlitba, II. Zlomené krídla spirituálnej poézie, III. Exilový inotaj*.

Osobné reminiscencie

Jozefa Melichera som spoznal v roku 1995 – bolo to v čase môjho nástupu na štúdium Fakulty humanitných vied v Nitre – konkrétne na seminárach disciplíny Úvodu do štúdia slovenskej literatúry. Veľmi ma oslovil jeho všeludský kódex a priesračne jasné postoje, ktoré mi našepkávali a zá-

roveň ma i nútili *zaujímať sa* nielen o predmet, ale i o pedagóga.

Už na prvých seminároch nám okrem iného vysvetľoval desatoro bádateľa, ktorý pracuje v oblasti slovenskej literatúry. Tieto normy sa nám obzvlášť zapáčili, no vystríhal nás zároveň i nad druhou stranou mince – nad zrkadlom nehumánnych ľudských postojov, ktoré z toho môžu vyplývať. Aby som uviedol konkrétny príklad, priblížim jednu konkrétnu situáciu, na ktorú zvlášť s úsmevom spomínam. Doc. Melicher sa na konkrétnych seminárnych cvičeniach snažil vstepovať študentom záujem a priam až hlad po literatúre, po tabuizovaných, nedostupných a utajovaných údajoch, informáciách, publikáciách, aby sa v nich udomácnil kreatívny duch literárneho bádateľa. Toto bola priorita, ktorej sa malo podrobiť všetko ostatné – zaobstaráť si pramene (knihy) v snahe za poznáním, bez ohľadu na dôsledky. Pán docent to konkrétnejšie formuloval vetou: *ukradnúť knihu vraj nie je žiaden hriech*. Tieto jeho slová veľmi rýchlo našli živnú pôdu v konkrétnych realizáciách, no individuálny spôsob interpretácie tejto vety spôsobil úplnú anarchiu a svojvôľu v katedrovej knižnici, kde sa najskôr začali vytrácať z publikácií ojedinelé strany a neskôr mizli i samotné publikácie. Jozef Melicher na ďalších seminároch zalamoval rukami a opakovane zdôrazňoval, že spomínané prikázanie študenti nemusia uplatňovať tak horlivo – aspoň nie na ňom samom. Totiž niekoľko požíčaných publikácií sa mu po niekoľkotýždňovom putovaní seminárnou miestnosťou vôbec nevrátilo. Nad všetkým sa nakoniec rozhostil široký melicherovský úsmev – tá najjasnejšia charakteristika pána docenta.

Príležitostným humorom, priateľským postojom a samozrejme, že tým jeho typickým úsmevom si vedel ľudí okolo seba vždy získať a nadchnúť ich pre svoju vec. Neúnavne, horlivo zdôlával ich ostych, aby ich získal na svoju stranu a „nainfikoval“ túžbou po poznání. Myslím, že sa mu to aj dарило, a tak Jozef Melicher nemusel zvyčajne vypisovať témy diplomových

prác, nakoľko už takto vyprofilovaní študenti chodili za ním sami s jasným zámerom a cieľom. A to sa mu náramne páčilo a patrične to vedel doceniť. Známe sú aj jeho slová „že za všetkým, na čom nám záleží, je treba hľadať horlivosť, chuť a tvrdú drinu“. Zdá sa, že spomínaný výrok môžeme považovať aj za životné krédo Jozefa Melichera. Aby som potvrdil opodstatnenosť vyjadrenia, zacitujem úryvok z príhovoru autora 1. septembra 1947 v časopise Plameň: „...*my mladí, združeni okolo „Kultúry“ sme si vedomí toho, že budúcnosť našej katolíckej spisby do určitej miery spočíva i v našich rukách. Hotoví spisovatelia, redaktori a kritici nepadajú z neba! (...) Svoj cieľ môžete dosiahnuť len tvrdou prácou na ceste plnej prekážok, nedorozumení a neúspechov(...) Neúspechy nesmú nikoho odstrašiť, lebo koho odstrašia, ten úspechov nie je hodný! (...) Čo chceme? Chceme ľudí, ktorí vedia a chcú rozmyšľať, ktorí pozorne sledujú vývoj našej tvorby, k jej nezdravým zjavom nezostanú ľahostajní, ale sa usilujú nájsť cestu k pravde*“.

Svoje vedomosti a cenné skúsenosti vytrvalo ponúkal napríklad aj doktorandom na KSL FF UKF a napomáhal tak k riešeniu mnohých metodologických problémov. Fenomén jeho osobnosti rozhodne prispel k sprogresívnemu daného typu štúdia. Obdobne konzultoval a následne i usmerňoval tvorivé aktivity absolventov na získanie akademických titulov v rámci rigorózných a dizertačných prác.

Všeludský postoj a charakterové danosti u Jozefa Melichera vyzdvihoval i Viliam Obert, ktorý v ňom videl vždy „predovšetkým dobrého človeka; s dobrotou totiž idú ruka v ruke všetky ostatné cnosti a prednosti ľudského ducha i jeho vonkajšie prejavy“.

Je až priam obdivuhodné, ako sa dokázal popri týchto aktivitách stále venovať zberateľskej i zberateľsko-beletristickej tvorbe. V tejto jeho zásluhnej aktivite ho však obmedzila zákerná choroba, s ktorou niekoľko rokov neúnavne bojoval, no 16. januára 2008 tento boj prehral. Iróniou osudu bola skutočnosť, že o deň na to – teda 17. januára 2008 – z Vydavateľstva Michala Vaška doručili do Nitry ním dlho očakávanú publikáciu *Premeny folklórnych textov*. Vo svojom životnom snažení si však vybojoval nezmazateľný obdiv a uznanie odbornej i laickej verejnosti.

Ján Letz a Róbert Letz:

Bratia Letzovci

Život a dielo Štefana a Bela Letza. Bratislava, Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov 2004

Minulé storočie bolo poznačené súperením vojenských blokov, vojnami, revolúciami a prevratmi. Táto nepokojná doba – jej prvá a druhá tretina bola časom mladosti a pôsobenia dvoch pozoruhodných osobností našej národnej histórie – spisovateľa, publicistu, herca, redaktora a kultúrneho pracovníka Štefana Letza (1900 – 1960) a jazykovedca, pedagóga a školského pracovníka Bela Letza (1902 – 1971). Knihu o ich živote napísali otec a syn Ján Letz a Róbert Letz.

V prvej časti diela približuje čitateľom predkov Štefana a Bela Letza. Podrobný poznámkový aparát už v tejto časti ukazuje na dôkladné využitie archívnych prameňov. Druhá časť sa začína kapitolou o živote, štúdiách a zamestnaniach staršieho z bratov, Štefana Letza. Nasleduje opis jeho spolupráce s divadlom, filmom a rozhlasom, prehľad jeho literárnej tvorby, poézie, dramatických diel, prozaickej tvorby z obdobia pred a po 2. svetovej vojne. Autori sa zamysleli nad rozličnými podnetmi pre jeho literárnu tvor-

Nemáme osobnosti?

bu, zaznamenali rozhodujúce zážitky a spomienky, ktoré boli inšpiračným zdrojom jeho kratších próz, pripojili postrehy literárnej kritiky o jeho diele, údaje o jeho vydavateľskej a nakladateľskej činnosti, o jeho rozsiahlej publicistike a napokon zaradili podrobnú bibliografiu jeho prác.

V tretej časti publikácie autori predstavujú život a dielo mladšieho z bratov Letzovcov. Belo Letz bol vynikajúci gymnaziálny profesor a školský inšpektor, lingvista, ktorý spolu s Henrichom Bartekom, Ľudovítom Novákom a ďalšími jazykovedcami od začiatku 30. rokov minulého storočia propagoval potrebu systematického rozvíjania jazykovej kultúry. Po životopisnom úvode, kapitolách o jeho štúdiách a o profesijnej kariére sú ďalšie kapitoly venované jeho pedagogickej činnosti, jazykovednému dielu, ochotnícko-divadelnej, dramaticko-literárnej a spolkovej činnosti, i spolupráci s rozhlasom. Na koniec tejto časti je zaradená bibliografia jeho jazykovednej tvorby, prác v oblasti pedagogiky a školstva, literárnej a literárnovednej tvorby a napokon prác o jeho živote a diele. V publikácii je aj zoznam použitých archívnych prameňov, regis-

ter mien a fotografická príloha – výber z rodinného albumu.

Dielo je hodnotným príspevkom do fondu slovenskej biografickej literatúry. Z jeho predností treba vyzdvihnúť najmä to, že nejde o suchopárny výklad, ale o hlboko ľudský pohľad a prítom aj o čitateľsky príťažlivé brázdrovanie o mnohostrannej činnosti bratov Letzovcov. Text je obohatený početnými spomienkami súčasníkov, citátmi z korešpondencie a iných dokumentov. Ako príklad uved'me spomienky spisovateľa Mila Urbana na Štefana Letza: „...priam prekypoval temperamentom, vedel sa nádherne, od srdca smiať, a tým si ma hneď získal.“ Ako 30-ročný Štefan Letz napísal: „...nemám čas na životopisy, lebo sa ponáhľam – žiť.“ Milan Ferko si na mladšieho z bratov Bela Letza spomína takto: „hodiny slovenského jazyka profesora Bela Letza boli „akousi malou univerzitou.“

Na otázku, či máme významné osobnosti, vie aj priemerne vzdelaný a rozhladený Slovák odpovedať kladne. Nie tak dezorientovaní, prípadne malomyseľní.

EMIL KAČALA

Agostino Casaroli:
*Il martirio della pazienza:
 La Santa Sede e i paesi comunisti
 1963 – 1989*
 (Mučenictvo trpezlivosti:
 Svätá stolica a komunistické
 krajiny, 1963-1989). Torino:
 Einaudi, 2000.

V roku 1964 Svätá stolica podpísala prvú zmluvu s komunistickou vládou. A vtedy sa zrodil mýtus o dialógu. Kniha, ktorá vyšla po smrti kardinála Agostina Casaroliho, tento mýtus dekonštruje. Dilema zostáva aj dnes tá istá: viesť odboj, alebo sa vzdať?

Keď 9. úna 1988 zomrel Agostino Casaroli, mnohí si kladli otázku či tento kardinál napísal svoje memoáre, pretože spomienky vysokopostavených hodnostárov Rímskej kúrie sú v memoárovej literatúre skôr vzácnou výnimkou ako pravidlom. V roku 2000, dva roky po smrti tohto katolíckeho kňaza, ktorý v službách ústredných orgánov Katolíckej cirkvi absolvoval mimoriadnu kariéru, ktorú zavŕšil za pontifikátu Jána Pavla II. úradom kardinála-štátneho tajomníka, vyšla v Taliansku jeho kniha spomienok *Il martirio della pazienza : La Santa Sede e i paesi comunisti 1963 – 1989* (Mučenictvo trpezlivosti: Svätá stolica a komunistické krajiny, 1963-1989). V roku 2001 kniha vyšla aj v českom preklade *Trýzeň trpělivosti* (Kostelní Vydří : Karmelitánske nakladatelství, 2001). Úvod do nej napísal kardinál Achille Silvestrini a edične ju pripravili talianski historici Giovanni Maria Vian a Carlo Felice Casulla. Na vydanie kardinálových spomienok reagoval celý svet záplavou recenzií a informačných článkov. Skoro všetky memoáre vychvaľovali, no ich autori znova opakovali zvyčajné hodnotiace stereotypy. Memoárová kniha kardinála Casaroliho však tieto stereotypy otvorene vyvracia a perom hlavného stroju vatikánskej *Ostpolitik* načrtáva taký profil tejto politiky, ktorý bol prvým opakom obrazu, aký by radi videli prívŕženci dialógu.

Keď Agostino Casaroli ešte žil, mal povest' „červeného“ kardinála. Nie kvôli purpurovej farbe jeho sutany, ale kvôli politickej línii, ktorá sa mu pripisovala: dialóg medzi Katolíckou cirkvou a dobrou tvárou komunizmu.

Nebolo to tak. Dnes nám z neba v tejto knihe spomienok zaručuje, že opak bol pravdou: preňho, kardinála-štátneho sekretára a ospevovaného stroju vatikánskej *Ostpolitik*, bol komunizmus len a len *abominatio desolationis* [ohavnosť spustošenia]. Toto biblické slovo zo Starého zákona označuje tú najhoršiu ničivú bezbožnosť namierenú proti Bohu a proti ľuďom.

Svoje spomienky napísal v ústraní a v posledných rokoch života. Na jeho písacom stole ich našla jeho neter Orietta a zverila ich jeho priateľovi, kardinálovi Achille Silvestrinimu. Memoáre sú nedokončené. Nehovorila skoro nič o krakovskom biskupovi Karolovi Wojtyłovi, ktorý sa stal rímskym pápežom. Pri Poľsku osemdesiatych rokov sa autor pristavuje len zbežne. Mlčí ohľadom Sovietskeho zväzu.

Avšak jedným úderom na drví na črepiny hromadu článkov, esejí a knižných rozpráv, ktoré napísali uznávaní historici a špecialisti na Vatikán. Tí počas štvrtstoročia potvrdzovali verejný obraz Casaroliho ako zamaskovaného komunistu, ako namierené ostrie koncilovej Katolíckej cirkvi.

Casaroli za svojho života nerobil nič pre to, aby sa tejto povesti zbavil. Naopak, ako obozretný diplomat z nej ťažil. Ján Pavol II. si ho vyžiadal, aby stál pri jeho boku ako štátny sekretár práve preto, aby „sa Moskva upokojila“. Vtedajší Sovietsky zväz (ZSSR) totiž mal obavy z nástupu poľského pápeža.

No za zdvorilou tvárou rokujúceho Casaroliho sa skrývala nezlomná povaha človeka odhodlaného brániť nevyhnutný životný priestor Katolíckej cirkvi. „Mučenictvo“, ktoré sa spomína v názve knihy, bolo dvojitého rázu. Mučeníkom bola Katolícka cirkev v komu-

nistických krajinách, kde „musela znášať systematické ničenie, ktoré nikdy neprerušila žiadna čiastočná dohoda“. A mučeníkom bol svojím spôsobom aj on, lebo musel znášať obvinenie, že ustupuje nepriateľovi.

Casaroli trpel a mlčal. Naučil sa mlčať práve v tom „väzenskom svete“, kde sa hemžili špióni veľkého aj malého kalibru – teda v stredo-východnej Európe pred pádom Berlínskeho múru.

Keď sa v Budapešti stretol s kardinálom Józsefom Mindszentym v jeho útočisku na americkej ambasáde, zatvoril sa s ním „do akejsi kocky, ktorá mala hrubé steny z plastu. Stála na podeste, kde mali prístup len vojaci, ktorí boli zamestnancami veľvyslanectva“. Aj tam mal však podozrenie, že ho niekto špehuje.

S iným väzneným kardinálom, s Ľechom Josefom Beranom, sa stretol naposledy v malej hotelovej miestnosti a viedol s ním rozhovor „plný ťaživého mlčania, ktorý pozostával z písomných odpovedí na malých papierikoch“.

Na druhej strane boli funkcionári režimu a ich „nadutá“ výrečnosť, ich „drzosť“ a „záľudná dvojitvárnosť“, ktoré dosahovali vrchol vo vzťahu k duchovným, ktorí spadali pod ich vládu. Príkladom bol starý a chorý český salezián Štěpán Trochta, menovaný za kardinála *in pectore*, ktorý zomrel na porážku „po tom, čo si na ňom nepretržite šesť hodín vylieval hnev istý komissár Dlábál, evidentne v alkoholickom opojení“. Tento vtrhol do kardinálovho bytu s revom: „Ty stará veteš, rozlámam ti hnáty!“.

Casaroliho *Ostpolitik* pozostávala aj z tohto: zo stretnutí s kňazmi a biskupmi, ktorí boli vyčerpaní z rokov prenasledovania, s „ľuďmi, na ktorých tvárach bolo vidno stopy väzenia“, s biskupmi, ktorí museli žiť uväznení mimo sveta a pritom, ako objímali muža z Ríma, šepkali mu po latinsky svoju neuskutočniteľnú nádej: „Všetci očakávame veľkú vojnu, ktorá nás oslobodí.“

A on im musel zapchávať ústa, lebo ako vždy po dlhé roky mal v pätách zdudchov ako bol Karel Hruža, pražský činník, ktorý mal v kompetencii cirkevné záležitosti, ktorý už svojím priezviskom vyjadroval „hrôzu, teror.“

Od týchto funkcionárov sa nemohol nikto oslobodiť, ani politici vyššieho stupňa. Casaroliho rozprávanie je napísané pokojným štýlom, no v ich osobe autor nevidí ani záblesk svetla.

Ani efemérna Dubčekova jar v roku 1968 nenechala za sebou stopy. Casaroli píše, že až do posledného okamihu, teda do pádu Berlínskeho múru, režimy napredovali ako „slepé“ a nevedeli, že idú na smrť.

Prečo teda Moskva, Praha, Budapešť a Varšava od roku 1963 počnúc poslednými mesiacmi pontifikátu pápeža Jána XXIII. otvárali chodníčky dialógu, ktoré Vatikán hneď použil a pretavil na *Ostpolitik*?

Casaroli odpovedá veľmi presne. Píše, že komunistické štáty to robili cieľne. Chceli utíšiť medzinárodnú kritiku na tému ľudské práva. Chceli umlčať Katolícku cirkev a pápeža. Chceli rozptýliť napätie u seba doma. Nikdy však nemali v úmysle narušiť svoj plán zameraný na zničenie kresťanstva. Ústupky, ktoré z času na čas robili, boli minimálne, ak nie nulové. Boli neisté.

V Maďarsku sa znova rozpútalo protináboženské prenasledovanie práve po podpísaní prvej, veľmi zredukovanej dohody v roku 1964.

V roku 1965 sa pápež Pavol VI. v prejave pri Domitiliiných katakombách vyslovil, že „by sa nemal rásnejšie pozdvíhať protestný hlas iba kvôli kresťanskej trpezlivosti a preto, aby

sa nevyvolali ešte horšie problémy“. To v mocenských štruktúrach krajín tzv. reálneho socializmu vyvolalo búrlivé reakcie.

Juhoslávia bola umiernennejšia, ale len preto, lebo Tito sa chcel od Moskvy odkloniť.

A Poľsko? Je to zvláštny prípad vďaka sile Katolíckej cirkvi, hlboko zakorenenej v ľudových masách, ktorú viedol veľký bojovník kardinál-primas Stefan Wyszyński. Poľská vláda chcela Wyszyńskiego „ukľudniť“, a preto vsadila práve na Casaroliho, spolupáchateľa „istého dôstojného pána talianskej národnosti, ktorý mal dobré kontakty so Svätou stolicou. V danom prípade bol dokonca mojím hovorcom, ale nebola to pravda. Musel som ho vyviešť z omylu“. Agostino Casaroli hral diplomatickú fair play a meno toho pána neuviedol. Je to malé vynechanie v knihe, ktorá je ako stvorená na novú interpretáciu veľkej histórie.

Slovenského čitateľa zaujme koho Agostino Casaroli vo svojich memoároch spomedzi Slovákov spomína a koho nie. Je symptomatické pre kontroverznú politiku tohto vatikánskeho diplomata, že vo svojich spomienkach sa zmieňuje len o niekoľkých: Alexander Dubček (3x), Jozef Feranec (1x), Július Gábris (2x), Pavel Gojdič (3x), Ján Hirka (3x), Vasil' Hopko (4x), Gustáv Husák (3x), Bohuslav Chňoupek (2x), Ján Chryzostom Korec (1x), Ambróz Lazík (2x), Matej Lúčan (2x), Róbert Pobožný (2x), Ján Sokol (2x), Ján Vojtaššák (2x). Neobjavuje sa v nich meno nijakého prominentného emigranta, napr. kardinála Jozefa Tomku, biskupov Pavla Hnilicu, Dominika Hrušovského, Michala Rusnaka či Andreja Gregora Grutku. Alebo preláta Štefana Náhaliku, ktorý bol prvým rektorom Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme a až do svojej predčasnej smrti predsedom Slovenského ústavu, organizácie slovenských vedeckých pracovníkov žijúcich v zahraničí. Nezmieňuje sa ani o slovenských pracovníkoch pôsobivších v ústredných orgánoch Rímskej kúrie ako Jozef Zlatňanský, Daniel Faltin, Jozef Kútyn či František Škoda (jeden z najlepších znalcov otázok ateizmu a marxizmu-leninizmu na svete).

Vari najpozoruhodnejším „zabudnutím“ je nespomenutie mena slovenského verbistu Jána Bukovského (*1924), ktorý sa s Agostinom Casarolim od roku 1973 pravidelne zúčastňoval na vyjednávaniach Svätej stolice s Prahou ako „trvalý pracovník“ Štátneho sekretariátu Vatikánskeho mestského štátu, kde v Rade pre mimoriadne cirkevné záležitosti [ministerstvo zahraničných vecí] mal na starosti Česko-Slovensko, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko a Albánsko. Tento slovenský rodák z Cerovej sa neskôr stal arcibiskupom, v roku 1995 bol vymenovaný za pápežského nuncia v Rumunsku a v rokoch 1995 – 2000 bol nunciom v Moskve. O svojom pôsobení v kúrii vydal síce *Spomienky pôsobníka* (Nitra : Spoločnosť Božieho slova, 2006. 146 s.), tie sú však príliš skromné, „deravé“, nie celkom presné, pretože ich autor napísal už v pomerne vysokom veku, a navyše neobsahujú nič, čo by nebolo pre znalcov cirkevných dejín druhej polovice 20. storočia neznáme. Je to nesmierna škoda, pretože priame svedectvá o tomto dôležitom období vo vzťahoch medzi Katolíckou cirkvou a štátmi niekdajšej sovietskej mocenskej sféry je veľmi málo a pre dokumenty, ktoré opatrúje Vatikánsky tajný archív platí železná pravidlo archivnej praxe Rímskej kúrie: svedasci si s k nim zaživa nikdy nedostanú.

JOZEF M. RYDLO

Viacere nedávne výročia spojené so životom a verejným účinkovaním Ľudovíta Štúra (1815 – 1856) ako čelného predstaviteľa slovenského národnostno-emancipačného procesu v prvej polovici devätnásteho storočia spôsobili, že sa jeho mnohostranné dielo po odstupe času opäť dostalo do stredu spoločenského záujmu. Na rozdiel od konvenčne oslavného zamerania podobných jubileí priekopnícke a vo viacerých smeroch doslova zakladateľské Štúrovo dielo podnietilo celý rad vedeckých, umeleckých, publicistických, ako aj čisto pragmatických aktivít, ktorými sa jeho odkaz premieta nielen do súčasného prelomového obdobia, ale aj do ďalších vývinových perspektív Slovenskej republiky.

V priebehu vyše stopäťdesiatich rokov od predčasného skonu Ľudovíta Štúra až na prah našej súčasnosti prechádza odkaz tohto jasnozrivého projektanta slovenskej národnej svojbytnosti zložitou historickou konkretizáciou, v ktorej sa prejavy prirodzenej úcty a obdivu prelínali s krutou mocenskou perzekúciou, odmietaním, skresľovaním a účelovou manipuláciou, ale aj s ľahostajnosťou a prirodzeným procesom zabúdania.

Dotváranie portrétu Ľ. Štúra

Je príznačné, že aj pri súčasnom jubilejnom oceňovaní Štúrovho duchovného dedičstva občas zaznievajú hlasy usilujúce sa o spochybňovanie jeho dejinotvorného významu. Pokiaľ pritom ide o vecnú diskusiu, niet čo namietat', pretože konfrontácia protichodných názorov môže len byť užitočná, ak je motivovaná obojstrannou snahou o objektívne spoločenskovedné poznanie. Je však neprijateľné, keď sa rôznymi, zväčša pochybnými argumentmi aj v súčasnosti napádajú a profanujú základné hodnoty slovenského národného života, najmä pokiaľ ide o historicky nosné národné tradície, na ktoré nadviazal a ktoré ďalej rozvinul práve Ľudovít Štúr so svojimi najbližšími generáciami druhmi a nasledovníkmi (J. M. Hurban, M. M. Hodža, S. Chalupka, A. Sládkovič, Janko Kráľ, J. Botto, J. Kalinčiak, J. Francisci Rimavský, Š. M. Daxner a i.).

V celom rade štúrovských jubilejných aktivít a podujatí osobitné miesto zaujala knižná monografia autorov Jaroslava Chovanca a Františka Červeňanského: *Názory Ľudovíta Štúra na štát a právo* (Procom, s. r. o. – Vydavateľstvo, Bratislava 2005, 292 str.). Osobitné tým, že napriek jestvujúcej bohatej odbornej dokumentácii a kultúrnej publicistike o životnom diele Ľudovíta Štúra predstavuje v podstate jediný ucelený a systematicky podaný pohľad na Štúrov a v širšom zmysle štúrovský štátoprávny program, ktorý sa práve pred stošesťdesiatimi rokmi čiastkovo skonkretizoval v utvorení prvej Slovenskej národnej rady.

Zostavovateľ a spoluautor uvedeného diela prof. JUDr. Jaroslav Chovanec, CSc. v *Predhovore* knižky vyslovuje poďakovanie „...za finančnú podporu vydania tohto diela prezidentovi Slovenskej republiky doc. JUDr. Ivanovi Gašparovičovi, ako aj ostatným sponzorom, bez ktorej by pravdepodobne v podmienkach prevládajúcej komercie takýto edičný projekt ostal iluzórnym. Zároveň zostavovateľ vydanie spoločného diela *Názory Ľudovíta Štúra na štát a právo* dedikuje pamiatke už nežijúceho doc. JUDr. Františka Červeňanského, CSc.

K aktuálnej hodnote knižky popri pôvodných bohato fundovaných analytických a hodnotiacich štúdiách obidvoch autorov výrazne prispievajú početné textové dokumenty a obrazové prílohy, ktoré funkčne dotvárajú spoločensky významnú, avšak v minulosti často nedoceňovanú tematiku národov na štát a právo v širokej palete štúrovských výskumov. Jednou z príčin tohto stavu bola zrejme skutočnosť, že sa hodnoteniu štúrovského hnutia dlhodobo venovali predovšetkým ideológovia (novšie politológovia), kultúrni historici, etnografi a osobitne najmä jazykovedci, pre ktorých štátoprávne hľadisko, vyžadujúce si vyhranený juridický prístup a špecifický metodologický postup, nestálo v centre pozornosti.

Ťažisková výskumná časť monografie je rozdelená na šesť neautorizovaných kapitol: *Pramene Štúrových sociálno-politických názorov – K základným otázkam Štúrovej národnej filozofie a jej aplikácia na slovenské podmienky – Miesto štátu v programovom koncepte Ľudovíta Štúra – Miesto a význam práva v myslení Ľudovíta Štúra – K Štúrovej orientácii po revolúcii 1848 –*

1849; vplyv revolučných udalostí na jeho názory a Z chronológie života a diela Ľudovíta Štúra. Adekvátne posúdenie tejto výkladovej časti, ako aj obsiahlej *Dokumentárnej časti* je predovšetkým vecou profesionálneho juristického posúdenia a možno aj prípadných cielených diskusií.

Bezprostredne aktuálnu funkciu z hľadiska praktickej verejno-politickej činnosti v širšom historickom a kultúrpolitickom zmysle plní autorská syntetizujúca štúdia *Namiesto záveru* (s. 185 – 215), ktorá odsudzuje praktiky neblahelej minulosti, ako aj jej spomenuté reziduá občas presahujúce až do dnešných dní a zároveň preukazuje humanisticko-demokratickú podstatu Štúrových juridických názorov. Na ilustráciu niekoľko príznačných formulácií: „*Vo sfére národných záujmov slovenského národa Štúr rozpracoval a vytýčil národnooslobodzovací program, ktorý plne zodpovedal objektívne prenikajúcej tendencii emancipačného procesu vytvárania novodobých národov ... Myslienky Ľudovíta Štúra, preniknuté ideami rodolúbstva, vlastenectva, humanity, demokracie, bratstva národov, neustáleho materiálneho i duchovného povznášania celku*

i jednotlivca, spojené s láskou k ľudu, národu, vierou v jeho sily – to všetko je v našej spoločnosti stále živé a aktuálne Položil základy moderného slovenského politického a štátoprávneho myslenia ako určujúcej súčasti kultúrneho a civilizačného vývinu Slovenska.“ (s. 187 – 188)

Hoci knižka *Názory Ľudovíta Štúra na štát a právo* je predovšetkým historicko-dokumentárnou monografiou, jej autori sa na viacerých miestach v nadväznosti na prezentované Štúrove humanisticko-demokratické myšlienky, už či zámerne alebo mimovoľne, dotýkajú aj aktuálnej situácie Slovenskej republiky pri jej vstupovaní do kvalitatívne nových štruktúr integrujúcej sa Európy. Jaroslav Chovanec v tejto súvislosti v záverečnom uvažovaní konštatuje, že základnou otázkou našej súčasnosti je: *Ako sa budeme vyvíjať a rozvíjať v útvare, ktorý sa nazýva Európska únia...* Prirodzene, odpoveď na takto postavenú otázku nie je v silách jednotlivca, vedeckého pracovníka, a dokonca ani riadiacich štátnych orgánov, avšak zamýšľať sa nad budúcnosťou spoločenského vývinu a tvorivo prispievať k jej optimalizácii je nielen zmysluplné, ale aj nevyhnutné.

Ako vyplýva z pripojenej bibliografie, autori monografie *Názory Ľudovíta Štúra na štát a právo* svoj základný výskum autentických prameňov konfrontujú a dopĺňajú rozsiahlymi sekundárnymi prameňmi v rozpätí od medzivojnového obdobia (K. Čapek *Hovory s T. G. Masarykem* – 1936) prakticky až na prah súčasnosti. A práve prezentáciou a hodnotením rôznorodých domácich aj zahraničných prameňov (T. Žilka: *Štúrova koncepcia slovenskej vzájomnosti z hľadiska postmoderny* – 2001, F. Vnuk: *Stopäťdesiat rokov v živote národa* – 2004, E. Városová: *Filozofia vo svete – svet filozofie v nás* – 2005, Z. Konstantinovič – F. Rinner: *Die Stur-Generation* – 2003, *Zmluva o Ústave pre Európu* – Luxemburg 2005 a i.).

Monografia *Názory Ľudovíta Štúra na štát a právo* má nespornú historicko-poznávaciu a uprostred prebiehajúcich európskych integračných procesov aj aktuálnu hodnotu. Náorne dokumentuje, že Ľudovít Štúr a jeho generácia svojimi mysliteľskými aj občianskymi aktivitami a literárnou tvorbou v podstatnej miere prispeli k rozvoju slovenského národného povedomia ako atribútu národnej svojbytnosti a predpokladu získania vlastnej štátnosti. Bez tohto generáčného pohybu by pravdepodobne cesta Slovenska k svojbytnosti a jeho následnému vyslobodeniu z dnes už len ťažko predstaviteľného národného a sociálneho útlaku bola pravdepodobne beznádejne zmarená. Vernosť národným a humanistickým tradiciám a osvedčeným ideálom minulosti patrí ku konštitučným znakom národa a štátu. Pre Slovenskú republiku túto úlohu nepochybné plní odkaz Ľudovíta Štúra a jeho generácie, o ktorom v časti *Namiesto záveru* prezident Slovenskej republiky Ivan Gašparovič píše: „*Ľudovíta Štúra považujeme za základný kameň našej štátnosti. Vďaka jeho práci si Slováci začali uvedomovať, že dokážu byť zodpovední sami za seba, že sú plnohodnotný a sebaregovaný národ.*“ (s. 211)

ZDENKO KASÁČ

(Dokončenie z 1. strany)

V lepšom slova zmysle by mali byť za-interesovaní problémom najširšie chápaného rozvoja, hľadani možnosti nielen pre seba, ale pre všetkých. V horšom slova zmysle je to skupina, ktorá chápe úspech ako osobne prestížnu záležitosť, je zainteresovaná úzko chápaným ziskom a potrebou sebazdôraznenia ako privilegovanej skupiny, ktorá chápe druhých iba ako derivát svojich záujmov, svojho osobného prospechu. Iba tam mohla vzniknúť požiadavka, aby sa Slováci obetovali v prospech Uhorska. Iba popretie nárokov vlastnej osoby a popretie vzťahu vlastnej činnosti s bytím u týchto elit môže vysvetliť tieto amorálne požiadavky a praktiky – Černová a s ňou spojené tragické udalosti boli iba ten kúsok ľadovca, ktorý vyčnieval. Podobne je iracionálne želať si, aby sa asi tretina územia Slovenska s počtom niekoľko sto tisíc Slovákov ocitla v nejakej kultúrnej maďarskej autonómii. V tejto súvislosti sa mi vynoril názor P. Lendvaia, ktorý aj keď má kritický pohľad na maďarizáciu, píše o dvoch zásluhách: maďarizácia nebola alebo potlačovanie národnosti nikdy nebolo podmienené „rasovo-národnostné“, ale kultúrne. Znakom maďarstva bol iba jazyk. Každý, kto sa k nemu hlásil, mal navzdory svojmu pôvodu rovnaké šance.

Nemyslím si, že by sme toto smutné obdobie našich dejín mali brať ako neprekonateľné fátum. Sme životaschopní a prekonali sme ho. Tento fenomén je treba začať skúmať interdisciplinárne vedecky ako problémové správanie elit. Je preto racionálne vyjadriť názor, že Slovensko považovalo samo seba vždy za jednotné, osobitné historické územie, ktoré bolo vo zväzku historického Uhorska, z ktorého po zlých skúsenostiach vystúpilo. Urobilo tak podobne ako iné nemaďarské národy. A že tiež muselo nechať na maďarskej strane slovenskú menšinu, za ktorú robí zodpovednú politiku vtedajšieho a dnešného Maďarska.

Tieto polarizácie nie sú aktuálne iba historicky. Sú aktuálne a naznačujú, že zjednotené alebo spoločné fungovanie má svoje zákonitosti, svoj proces, ktorý je treba trvalo udržiavať, starať sa oň. Aj problém elit nie je len historická zákonitosť. Nesprávne riešenia často konzervovali spoločenské elity a správne riešenia nastoľovali v každodennom živote známe aj neznáme osobnosti medzi nami. Nakoniec je tu otázka aj o kvalite súčasných slovenských politických elit.

Aktuálne je odhadnúť pravdepodobný vývoj a jeho základné koreláty. Bolo by zjednodušené vychádzať z konštatovania, že kapitalizmus vyhral a komunizmus prehral. Koreláty tohto procesu sú uložené hlbšie. Snaha o ich operacionalizáciu cez vzťahy aj cez optiku sociálnej psychológie nie je najhlbšia úroveň. Je to úroveň podmienok, ktoré sú pre život potrebné, ale ony nie sú zdrojom života. Ľudská osoba a osobnosť sú hlbším korelátom. Na tento korelát narazili vo svojich úvahách, teoretických formuláciách viacerí, napríklad F. Fukuyama, ako sa jeho závery pripomínajú v zborníku „Súčasný medzinárodný vzťahy“, ktorý editovali Both a Smith. Optimum vývoja, konečný bod vývoja, spokojnosti ľudí spája s liberálnou demokraciou, a predsa má dôležitú poznámku, ktorá je kľúčová a poukazuje práve z úrovne vzťahov na úroveň osobnosti.

Fukuyama píše, že „poslední ľudia“, ktorí dosiahli akési vývojové optimum, nebudú spokojní. Myslí si, že človek akoby potreboval akúsi nespravodlivosť, aby sa mohol vyvíjať. Že teda dosiahnutý vývojový stav sa zvrhne a ľudstvo akoby sa vrátilo na začiatok. Píše, že na „konci histórie“ ľudia nebudú spokojní s mierom a prosperitou. Budú proti nej bojovať. Zrejme aby mali znova dialektický protipól, ktorý by im onačil zlo a určil tak potrebný vývoj a dobrý pocit „zásluh“. Heglovská koncepcia vývoja, založená na boji dialektických protikladov, sa tu ukazuje ako sice možné, ale absurdné východisko. Inými slovami najsamprv sa musí stať niečo horšie, aby sme vedeli z toho vyvodit' niečo lepšie. V Heglovej koncepcii vývoja sa stráca existencia konkrétného človeka, jeho osobnosti a osoby. A tak je otázka, či toto videnie je naozaj jediné správne. Každopádne je tu však nastolená otázka ľudského sub-

Osobnosť verzus elity

O hodnotách v procesoch zjednocovania Európy

jektu, poznávania a jeho platnosti a problém hodnôt.

V polarizácii: racionálne a iracionálne ono racionálne predpokladá aktivitu subjektu, iracionálne iba reaktivitu. To prvé je nielen rozum, ale aj osoba so všetkými svojimi nárokmi a z nej vyplývajúca možnosť byť osobnosťou. Teda k akcii pristupovať aj s ohľadom na kontempláciu a jej výsledok. Cez kontempláciu pracovať aj s nevedomým ako potencialitou, možnosťou. V polarizácii: zmena a kontinuita musí zmena smerovať k zmyslu, významu a tak potvrdiť zmyslupnosť života. To sa týka hodnôt a ochoty ich objavovať v každodenných situáciách. Iba pozitivistické riešenie týchto polarít sa ukázalo ako nedostatočné.

Nie je to znova abstraktná problematika. Vezmime si súčasné Kosovo. Je otázka, kto po Kosove, kde Srbi prišli o kus svojho územia, bude veriť téze, že národnostná menšina obohacuje spoločenstvo? Alebo si bude skôr klásť otázku, či nie je lepšie dať si pozor a či národnostná menšina neohrozuje integritu v spoločnom štáte? Nakoniec, aká je perspektíva, vývoj niekoľko miliónových moslimských menšín v západoeurópskych krajinách? Majú tendenciu vytvárať kompaktné celky. Ako je to ďalej, kým požiadajú o kultúrnu autonómiu? A koľko času uplynie, kým sa budú snažiť o osamostatnenie? Je to až taká iracionálna predstava? Alebo si niekto myslí, že vznik akéhosi jednotného európskeho národa eliminuje túto hrozbu? Možno si želať, aby to všetko bola iba zlá fantázia.

A nakoniec ešte jednu poznámku ku Kosovu. Nechcem tým znížiť hodnotu amerického národa, nesie veľké bremená, len chcem poukázať na to, že môže tu byť chybná paralela v ideách americkej politiky, že tak ako vznikol americký národ z mnohých národov, podobne môže z mnohých národov vzniknúť jednotný európsky národ. A potom je to jedno, koľko štátov vznikne, či nebudajú zanikne. Alebo žeby sa tým inšpirovali európski technokrati?

Dúfam, že sa mylím.

Potreba analyzovať ľudskú činnosť iným spôsobom ako pozitivistickým.

Treba povedať, že to nie je nové východisko, iba nevyužitá rezerva. Pozitivistické prepojenie ľudskej činnosti na vonkajší svet dalo síce inštrumenty na intervenciu do tohto vonkajšieho sveta a iluzívny pocit voľnosti pre človeka v prúde technického vývoja civilizácie. Je však potrebné hľadať alternatívu pozitivistického videnia sveta. Treba naviazať na európsku tradíciu, prerušenú pozitívizmom, že tak ako existuje zmysel pre racionálne nazeranie do zákonitostí vonkajšieho sveta, existuje aj potreba vedomia toho, čo je nad týmito konkrétnosťami, potreba vedomia všeobecne platného. Potreba metafyziky. V európskych podmienkach potreba kresťanskej metafyziky.

Keď Fukuyama konštatuje, že v ľudskej povahe je „defekt“, ktorý podnecuje popieranie racionálnych síl, budí dojem, akoby to bolo fátum. Aplikácia analýzy činnosti, ktorú urobil M. Blondel, na uvedené, predpokladané správanie „posledných ľudí“, otvára inú interpretáciu.

Človeka nemôže plne naplniť produkt svojej činnosti, má potrebu transcendovať ponad tento produkt. Môže túto skutočnosť rozpoznať a prijať, ale aj rozpoznať a poprieť. Nútiť sa „o dopasovávaní sa, vpravovaní sa“ do tvoreného sveta ako konečného cieľa. Spoločnosť nemá dobrý trend, ak je toto jej jediná hnacia sila.

Je zlé také riešenie, ak elitu tvoria tí, ktorým sa to najlepšie podarilo. Sprievodným znakom je strata kontaktu s bytím a pohlcovanie svetom. Vytvára sa elita bez osobností. Takýto vývoj končí najčastejšie v nihilizme. Človek už nesúťaží sám so sebou, chýba vnútorná motivácia a motivovať ho môže iba boj, súperenie a zápas s inými. Už nie zápas samého so sebou o lepšieho seba. Otázka, ktorú otvoril Fu-

kuyama, poukazuje na zanedbaný problém vzťahu bytia a činnosti. Poukazuje na zdroj života, ktorý v transcendentnom poukazuje smeruje k náboženským základom človeka. K jeho osobe, osobnosti. V histórii poznáme ľudí, ktorí nestratili kontakt so svojim bytím a ovplyvnili vhodné správanie elit.

Základným problémom kapitalizmu je, že tak ako jeho protipól - komunizmus nesprávne definuje ľudskú činnosť. To je tá Achylova päta kapitalizmu, na ktorú poukazuje M. Novak, keď mu vyčíta, že sa nedostatočne obracia k ľudskému duchu. Udržiava človeka iba na vonkajšej úrovni jeho činnosti. V časoch Rerum novarum to bola činnosť v návaznosti na biologické a iba čiastočne psychologické kapacity človeka. V časoch Rerum novarum bola veľká časť populácie proletarizovaná a pracovala vo fyzicky preťažujúcich podmienkach. Dnes je to činnosť spájaná s psychologickými kapacitami človeka, ktoré sú preťažované a operacionalizované iba vonkajším svetom a jeho hospodárskymi efektmi. Človek si zamieňa psychično za duchovno. Vzniká potreba nanovo preformulovať koncept ľudskej činnosti. To novým spôsobom otvorí problematiku aj ekonomického správania sa človeka.

Uvedené je aktuálne aj z hľadiska, že koniec studenej vojny v medzinárodných vzťahoch priniesol dôraz na nové premenné spolupráce, ktoré sa už neopierajú o vojenskú moc. Aj malé národy majú slovo, hoci nemajú veľké armády. Aj keď človek systémy potrebuje, aby riešili problémy, ktoré jednotlivci nevyrieši, zdá sa, že sa posúvajú z pozície cieľa na pozíciu prostriedku a nepriamo sa tak otvára cesta otázky o úlohách ľudského subjektu ako osoby a osobnosti.

V už citovanom zborníku o medzinárodných vzťahoch sa uvádzajú dva dôležité prístupy k riešeniu problému medzinárodných vzťahov. Systémový v koncepcii Wallersteina a Fukuyamov realistický prístup, ktorý skúma, ako sa človek zachová k teóriám, ktoré niečo tvrdia. Obidve koncepcie opakujú väzbu ľudskej činnosti na vonkajškovú ako rozhodujúceho činiteľa. Hoci rovnako dôležité je, ako človek objaví svoje vnútro a aké závery z toho prijme. Ľudská činnosť je korelátom tohto procesu. Skúsenosť človeka s vlastnou činnosťou, ktorá má nielen vonkajškové koreláty, ale aj vnútorné rozmary záväznú pre vývoj človeka, treba brať do úvahy. Najmä preto, že je to činnosť, v ktorej sa objavujú hodnoty nielen vo vzťahu k ich materiálnemu ekvivalentu, ale aj vo vzťahu k ich duchovnému rozmeru. A to je potreba každej osobnosti, ktorá uskutočňuje svoje predpoklady dané jednotlivcovi tým, že je osobou.

To je aj problém hodnôt. Medzinárodný výskum Európska sociálna sonda, ktorý sa robí každé dva roky v európskych krajinách a ktorého sa zúčastňuje aj Slovensko, ukazuje aj to, že európske národy majú relatívne rovnakú hodnotovú orientáciu. Preferujú sa hodnoty ako benevolencia - ktorá je sytená správaním sa ako zodpovednosť, priateľskosť, lojalnosť, láska. Ďalej univerzalizmus, ktorý je prejavom rovnosti, sociálnej spravodlivosti, múdrosti, mieru. Ďalej hodnota ako sebaurčenie, ktorá je zastúpená slobodou, nezávislosťou, kreativitou, zvedavosťou. Bezpečie ako napr. národná bezpečnosť, čistota, zdravie, sociálny poriadok. Najmenej preferované boli hodnoty ako sila, stimulácia, hľadanie zmien, premenlivosti a hedonizmus, užívania života. Hoci je tu problém rozdielu medzi uznávanými hodnotami a spôsobilosťou ich aplikovať a v ich duchu rozpoznávať rôzne situácie, predsa len je to istý signál, že národné nie je brzdo v rozvoji istej zhody hodnôt.

Je tu problém elit a ich hodnotovej orientácie. Zdá sa, že niektoré pôvodne pozitivisticky orientované elity sa preskupili a premýšľajú v intenciách sociálneho konštruktivismu. V tejto koncepcii niet ľudského subjektu ako osobnosti, sú iba hypotézy, človek je to, čo o ňom povie sociálna štruktúra, v ktorej zaujme miesto. Osob-

nosť znova transcenduje do materiálneho a je iba determinovaná. Nádej je iba v dekonštrukcii týchto determinánt, ale činnosť nepozná možnosť vzťahu k bytiu a smerovanie ponad svoje produkty. Personalizmus ako alternatíva pozitívizmu pozná ľudskú osobu a činnosť je spájaná tak s bytím ako aj s vonkajším svetom.

Človek môže rozpoznať dilemy okolo vlastnej činnosti a prihlásiť sa k ceste transcendencie ponad produkty svojej činnosti, smerom k religijným riešeniam. Nie v ignorancii k záväzkom voči svetu, ale k správne mu pomeru k týmto záväzkom. A to je aj dilema ľudí, ktorí sa ocitli v sociálnej štruktúre nazývanej elita. Zdá sa, že aj v európskom kontexte prebieha akési porovnávanie, dúfajme, že v demokratických reláciách, medzi týmito dvomi alternatívami pozitívizmu. Tá prvá alternatíva pozitívizmu je azda lepšia na odstraňovanie nefunkčného, tá druhá na budovanie nového. Nie je to znova abstraktná záležitosť. Vyplývajú z toho konkrétne závery pre už spomínané polarizácie. Čo bude racionálne a čo iracionálne, ako to bude so vzťahom vedomého a nevedomého. Pohltí naše správanie nevedomá motivácia? Ako bude fungovať polarizáciou pravdivosti a relativity? Presadí sa relativizmus oproti rigidite vydávajúcej sa za pravdu? To už sú témy dotýkajúce sa každého jednotlivca a každej spoločnosti. Veľa závisí od motivácie.

Všeobecne je známe, že Stvoriteľ, pri snahách človeka, hľadá na jeho motívy. Keď starozákonný kráľ Dávid chcel porátať svoj ľud, v očiach Stvoriteľa to bolo vyhodnotené ako pýcha, pretože rátaním sa z ľudu Božieho stal iba ľud kráľov. V motívoch kráľa Dávida bolo vtedy veľa nevedomých pohľadov. Elitnosť, ktorá vyplývala z príslušnosti k „božiemu ľudu“, mala byť nahradená odleskom kráľovskej moci. Kráľ ako miera elity. Náprava nastala, keď si kráľ uvedomil, že kontinuita má smerovanie k transcendentu, že harmónia je založená na pokoji duše. Že objektívne neruší subjektívne objavované významy udalosti, racionalita nevylučuje prozreteľnosť, ktorá je dobrou prevenciou proti iracionálnemu. Že je dobre akciu posvätiť cez kontempláciu.

Ale v Európe sa to už dlho nepraktizuje, alebo veľmi málo. Obrazne povedané, žijeme akoby v čase kráľa Dávida, pred jeho obrátením, predtým, ako spozoroval, že aj on je súčasťou Božieho ľudu. Možno len dúfať, že tak ako vtedy aj dnes dôjde k obráteniu zodpovedných, a osobitne mám na mysli aj európskych technokratov, pretože oni najviac spôsobujú a udržiujú tento stav. Bránia sa nadviazať na zábery takých, akými boli Schuman, De Gasperi, Adenauer alebo aj De Gaulle a ich motivácie, o ktoré sa usilovali, a ktorí kontemponovali o kráľovstve Božom, ktoré je už dvetisíc rokov medzi nami.

Ale aj chápanie národa je odrazom chápania osobnosti človeka. V časoch, keď sa v európskom priestore presadilo zlo, bolo to zlo, ktoré malo korene v rezignácii na ľudskú osobu, osobnosť a bolo to obdobie iba individualit. C. G. Jung napísal, že to, čo zjednocuje a vytváralo štýl ľudí v XX. storočí, je túžba človeka dotknúť sa vlastnej duše. Napísal, že psychológia s dušou predpokladá autonómneho ducha. Ale že moderné predpokladá vývoj od hmotného k nehmotnému. Evolúcia akoby stvorila človeka. Teda od hmotného neživého k hmotnému živému. Jung píše, že môžeme predpokladať opak. Že totiž psychické vzniká z duchovného princípu. Potom však objavenie sa ľudského vedomia je prerušenie tejto kontinuity prírody, no nie strata kontaktu s prírodou. Len príležitosť z novej optiky nahliadať do zákonitostí prírody.

Všeobecne je známe, že Stvoriteľ, hľadá na motívy pri snahách človeka. Opakujem, keď starozákonný kráľ Dávid chcel porátať svoj ľud, v očiach Stvoriteľa to bola pýcha, pretože rátaním sa z ľudu Božieho stal iba ľud kráľov. V motíve kráľa Dávida bolo vtedy veľa nevedomých pohľadov. Elitnosť, ktorá vyplývala z príslušnosti k „božiemu ľudu“, mala byť nahradená

odleskom kráľovskej moci. Aj zjednotená Európa je tak proces ako výsledok.

Tento jav uvedomenia si priority ducha je zjavný pri prepájaní psychologického vývinu na spirituálny vývin. Človek však v takýchto zložitých kategóriách nepremýšľa. Viacej tie skutočnosti bezprostredne žije, ako reflektuje. Osobitným miestom, kde je na to celkom isto priestor, je oblasť domova.

Tento problém je prakticky rozpoznať ako problém domova. Povedomie vlastného domova je povedomie, že v rušnom svete existuje miesto potrebného stíšenia sa. Osamote, ale aj s inými. A práve to, čo je ohrozené, je povedomie domova v postmodernom svete. A tým je ohrozená aj osobnosť.

Neskutočne drahé byty v panelákochoch, o ktorých protagonisti nežnej revolúcie radi hovorili ako o holubníkoch či nocľahárňach, sa stali odrazu v pomere k priemerným zárobkom nedostupné. To je zlyhanie politiky. Nielen totalita tomu bránila, ale aj chaos, ktorý môže navodiť slepá ruka trhu. Veď čo iné je držať veľké množstvo ľudí na minimálnej mzde. Možno tu pripomenúť niektoré profesie, napríklad predavačky.

Zo života včiel vieme, že im život často strpčuje klieštik, malý parazit na ich chrbtoch. Ak včelár zanedbá ochranu, včely opúšťajú úl v akomsi presvedčení, že klieštik ostáva v úli a na novom mieste už nebude. Reálne si ho však nesú na chrbte do nového úľa.

Konanie ľudí pripomína túto epizódu zo života včiel. Niet včely, ktorá by nemala skúsenosť s nejakým klieštikom. Podobne niet človeka, ktorý by nemal skúsenosť s nejakým prehreškom. Ak Európa nechce pripustiť, že má kresťanské korene, nemusi to byť iba obava prameniaca v spomienkach na náboženskú neznášanlivosť minulých čias, ale aj presvedčenie, že klieštik v kožušku nás Európanov zostane v úľoch starej Európy a v novom dome zjednotenej Európy už nebude.

Kontrola toho, či máme v kožušku klieštika alebo nie, prebieha nie náboženským spôsobom, nerobíme si ju sami prostredníctvom spytovania si svedomia, cez desatoro, cez ponuku rozhrzenia a vzťahu k absolútnemu dobru, ale vo vzťahu k politickým subjektom, ktoré sa cítia byť legitímne, oprávnené na túto kontrolu.

Napríklad v čase štrukturálnej nezamestnanosti, kedy sa mohol hocikto stať nezamestnaný v dôsledku spoločenských zmien, sme mohli počúvať od niektorých „politikov“, že nezamestnaným treba priťvrdiť život, aby sa im chcelo hľadať si prácu. Akoby človek nebol schopný nijakej motivácie. Akoby sa hýbal dopredu iba tak, že neustále bude nad ním visieť Damoklov meč. Iba ak mu na päty stúpa hrozba biedy alebo cíti na krku dych konkurenta, či dokonca nepriateľa. Dnes mám z politiky dojem, že každý, kto nevie byť bohatý, má v kožušku klieštika. Ale môže to byť aj tak, že bohatstvo, to sú aj prostriedky, ako meniť „úle“ a žiť v ilúzii, že klieštik ostáva v starom úli. Bohatstvo potom vytvára ilúziu ospravedlnenia.

Pripomína to známy problém popísaný už Mertonom ako ritualizácia, kedy sa ustávajú prostriedky a keďže ciele sa nerozvíjajú, ani kvalita zvolených prostriedkov sa nekontroluje. Takže príčina ľahostajnosti spoločenstva k tomu, že byty sú nedostupné, môže byť iracionálna. Ale to je problém racionality a iracionality. A aj ostatných polarít. Riešenie týchto polarít, to je práca pre nás všetkých a zle by bolo, ak by to zostalo iba na politikoch.

Z úrovne Európskej únie sú to iné pozorujúce iniciatívy, nie vždy na mieste. Zdá sa mi, že najmä socialistická frakcia európskeho parlamentu sa chce osobitne venovať týmto témam. Kontrola práv menších skupínou socialistov na Slovensku, kde sa ich vďaka naozaj priateľskému postoju Slovákov zachovalo v porovnaní s osudmi menších v okolitých štátoch najviac a kde ich práva sú naozaj dobré, môže byť príkladom. Niežby som nevedel oceniť zmysel socialistov pre sociálnu spravodlivosť, ale spravodlivé by bolo uznať, že Slováci čosi pre menšiny vykonali. I že opak toho robili politici v Maďarsku. Veď podľa ovocia poznáte strom. Národnostných menšín tam už vlastne niet.

STANISLAV HVOZDÍK

(Dokončenie zo 4. strany)

Postoj voči Štefánikovi mal svoju obdobu aj v 2. a 3. čs. zahraničnom odbore, napísal Dr. Lettrich v exile r. 1961, vo svojej odpovedi Ivanovi Herbenovi.

Dr. František Černý, ktorý bol po roku 1918 v diplomatických službách, počas druhej svetovej vojny bol v Londýne, v rokoch 1947 – leto 1948 veľvyslancom v Budapešti a v roku 1949 emigroval a angažoval sa v exilových organizáciách, napísal Lettrichovi z New Yorku dňa 19. 6. 1961: „V kvétnu 1919 jsem pracoval na francouzském vyslanectví v Praze jako secretaire-interprete a dobře si pamatuji, jak francouzský vyslanec Clement-Simon odjížděl na Štefánkův pohřeb ve zvláštním vlaku vypraveném československou vládou.

Již tehdy se šeptalo po Praze, že Štefánkovo neštěstí přišlo Benešovi vhod. První starost Benešova pak byla vyzvednout archivy Štefánikovy a proto vyslal za tím účelem zvláštní posly do Říma. Pátrání po archívech tedy byla osobní vlastnost Benešova.“ Prečo nebol v tom vlaku aj prezident Masaryk?!

Je nesporné, že najväčší záujem na odstránení Štefánika nemal T.G. Masaryk, ale Dr. Eduard Beneš. K závažným sporom medzi Štefánikom a Benešom došlo napríklad v otázke postavenia Slovenska v republike a o zastúpení Slovákov na mierovej konferencii. Na s. 31-32 tejto knihy je zmienka o ďalšom spore medzi Benešom a Štefánikom, ktorý skončil prudkou scénou v prítomnosti iných ľudí a nadávkou, že Beneš je nečestný človek. Beneš informoval o spore Masaryka bez uvedenia pravého dôvodu sporu. Informoval aj Markoviča a iných, s ktorými počítal ako s potenciálnymi spojencami. Pri spore boli svedkovia, takže vieme, že išlo o údajnú Benešovu spreneveru veľkej sumy peňazí. Jeden zo svedkov, známy cestovateľ a botanik A.V. Frič, opísal príhodu v brožúre *Zločinec číslo jedna*. Beneš to označil za nepravdivé ohováranie a tvrdil, že bude Friča žalovať. Existuje však dokument v pozostalosti Hany Benešovej, ktorý nedal Beneš z pochopiteľného dôvodu do archívu ministerstva zahraničia, ale ukryl ho doma. Napísal ho na hlavičkovom papieri Spoločnosti národov v Ženeve 9. 12. 1920 Benešov zamestnanec Babka Strimprovi, (v tom čase Benešovu tajomníkov), „*aby nechal proběhnout v Čase, Českém Slovu po př. Tribuně v nejbližší době zprávu, že ministr Beneš bude žalovati Friče pro krivé svědectví. Zpráva ta musila by však býti stilisována tak, aby nebylo patrné, že je z Ministerstva zahraničních věcí, ale že se to redakce dovídá*“. Beneš samozrejme Friča nežaloval.

Viac detailov o hádke Štefánika s Benešom sa objavovalo v krajanskej tlačí Čechov a Slovákov v Kanade a na internete. Jednu verziu uvádza aj český Magazín 200 záhad, č. 9/2005. V českej publikácii Černá kniha minulosti autori knihy Zbyněk Ludvík a Václav Bureš sa v jednej kapitole venujú svedectvám a dokumentom o generálovi Dr. Milanovi Rastislavovi Štefánikovi (www.zludvik.de). V tejto kapitole je príhoda, ako ju vo väzení vyrozprával MUDr. Rudolf Maxa, bývalý stomatológ z Paríža, priateľ majora Šebu. Na schôdzi konanej vo Švajčiarsku za prítomnosti ďalších predstaviteľov odbora, žiadal Štefánik od Beneša vysvetlenie, kam sa podela väčšina peňazí zo zbierky od amerických Čechov a Slovákov na financovanie zahraničného odbora. Masaryk zveril časť zbierky do rúk Beneša a práve od neho Štefánik očakával vyúčtovanie. Beneš však nebol ochotný podať vysvetlenie a všemožne sa vykrúcal. Nato major Šeba vybral z tašky francúzsky denník Petit Parisien a prečítal článok, že Dr. Beneš, zvaný le roi de roulette (kráľ rulety), prehral v Monte Carlo nesmierne sumy peňazí. „To je provokace“, kričal Beneš, „někdo

Miesto tragédie

Kauza Štefánik

mne chce kompromitovať manipulovanou lži“. Rozhorčený Štefánik na to zareagoval: „Sme v cudzej krajine, tu sa hádať nebudeme. Vyjasníme si to pred Národným súdom za prítomnosti Dr. Masaryka“. Major Šeba na konci schôdze v užšom kruhu poznamenal: „Priateľa, to je zatiaľ len začiatok... Defraudácia je kriminalita a Dr. Beneš od tejto chvíle nebude spať, len kuť pikle, ako sa zbaviť súdneho pojednávania“. (V tomto príbehu sa niekedy uvádza meno major Štafl namiesto Šeba. To je zrejme zámena spôsobená ústnym podaním. Štafl nikdy nebol majorom a z Ruska sa vrátil až v roku 1920. Major Šeba často cestoval vlakom do Švajciarska a k Benešovi do Paríža a iste sa neraz zastavil v kasíne v Monte Carlo podobne ako Beneš a iní účastníci mierovej konferencie).

Benešovi záležalo, aby sa Štefánik nevrátil do vlasti. K majorovi Šebovi sa už v roku 1918 dostali informácie o intrigách, ktoré sa neobmedzovali len na ohováranie Štefánika medzi politikmi, pričom jeho autorstvo sa pripisovalo Benešovi, ale hovorilo sa aj o príprave atentátu, ktorý sa mal odohrať vo vlaku. Keď sa Štefánik rozhodol pre lietadlo, naskytla sa nová príležitosť. Dôstojník čs. légii v Taliansku gen. Č. Gibiš sa vraj dozvedel od majora Šebu dôvernú informáciu o chystanom zámere zostreliť lietadlo Caproni, a 4. mája 1919 včas ráno sa vraj ponáhlal na letisko Campo-formido v Udine varovať Štefánika, ale prišiel neskoro, lietadlo už odštartovalo (Nedělní hlasatel- české krajaneké noviny, Vancouver, 26.5.1996). Beneš sa r. 1925 postaral o to, aby bol generál Gibiš prepustený z armády. Tieto často uvádzané tvrdenia svedkov nie sú síce spoľahlivo zdokumentované, ale nemáme dôvodu neveriť im.

Otázka osudu peňazí amerických krajanov ostala nevyriešená i po Štefánikovej smrti. Ešte v roku 1932 na problém znovu upozornil organizátor zbierky a istý čas Masarykov spolupracovník Karel Pergler, ktorý medzitým zastával funkcie veľvyslanca v USA a v Japonsku a neskoršie bol zvolený za poslanca čs. parlamentu. Ako poslanec, požiadal v parlamente o vyšetrovanie, ako nadobudli vládni predstavitelia (vrátane Beneša) majetok. Také vyšetrovanie by mohlo viesť k prekvapujúcim odhaleniam, to sa nescelo pripustiť. Behom 48 hodín sa zistilo, že Pergler mal americké občianstvo, na základe čoho sa pričínil E. Beneš a prezident Masaryk, že bol volebným súdom zbavený mandátu a vyhostený z ČSR.

Do Benešovej aféry s peniazmi zapadá aj svedectvo pani Margaret Šebeovej, manželky synovca majora Šebu, žijúcej teraz v Austrálii. Kúpila si knihu Kauza Štefánik cez internet a napísala mi isté podrobnosti o osudoch majora Šebu. Pani Šebová píše: „S penzionovaným Janom Šebom, strýkom môjho chlapca Miloša, som sa stretla na rodinnej večeri v

K. Varoch koncom roku 1948, a rada by som očistila jeho meno. Keď som sa zmienila, že som poznala Milanovu rodinu, starý pán s emóciami prejavoval svoj zármutok nad jeho tragickou smrťou. On sám bol zatrpknutý, že ho odpratali z cesty a poslali ako vyslanca za hranice najprv do Hamburgu, potom do Rumunska, Juhoslávie a do Šanghaja. Zneužívali ho v propagande proti Štefánikovi a nikdy nemal možnosť vysloviť svoj názor. Verte, že major Šeba nespolupracoval na tom hroznom zločine“. Majora Šebu často ohovárali na najvyšších miestach a pokúšali sa zainteresovať ho do nečestného prevodu peňazí (prípád Hlaváček a Beneš, na s. 170 a 194). Terajšia pani Margaret Šebová žila počas druhej svetovej vojny v Spišskej Novej Vsi v susedstve Dr. Ladislava Štefánika, Milanovho brata. Ako gymnazistka navštevovala jeho manželku. Roku 1944 pred povstaním prišiel škpt. Paľko Štefánik, jej syn a Milanov synovec, na zdravotnú dovolenku z východného frontu ako dôstojník slovenskej armády so zranenou rukou na páске. Mal šťastie, že unikol zajatiu, keď prišli sovietsky vojaci. Margareta Šebová pracovala vtedy na obecnom úrade v Spišskej Novej Vsi. Po obnovení ČSR zažila prenasledovanie podľa Benešových reštitučných dekrétov, po rodinnej tragédii navždy opustila Spišskú Novú Ves a žila v Karlových Varoch až do r. 1950. Pár týždňov po jej stretnutí s rodinou starého Jana Šebu sa rozpútala honba po všetkých členoch Šebeovej rodiny. Miloš, Margaretin budúci manžel utiekol včas do Nemecka, ju zavreli, že to neohlásila, Šebov syn MUDr. Jirka Šeba, po policajnom vypočúvaní náhle cez noc umrel (zdravý, asi 35-ročný). Jeho brat Honza, riaditeľ podniku Bohemia Moser, krátko na to nešťastne zahynul pri auto havárii cestou do Prahy (šofér ostal nezranený) a Milica, jeho dcéra včas opustila ČSR po februári 1948. Aj Margareta sa dostala do Nemecka a vydala sa za Mirka Šebu. Janovi Šebovi skonfiškovali celý majetok, zomrel ako zlomený starý muž r. 1953 vo veku 67 rokov.

Verziu samovraždy generála Štefánika oživil roku 2002 Dušan Kováč v knihe „Štefánik a Janin“, v ktorej cituje list generála Janina z 28.11.1932. Nepresne a zámerne voľne z neho prekladá niektoré časti, napríklad: Štefánik bol znechutený, „že Česko-Slovensko sklamalo jeho očakávanie ...“ preložil Kováč, „... že očakávania Československa sa nesplnili...“, čím dal vete iný zmysel, alebo „J'ai l'absolue conviction qu'il s'est donné la mort“ sa dá preložiť: „Som absolútne presvedčený, že si privodil smrť“, ale D. Kováč to prekladá: „...že spáchal samovraždu“. Iba pozorný čitateľ Kováčovej knihy si všimne, že vtedajšie Janinove názory o samovražde ovplyvnil sochár O. Španiel, keď prišiel do Francúzska za Janinom, aby urobil jeho bustu. Pritom mu vyprával túto historku: keď vraj prišiel do Bratislavy uro-

biť odliatky Štefánikovho tela, našiel v jednom z vreciek jeho oblečenia obálku s jeho listom, ktorý bol očividne napísaný narychlo na celkom obyčajnom hrubom papieri a bol adresovaný jeho snúbenici. V ňom sa vraj niekoľkými slovami s ňou lúči, lebo sa už nevidia. Tomuto druhému listu ktorého existencia nie je ničím dokázaná, venuje D. Kováč takú dôležitosť, akoby to bol dôkaz a venuje mu vo svojej knihe 6 strán (s. 52 – 58 knihy *Štefánik a Janin*). Obsah listu necituje. Prečo sa nikto iný o takom významnom liste nezmienil? Kováč uvádza, že o ňom vedeli Masaryk i Beneš. Museli o ňom vedieť osoby, v okruhu ktorých vznikol nápad na ovplyvnenie Janinových názorov. Považovali to za dôležité, lebo on predstavoval najväčšie riziko, že by vo Francúzsku vypátral, ako to vlastne bolo s haváriou lietadla. Generálovi Janinovi bolo dovolené po návrate z Ruska navštíviť Prahu len na pár dní, (s.238-239). Janin bol naprosto čestný človek a naivne veril, že podobne sa správajú iní, najmä Masaryk a Beneš, ale aj sochár O. Španiel. (O Španielovom charaktere si môžeme urobiť predstavu napr. z hlásenia na s. 98 tejto knihy, ktoré poslal kancelárii prezidenta Masaryka 25.5.1927). Ale držíme sa faktov:

- nexistuje iný dôkaz o existencii druhého Štefánikovho listu, adresovaného jeho snúbenici, okrem zmienky v liste gen. Janina. (Ak by bol list existoval, skôr by dokazoval bezvýchodnosť situácie posádky kvôli streľbe).

- Beneš musel chápať slabiny celej príhody o Štefánikomom druhom liste snúbenici, preto neuložil Janinov list do archívu, ponechal si ho doma až do smrti. Dnes sa nachádza v pozostalosti po pani Benešovej v archíve pražského múzea. (Stálo by za to zistiť či existuje niekde Janinova busta urobená O. Španielom). Aby v archíve nechýbal Janinov list, vyžiadal Beneš onedlho od generála Janina nový list na tému Štefánikovej smrti. Janin ho napísal 1. 9. 1934, t.j. skoro o dva roky neskoršie než Kováčom citovaný list z 28.11.1932, a tento je už uložený v Benešovom archíve, fond EB I, Karton 253 (1916-1934), signatúra R 177/12, a začína takto: „Příkladám stránky o Štefánikovi, o ktorých som vám hovoril. Má to byť pripravené pre prípad potreby (Ce sera ainsi prêt pour le cas de besoin...), ale dúfajme, že taká potreba nenastane. V tom prípade bude spať v čs. archívoch...“ (Už tam nie je historka, ktorú mu povedal O. Španiel, ani to, že list by mal byť utajený do roku 2000 ako v prvom liste). V prílohe je 9 strán rukopisu, s titulom „La mort de Štefánik“. Janin sa o svojom názore na samovraždu už nezmiňuje jednoznačne. („Mój názor oscilloval medzi názorom, ktorý som si urobil predtým a medzi podnetmi, ktoré som dostával“. Dodáva však: „Ale existuje otázka v ktorej som názor nikdy nemienil - či Štefánik zahynul nehodou alebo či spáchal samovraždu, moja úcta a

moja náklonnosť k nemu sa nezmenšila...“.) Kováčovho „objavu“ sa chytila česká i slovenská tlač (Lidové noviny, koncom r. 2003 od Pavla Kosatíka „Štefánik obtížný zakladatel“, TV OKO, článok od Mirky Kernovej „MRŠ, milovaný a zatracovaný“. Denník SME uverejnil 4. 5. 2007 článok o smrti MRŠ, v ktorom je aj táto vymyslená verzia: Janin predpokladal, že Štefánik z lietadla chcel vyskočiť a talianski spoločníci sa mu v tom snažili zabrániť. Došlo k nejakej šarvátke, lietadlo sa stalo nezvládnuteľným a havarovalo). Takéto vymyslené verzie vyhovujú „československy orientovaným“ publicistom.

Niektorí historici sa vyhýbali argumentácii s knihou *Kauza Štefánik* s výhovorkou, že ju napísal nekonvenčne neodborník – nehistorik. Kniha nebola napísaná pre historikov, ktorí mali, či mohli mať prístup k historickým materiálom, a mohli a môžu si v nich i dnes fakty overiť, bola napísaná pre občanov, ktorým historická veda pravdivé údaje utajovala. Historické vzdelanie nenabáda historikov, aby riešili záhady tak, ako by ich riešil detektív. Práve taký postup by sa mal voliť pre rozlúštenie Štefánikovej havárie. Snahou detektíva je nájsť a usvedčiť páchateľa. Ktorý s profesionálnych historikov zisťoval fakty týkajúce sa havárie a vykonal všetko, čo bolo potrebné k jasnému záveru, vhodnému na zverejnenie? 88 rokov žije oficiálna, faktom odporujúca verzia o nešťastnej havárii. Vymýšľajú sa aj iné, neopodstatnené verzie. V archívoch existuje mnoho dôkazov v podobe dokumentov, ktoré sa nikto z historikov za tie roky neunúval analyzovať. Pokiaľ sa o objasnenie pokúšali publicisti, tí nemali spravidla ani prístup, ani prostriedky a čas k podrobnému štúdiu vhodných dokumentov. (Napríklad záslužná práca M. Vároša a iných.) Boli odkázaní na dokumenty, ktoré označujú dnes historici za nespoľahlivé. Priamych a nepriamych dôkazov bolo dosť, ale historici ktorým sa dnes kniha nepáči, si ich ani nevšimli, nieto aby ich hľadali. Ignorujú ich. Existovali očiti svedkovia, existovali takí, čo vedeli viac, ale predčasne zahynuli. Keď je priamych dôkazov málo, treba sa opierať aj o nepriame dôkazy. Tie, ak sú posudzované izolovane, neznámujú viac ako možnosť alebo pravdepodobnosť. Ak poznáme obsah súhrnu všetkých dostupných dôkazov, nepriame dôkazy nadobúdajú význam pre dokazovanie. Podľa všeobecných zákonov logiky si môže vyšetrovateľ utvoriť odôvodnené predpoklady o faktoch či javoch a o ich pravdepodobnom vysvetlení. To ho usmerňuje pri zhromažďovaní, skúmaní a hodnotení dôkazov a pri formulovaní verzie alebo hypotézy. Môže pracovať s viacerými všeobecnými alebo čiastkovými verziami, podľa toho, či sa týkajú celej udalosti alebo jednotlivých faktov. Toto zdôrazňujem, lebo niektorí kritici a recenzenti knihy akoby nevedeli, alebo zabúdali čo je hypotéza alebo verzia, keď klasifikujú niektoré citáty z dokumentov ako dôkazy. Keď poukazujem na isté skutočnosti a interpretujem ich v súlade s pracovnou verziou a v súlade s inými skutočnosťami, argumentujú, že existujú aj iné možné vysvetlenia. Iste existujú, ale to nevyraca možnosť správnosti použitej interpretácie v návaznosti na iné skutočnosti. Všetko musí do seba zapadať. Proti mojej verzii stojí niekoľko oficiálnych verzií, ktoré sa nedajú dokázať, ba dajú sa pomerne ľahko vyvrátiť na základe známych skutočností, a napriek tomu sa znovu rok čo rok objavujú v tlači. Keď uvádzam na podporu mojej hypotézy skutočnosti, ktoré do nej zapadajú, netvrdím, že sú to dôkazy. Hypotéza sa nedokazuje, dá sa však vyvrátiť poukázaním na skutočnosti, ktoré do nej nezapadajú. Také skutočnosti doteraz nikto z kritikov neprezentoval.

EMIL KAROL KAUTSKÝ

KULTÚRA

dvojtyždenník závislý od etiky

Vydáva Factum bonum, spol. s r. o. – Adresa vydavateľstva a redakcie: Soloňská 41, 841 05 Bratislava. Tel./fax: 02/654 12 388.

Redakčná rada: *Július Binder* (predseda), *Anton Hlinka*, *Richard Marsina*, *Tibor Kovalik* (*Kanada*), *Vladimír Kubovčík*. – Šéfredaktor: *Teodor Križka*. – Cena jedného čísla je 29,- Sk. Polročné predplatné 290,- Sk, celoročné predplatné 580,- Sk. Mediaprint-Kapa, Pressegrasso, a. s. Objednávky na predplatné prijíma každá pošta a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky do zahraničia vybavuje

Slovenská pošta, a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahranična.tlac@slposta.sk – Telefonické predplatné: 02/54418102 alebo 02/54418091 – Registračné číslo 1810/97. – Nevyžiadané rukopisy nevraciam. E-mail: redakcia@kultura-fb.sk – www.kultura-fb.sk – Tento ročník vychádza s príspevkom Ministerstva kultúry SR – ISSN 1335-3470 (tlačené vydanie) ISSN 1336-2992 (online)

Ked' sa racionálne myslenie a na ňom založené osvieteniské vedy chceli začiatkom novoveku vymaniť spod kurately dozorujúcej teológie, vymysleli stratégiu ruptúry (pretrhnutia) kontinuity medzi tzv. duchovnou skúsenosťou a tzv. vedecko-racionalistickou skúsenosťou. Pochopiteľne tomu predchádzal neúprosny ideologický boj, v ktorom novátori využili rôzne spôsoby sprisahaneckej prípravy v podobe zkladania a pôsobenia rôznych tajných spoločenstiev pri politickej a ideologickej demolácii „starého“ kresťanského sveta. Tak vznikali paradoxy, že hlásatelia slobodnej osvietenскеj otvorenosti sa utiekali k rôznym tajomným rituálom, ktorými sa bránili voči dohľadovému prieniku dovtedy dominujúcej teológie. Tajomno šírené okolo prijímania a udeľovania vyšších stupňov „zasväcovania“ členov diskretného spoločenstva bolo v hlbokom rozpore s otvorenosťou a slobodou, ktorú hlásalo. Navyše „temné rituály“ zasväcovania do vyšších stupňov členstva pripomínali skôr sprisahancov tajného spoločenstva šamanov, než slobodomilné ľudské bytosti.

Tu korení temný atavistický paradox všetkých novotárov, že sa „sprisahávali“ ako tajné bratrstvá pôsobiace v temnotách „ilegality“ a zároveň halucinačne hovorili o slobode ducha, svetle, ktoré iluminuje temný priestor a ktoré sa zrieka všetkých tradičných hodnôt a tým sa „očisťuje“ od všetkej „stariny“. Práve v tomto krčovitom modernizme začali osvietenici boj proti „poverám“, za „vykľčovanie duchovnej skúsenosti“, boj za „očistenie ľudského vedomia, boj za vákuovanie tohto vedomia od „stariny“. V tom spočíva deštruktivnosť tejto doktríny. Teizmus a ateizmus sú skúsenostne dopĺňajúce, a nie vylučujúce sa. Vylučujúcimi sú antiteizmus a antiateizmus. Prvý je plný predsudkov voči staršej skúsenosti. Druhý je plný predsudkov voči novej skúsenosti. Inými slovami ani krčovitý fundamentalizmus, ani krčovitý modernizmus nie sú na mieste. Napríklad vekmi preverené kresťanské náboženstvá nie sú opiatmi ľudstva, ale sú nástrojmi jeho poľudšťovania, jeho kultivovania. Vysoký mravný étos kresťanských ideálov bol pravdaže praktikami mocibažných jednotlivcov často v hlbokom protiklade, ale to neznižovalo vysokú hodnotu samých kresťanských ideálov. Vďaka vyžarovaniu týchto ideálov dokázala stáročná kresťanská humanizácia preformovať otrokárske despócie a nomádske barbárie do humanizujúceho generujúcich sa spoločenstiev. Humanizačnému impulzu raných esenskokresťanských bratstiev vďačíme za to, že sa cez rad transformácií otročského statusu a neskôr poddanského statusu objavil status demokratického občana.

Naším problémom nie je zakorenenie v kresťanských humanizačných tradíciách, ale fakt, že v postkresťanskej ére neoliberalistickej doktrína „vyprázdnila nebo“, vákuovala ľudské vedomie od „étosu hľadania zmyslu v bytí“. Konzumizmus je takisto vákuovaný od hľadania zmyslu, ako bol komunizmus vákuovaný od tzv. presahujúcich ideí usilujúcich o transcendentno. Už máme zmapovanú fyziologickú podstatu človeka v podobe ľudského genómu. Ale potrebujeme takisto zmapovať genóm ľudského vedomia (čo sa odohráva v ľudskej myslí) a neskôr i ľudského správania (čím je motivované ľudské konanie). Evoluční etológovia a antropológovia sa snažia zmapovať tzv. spoločenské (kolektívne) vedomie. Hlbkovo psychologovia a neurológovia bádajú v identifikácii tzv. fylogenetického (druhového) vedomia a tzv. podvedomia. Ich doterajšie výskumy naznačujú, že ľudské vedomie je štruktúrované jednak z rannej vrstvy vedomia (podvedomia) vytvoreného pri vzniku inštink-

tívneho myslenia a na ňom sa vrstvi evolučne mladšia štruktúra reflexívneho myslenia a tomu primeraného vedomia. Práve gruntové poznatky genetiky ukazujú, že síce v embriálnom vývoji sú postihnutelné všetky štádiálne stavy nášho „animálneho“ vývoja, ale že ďalší vývoj nemôže „odstrániť“ či „preskočiť“ tieto živočíšne štádiá, lebo by vznikla genetické monštrum (genus hybridum). Ľudia sa nehumanizujú tým, že sa z nich vyoperuje „animálne podložie“, ale tým, že humanisticky uvažujúci človek cielene reprimuje (neutralizuje) „temné správacie archetypy sebeckej agresivity“ a stimuluje „svetlé správacie archetypy altruizmu“.

Bohužiaľ, liberalistické a neoliberalistické doktríny sa pokúšajú o „extrahovanie“ (vákuovanie) od skúsenosti reflexívneho vedomia (kde je „usidlenná naša rudimentárna duchovná skúsenosť z hľadania zmyslu bytia“). Vákuované ľudské vedomie sa degraduje do „monštra vyprázdneného ľudského ve-

AUGUSTÍN MARIÁN HÚSKA

Neoliberalná doktrína vákuovania ľudského vedomia

domia“. Vo „vákuovanom“ vedomí totiž postupne prevládajú ešte rudimentárnejšie tzv. inštinkatívne štruktúry, ktoré zodpovedajú štádiu tzv. primitívnej predstavy z čias animistických náboženstiev. Preto konzumný človek s „vyoperovaným“ vedomím je vlastne manikurt, ktorý sa nechá („neveriac v nič“) iba v potrebu živočíšneho ukájaní svojho konzumného hladu) ľahko manipulovať ideológiou konzumizmu.

Je celkom dôvodné podozrenie, že manipulátori vakuujúci ľudské vedomie od étosu buď „nevedia, čo činia“, alebo vedome pracujú na masovo zmanipulovanom „superkonzumnom jedincovi“ ako vítanom prototypu ochotného nástroja svetových mocenských elit pri príprave ich „svetovlád“.

Novovekí a postnovovekí „vyprázdňovatelia nebies“ však nevakuovali len ľudské vedomie, ale odkryli Pandorinu skrinku povier (paleolitických predstáv o dobrých a zlých „duchoch“ a tzv. zbožštených idoloch). Stačí sa pozrieť, ako v postkresťanskom prostredí pribúda množstvo rôznych vykladačov snov, kariet, hviezdoprávcov, účastníkov rôznych „duchárskych“ seáns a pod. Práve novodobé celebrity sa pomocou podprahového ovplyvňovania a masového „uctievacieho tranzu“ stávajú idolmi, resp. „bôžikmi“ nekritického uctievania. Všetci po dominácii túžiaci ľudia tvoria „rezervnú armádu“ tých, ktorí chcú takto byť uctievaní či už ako populistickí politici alebo ako „šedé eminencie politikov“, ako „psychoanalytici“, či ako dominujúce ekonomické elity.

Blaise Pascal povedal, že vákuum chce byť zaplnený. Tak sa vyprázdnené duševno zaplnilo pseudoviedomím – „duchárstvom“. Tvrdenie, že ak veda „vyprázdnila nebesia“ tak aj v ľudskom vedomí musí sa vyprázdniť duchovná skúsenosť, jednoducho nepozná mechanizmus fylogenetickej pamäti. Vo fylogenetickú pamäť na miesto vytlačených altruistických étosov sa „odvážujú“ z reťazi tie animálne inštinkty sebecka, agresie a parazitizmu, ktoré boli doteraz vyšším „étosovým tabu“ potlačené, neutralizované. Za ľudskou odriekavou cestou hľadania zmyslu bytia nie je zastaraný predsudok, ale vrcholky kontemplatívnej pohrúženosti do evolúcie nagenarovanej noosféry (sféry minulého myslenia). Étos má pôsobiť nie ako bezcitný „kázaváček“ radosti zo života“ (lebo človek potrebuje aj radosť), avšak ako pripomínač, že aj radosť musí mať svoju mieru. Treba, aby uva-

žavacia fyzikálna kauzalita vedecky školeného človeka nadviazala dialóg s metafyzikálnou kauzalitou humanisticky školeného človeka. Namiesto archaického konfliktného stretnutia jednotlivcov ako paleolitických bojovníkov treba kultivovať humanizované stretnutie vymieňacov skúsenostných hodnôt. Je celkom legitímne pestovať tzv. vedecké parciálno-analytické myslenia a v koexistenčnej paralele pestovať tzv. humánne substačno-syntetizujúce myslenia. Zo záchovných a kultivačných dôvodov treba, aby sa obnovil koexistenčný dialóg oboch spôsobov myslenia a nimi nagenarovaných skúseností. K tomu však treba mať metodologickú pokoru a nepredpojatost' mysle.

Všetci bojovní ateisti, či už komunistickéj mutácie, alebo konzumistickej mutácie, pohrdajú tzv. duchovnou skúsenosťou ako starinou (ako halucinacným kľbkom mýtov). Títo neochvejní korifeji „ateistickej vedy“ šmahom ru-

roveň verit' v nejakého nadprirodzeného Stvoriteľa“. Nuž, to nie je nič iné ako formulovanie „nevyvrátiteľného tvrdenia“ opierajúceho sa o poznatky zo 4% celého vesmíru. Treba túto ideologickú spupnosť prekonať a nahradiť vedecko-metodologickou pokorou. Z dôvodov vnútornej rovnováhy potrebujeme jednak využívať partikulárno-analytické (fyzikálnovedné) myslenie, a jednak využívať kontemplatívno-substačné (metafyzikálnovedné) myslenie. Aj evoluční teisti, aj evoluční ateisti sa musia zbaviť nihilistického kľča voči svojim náprotivkom. Duchovná skúsenosť a fyzikálna skúsenosť tvoria partikularitu a vzájomnú aditivitu. Sú si k sebe komplementárne, a nie vylučujúce. Ktorý ignorant by chcel „prebásniť“ do moderného vedeckého jazyka Pieseň piesní alebo Jánove zjavenia? Na druhej strane napríklad „príbeh o stvorení sveta“ nemožno chápať ako vedecko-observačnú správu, ale ako alegorický a me-

taforický príbeh, ktorý musel rátať s kontextom myslenia vtedajších ľudí a s ich obrazotvornosťou. Samozrejme, vedeckým partikulárno-analytickým duchom formovaní ľudia musia sa pokúsiť v svojom prostredí opustiť prax „tajnostkárskeho sprisahanečstva“ v podobe utajených spoločenstiev, lebo v nich sú zakorenené archetypálne vzory tajných orákulov (ktoré často vyhovujú mocným tohto sveta).

Pripomínam, že podľa doložených historických prameňov vyše 80% zvolených prezidentov USA boli členmi tajných spoločností. Celkom nezaujatí antropologickí analytici konštatujú, že rituály iluminátov svojimi mocenskými sieťami a seansami sa začali veľmi podobáť tajným orákulom starovekých strigónov, stríg, viedem a mágov. Bohužiaľ, novovek a postnovovek, ktorý sa často hrdí tým, že sa zbavil tzv. kresťanskej stredovekej stigmy, s obľubou vytvára „slobodný priestor“ pre poverčivosť a všakové komerčné praktiky astrológov a doslova novodobých šamanov. Neoliberalistický postnovovek ukazuje často svoju jánusovskú dvojtvár: na jednej strane tvár bojovných voľnomyšlienkarov a ateistov a na druhej strane našminkovanú tvár tajomných hviezdoprávcov.

Nesmieme si však myslieť, že deformačný „vakuovací“ postoj neoliberalizmu je jedinou formou extrémnej úchyľky od komplexného humanizovania. Musíme uznať, že aj vzdorovlivá ignorancia vedeckého pokroku, ktorú pestuje moderný fundamentalizmus a neokonzervativizmus, nie je cestou altruistického zušľachťovania. Vždy, keď v minulosti prevládli fundamentalistický radikalizmus, došlo k degenerácii a dehumanizácii vývoja. Dialóg namiesto konfliktu je jediná cesta koexistencie. Už vyše pätnásť rokov nám hudú proroci paneuropeizmu a panglobalizmu, že pôvodné regionálne, etnické a národnostné, duchovné a kultúrne i civilizačné hranice mali byť s vytrátiť a mali by sme privítať „bezhraničný priestor akýchsi multietnických regiónov“. Ak prejdeme od globálnej optiky k optike geopolitickej reality v Strednej Európe, zisťujeme, že nás odrádzajú od „zastaraných etnických identít a špecifik“ a narádzajú nás, aby sme akceptovali to, že sa „vyparí“ špecifická identita karpatského oblúka a v ňom aj rozpačité a vajatajúci slovenský Popolvár. Milan Rúfus vyslovil všeobecne platnú vetu: „Údelom malých národov je to, že vždy ležia na jedálničkoch svojich susedov“.

Pravda pravdúca je však taká, že v europriestore nie je ohrozený len slovenský Popolvár. V „európskej súťaži“ o geopolitický priestor by sa do Červenej knihy ohrozených druhov mali zapísať nielen Slováci, ale aj Česi, Maďari, balkánske i baltické národy, národy Stredomoria i kaukazského a škandinávského regiónu. Ohrozenou je dokonca aj etablovaná neutrálna švajčiarska enkláva, lebo nie je po vôli veľmocí, ktoré usilujú o „integračnú štandardizáciu“ všetkých malých národných štátov. A v druhom slede sú však v ohrození svojej identity i stredne veľké národy ako Poliaci, Nemci, Francúzi, Angličania a Rusi.

Biela civilizácia stratou vitálnej energie cez svoju vražednú demografickú politiku vytvára najmä v Európe a Sibíri demografické vákuum, ktoré zaplňajú ilegálnymi sutočnými riekami „ilegálnych imigrantov“ (nových nomádov) utekajúcich z preľudnených priestorov a putujúcich za šťastím do „host'ovských rozvinutých“ priestorov.

Sú však aj takí „mudrci“ z bývalých dominujúcich priestorov, ktorí svoj vitálne ochabujúci „košiar“ chcú zväčšiť o „susedný tiežslabý“ košiar. V každej epoche zvädzajú civilizácie a ich etniká svoj zápas o pokrok, o prekonanie „temných“ predispozícií a o ďalšie kultivovanie „svetlých“ predispozícií.

Preto musíme byť v trvalom strehu voči falošným prorokom štandardizacej budúcnosti. Medzi týchto hlásateľov paneurópskej a panglobálnej budúcnosti patria aj „svetlonosi“ (ilumináti). Na nich sa musíme dívať geopoliticky ako na držiteľov „syndrómu predátorského atavizmu“ a náležite urobiť karanténne opatrenia.

Pochopiteľne, v stochastickom svete žiadna identita nie je večná, každá má svoj „životný cyklus“. Ide však o to, aby spoločenské bytie prebiehalo ako civilizačná štafeta. Civilizácie sa vlastne zúčastňujú na medzicivilizačných pretekoch, v ktorých každá civilizácia má ctižiadost' nestratiť svoje odovzdávacie koliky a vyhnúť sa katastrofe zániku. V týchto pretekoch súťažajú všetky rasy, národy a štáty. Civilizácie nášho priestoru začínajúc helénskou, rímskou, judaistickou, kresťanskou, moslimskou a postkresťanskou civilizáciou vyvíjali svoju kultúrotvornú, ale aj ideovotvornú vôľu „rozsievať“ svoje „posolstvo pravdy“ aj do iných teritórií.

Táto v podstate „novoverská horlivosť“ (posadnutosť misionárstvom) bola viditeľná už od samého začiatku v kresťanstve („chodte a krstíte všetky národy“) a s ešte väčšou razanciou v islame („všade budujte Príbytok Islamu – dár al-islám“). Kresťanstvo prebralo od judaizmu monoteistickú ideu, ale ju jednak spojilo do komplexity Trojice a jednak vymenilo obraz žiarlivého a trestajúceho Jahveho obrazom trojjedinej Lásky. Kresťanstvo teda vnášalo do ľudského vývoja nový evolučný komponent, nový étos („všetci sme dietky Božie“) a teda začínalo mohutnou evolučnou vôľou prekonávať „uzurpačný syndróm“ a odstraňovať zotročenie ľudí ľudmi. V medziľudských vzťahoch takto začal altruizmus (ktorý pred dvetisíc rokmi vyústil do kresťanského étosu) vytesňovať agresivitu.

Pochopiteľne, evolúcia nie je priamočiary vývoj a v reálnom ľudskom správaní často prevažovali a dosiaľ prevažujú staršie ľudské sebecktvá (agresivita a parazitizmus) nad chudorľavým a „mladším“ altruizmom. Umenie poľudšťovania, altruizácia a celé teóremy kresťanského étosu sú však založené na tom, aby sa nastolila symbióza a dialóg tak medzi staršími a zotravnými skúsenosťami „boja o prežitie“ ako aj s mladšími skúsenosťami ústretovosti a altruistickej symbiózy.